

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YABANCI BANKA GİRİŞLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ:
DOĞU AVRUPA ÜLKE ÖRNEKLERİ**

Doktora Tezi

Danışman
Prof. Dr. Ali KOÇYİĞİT

Hazırlayan
Halil Oğuzhan ERGÜR

Malatya - 2020

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YABANCI BANKA GİRİŞLERİNİN EKONOMİK
ETKİLERİ: DOĞU AVRUPA ÜLKE ÖRNEKLERİ**

DOKTORA TEZİ

Halil Oğuzhan ERGÜR

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ali KOÇYİĞİT

Malatya - 2020

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Ali KOÇYİĞİT'in danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım **“YABANCI BANKA GİRİŞLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ: DOĞU AVRUPA ÜLKE ÖRNEKLERİ”** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

26.06.2020

Halil Oğuzhan ERGÜR

ÖNSÖZ

Danışmanlığı süresince bilgisini ve manevi desteğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Ali KOÇYİĞİT'e,

Eğitim süreci boyunca desteklerini esirgemeyen aileme,

Lisansüstü eğitimimde bana akademik desteklerini esirgemeyen sayın hocam Prof. Dr. Tayfur BAYAT'a,

Sonsuz teşekkürlerimle...

ÖZET

1990'lı yılların hemen başı, birçok ülkenin ekonomi yönetimi anlayışının değiştiği, kumanda ekonomilerin yerini serbest piyasa ekonomilerine bıraktığı bir dönem olmuştur. Özellikle Doğu Avrupa ülkelerinde, gerek bağımsızlıkların ilan edilmesi gerekse ülke yönetimlerinin değişmesi ile serbest piyasa şartlarına uyum sağlamaya, uluslararası piyasalara entegre olmaya başlamışlardır.

İlgili ekonomiler özellikle Batı Avrupa menşeli sermayenin yatırımları ile reel sektörün gelişmesi sağlanmıştır. Sermaye sadece reel sektöre değil aynı zamanda finansal sektöre de girmiş, kumanda ekonomisi şartlarında yeterince gelişmemiş finansal sistemde, bankacılık sektörünün büyümesi ve finansal ürünlerin hane halkları tarafından kullanılabilmesi için farklı şekillerde ekonomilere girmiştir.

Yabancı banka girişlerinin ekonomiye etkisinin hangi yönde olduğunu belirlemek amacı ile Doğu Avrupa ülkeleri tanımında yer alan Belarus, Moldova, Slovakya, Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Çek Cumhuriyeti ve Polonya ekonomilerinde yabancı sermaye girişlerinin ekonomilerin temel değişkenleri üzerindeki etkileri ölçülmektedir. Bu amaçla 2001 – 2018 yılları arasında kalan döneme ait veriler panel veri ekonometrik yöntemi ile incelenmektedir. Elde edilen sonuçlar yabancı bankacılık sisteminin ülke ekonomileri üzerindeki etkisinin ortaya konmasına ve bu yönde politika önerilerinin oluşturulmasına öncülük yapacaktır.

Anahtar Sözcükler: Yabancı Bankacılık, Doğu Avrupa Ülkeleri, Panel veri analizi

ABSTRACT

The beginning of the 1990s was a period in which many countries' understanding of economic management changed and command economies were replaced by free market economies. Especially in Eastern European countries, they have started to adapt to free market conditions and to integrate into international markets with the declaration of independence and the change of country administrations.

In these economies, real sector have been developed especially with the investments of Western European capital. Foreign capital entered not only into the real sector, but also to the financial sector of transition economies. In the related economies which command economic structure governed, financial system has not been developed enough. Foreign banks came into financial system in different ways in order to growth of banking system and to access of household to numerous banking instruments in early 1990s.

In this study we aim to measure the direction of effects of foreign banks on economies in Eastern European economies namely, Belarus, Moldavia, Slovakia, Hungary, Bulgaria, Romania, Ukraine, Czech Republic and Poland which are included into definition of Eastern European countries. With this aim, data belonging to 2001 – 2018 period is analyzed via panel data econometric method. The results will lead to revealing the impact of the foreign banking system on the country's economies and to formulate policy recommendations in this direction.

Keywords: Foreign Banking, Eastern European Countries, Panel data analysis.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLO LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YABANCI BANKACILIK İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Yabancı Bankacılık Kavramı ve Gelişimi.....	5
1.2. Yabancı Banka Giriş Şekilleri.....	6
1.2.1. Muhabir Bankacılık	7
1.2.2. Temsilcilik	7
1.2.3. Acente	8
1.2.4. Şube.....	8
1.2.5. Bağlı ve Yan Kuruluş	9
1.2.6. Konsorsiyum	9
1.2.7. Kıyı Bankacılığı	10
1.2.8. Satın Alma	11
1.3. Yabancı Bankaların Giriş Sebepleri.....	11
1.4. Yabancı Bankacılığın Avantajları ve Dezavantajları	13
1.4.1. Yabancı Banka Girişlerinin Avantajları	16
1.4.2. Yabancı Banka Girişlerinin Dezavantajları	22
1.5. Yerli ve Yabancı Banka Faaliyetleri ve Etkileşimleri.....	24
1.6. Yerli ve Yabancı Bankaların Performanslarının Karşılaştırılmasının Sonuçları	26

1.7. Yabancı Bankacılığın Uluslararası Ticarete Etkileri.....	28
1.8. Literatür Taraması	29
1.8.1. Ampirik ve Teorik Literatür	29
1.8.2. Literatür Değerlendirmesi	39
1.9. Bölüm Değerlendirmesi	40

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AVRUPA ÜLKE EKONOMİLERİ VE FİNANSAL SİSTEMLERİ

2.1. Belarus Cumhuriyeti.....	42
2.1.1. Genel Ekonomik Yapı	43
2.1.2. Belarus Finansal Sistemi	48
2.2. Polonya	49
2.2.1. Genel Ekonomik Yapı	50
2.2.2. Polonya Finansal Sistemi	56
2.3. Çek Cumhuriyeti.....	57
2.3.1. Genel Ekonomik Yapı	58
2.3.2. Çek Cumhuriyeti Finansal Sistemi	64
2.4. Moldova.....	65
2.4.1. Genel Ekonomik Yapı	65
2.4.2. Moldova Finansal Sistemi	72
2.5. Macaristan	72
2.5.1. Genel Ekonomik Yapı	73
2.5.2. Macaristan Finansal Sistemi	79
2.6. Romanya	80
2.6.1. Genel Ekonomik Yapı	80
2.6.2. Romanya Finansal Sistemi.....	86
2.7. Ukrayna.....	87
2.7.1. Genel Ekonomik Yapı	87
2.7.2. Ukrayna Finansal Sistemi	93
2.8. Bulgaristan.....	94
2.8.1. Genel Ekonomik Yapı	95
2.8.2. Bulgaristan Finansal Sistemi	99

2.9. Slovakya Cumhuriyeti	100
2.9.1. Genel Ekonomik Yapı	101
2.9.2. Slovakya Finansal Sistemi	106
2.10. Bölüm Değerlendirmesi	107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMPİRİK UYGULAMA

3.1. Yöntem, Model ve Veriler	109
3.2. Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenlik Testleri	116
3.3. Yatay Kesit Bağımlılığını Dikkate Alan Genişletilmiş Dickey–Fuller (CADF) Birim Kök Testi	118
3.4. Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenite Testleri	122
3.5. Peseran (2006) Common Corelated Effect (CCE) ve Eberhatrdt ve Bond (2009) Augmented Mean Group (AMG) Yatay Kesit Bağımlılığını Dikkate Alan Panel Tahmincileri.....	125
3.6. Panel Vektör Otoregresyon ve Vektör Hata Düzeltme Modeli	128
3.7. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Toda-Yamamoto Tabanlı Panel Nedensellik Testi.....	137
3.8. Bölüm Değerlendirmesi	145
SONUÇ	147
KAYNAKÇA.....	151

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1. Dataların Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonuna (IMF) Göre Tanımları	112
Tablo 3.2. Model 1'e Ait Tanımlayıcı İstatistikler	113
Tablo 3.3. Model 2'e Ait Tanımlayıcı İstatistikler	114
Tablo 3.4. Model 1 için Korelasyon Analizi.....	114
Tablo 3.5. Model 2 için Korelasyon Analizi.....	115
Tablo 3.6. Model 1 için Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları.....	117
Tablo 3.7. Model 2 için Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları.....	118
Tablo 3.8. Model 1 için CADF Birim Kök Test Sonuçları	120
Tablo 3.9. Model 2 için CADF Birim Kök Test Sonuçları	121
Tablo 3.10. Model 1 için Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenite Test Sonuçları	123
Tablo 3.11. Model 2 için Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenite Test Sonuçları	123
Tablo 3.12. Model 1 için yatay Kesit Bağımlılığını Dikkate Alan Eşbütünleşme Test Sonuçları.....	124
Tablo 3.13. Model 2 için yatay Kesit Bağımlılığını Dikkate Alan Eşbütünleşme Test Sonuçları.....	124
Tablo 3.14. Model 1 için Yatay-kesit bağımlılığını dikkate alan Panel Eş-bütünleşme Tahminçileri	126
Tablo 3.15. Model 2 için Yatay-kesit bağımlılığını dikkate alan Panel Eş-bütünleşme Tahminçileri.....	127
Tablo 3.16. Model 1 İçin Panel VAR ve Panel VECM Nedensellik Test Sonuçları...	132
Tablo 3.17. Model 2 İçin Panel VAR ve Panel VECM Nedensellik Test Sonuçları...	137
Tablo 3.18. Model 1 için Emirmahmutoğlu and Köse (2011) PVAR Tabanlı Nedensellik Test Sonuçları.....	140
Tablo 3.19. Model 2 için Emirmahmutoğlu and Köse (2011) PVAR Tabanlı Nedensellik Test Sonuçları.....	144

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Belarus Cumhuriyeti GSYİH Yıllık Büyüme Oranı (%)	44
Şekil 2.2. Belarus Cumhuriyeti Cari İşlemler Hesabı (milyon ABD doları).....	46
Şekil 2.3. Belarus Ekonomisi Enflasyon Oranı (%)	47
Şekil 2.4. Belarus Bankacılık Sisteminde Yabancı Bankaların Payı (%).....	49
Şekil 2.5. Polonya GSYİH Yıllık Büyüme Oranı (%).....	51
Şekil 2.6. Polonya Cari İşlemler Hesabı (Milyon ABD doları).....	54
Şekil 2.7. Polonya Zloty'sinin ABD doları Karşısındaki Seyri.....	55
Şekil 2.8. Polonya Ekonomisi Enflasyon Oranı (%)	55
Şekil 2.9. Polonya Bankacılık Sisteminde Yabancı Bankaların Payı (%).....	57
Şekil 2.10. Çek Cumhuriyeti GSYİH Yıllık Büyüme Oranı (%).....	59
Şekil 2.11. Çek Cumhuriyeti İşsizlik Oranı (%).....	59
Şekil 2.12. Çek Cumhuriyeti Dış Denge Düzeyi (Milyar ABD doları)	62
Şekil 2.13. Çek Cumhuriyeti Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (\$).....	63
Şekil 2.14. Çek Cumhuriyetinde Yabancı Bankaların Bankacılık Sektörü İçerisindeki Payı (%).....	65
Şekil 2.15. Moldova GSYİH Yıllık Büyüme Oranı (%)	67
Şekil 2.16. Moldova Cari Açığının Yıllar İtibariyle Seyri (\$).....	69
Şekil 2.17. Moldova Ekonomisi Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (\$)	69
Şekil 2.18. Moldova leyninin Değerinin Yıllar İtibariyle Seyri	70
Şekil 2.19. Moldova Ekonomisinde Enflasyon Oranının Seyir (%).....	71
Şekil 2.20. Moldova Ekonomisi İşsizlik Oranı (%).....	71
Şekil 2.21. Moldova Ekonomisinde Yabancı Banka Payı (%).....	72
Şekil 2.22. Macaristan Ekonomisi Büyüme Performansı (%).....	74
Şekil 2.23. Macaristan Ekonomisinde Cari Dengenin Seyri (\$).....	76
Şekil 2.24. Macaristan forintinin ABD doları Karşısındaki Değeri	77
Şekil 2.25. Macaristan Ekonomisi Enflasyon Oranı (%).....	78
Şekil 2.26. Macaristan Ekonomisi İşsizlik Oranı (%)	79
Şekil 2.27. Macaristan Bankacılık Sisteminde Yabancı Bankaların Payı (%)	80
Şekil 2.28. Romanya Ekonomisinin Yıllar İtibariyle Büyüme Oranı (%).....	81
Şekil 2.29. Romanya Ekonomisi Cari Açığın Seyri (\$)	83
Şekil 2.30. Romanya Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (\$).....	84

Şekil 2.31. Romen leyninin ABD doları Karşısındaki Değeri	85
Şekil 2.32. Romanya Ekonomisi Enflasyon Oranı (%)	85
Şekil 2.33. Romanya Ekonomisinde İşsizlik Oranının Seyri (%)	86
Şekil 2.34. Ukrayna Ekonomisi Ekonomik Büyüme Oranı (%).....	88
Şekil 2.35. Ukrayna Ekonomisinin Cari Dengesi (\$)	90
Şekil 2.36. Ukrayna Ekonomisi Doğrudan Yabancı Sermayenin Seyri (\$)	91
Şekil 2.37. Ukrayna hryvniasının Amerikan doları Karşısındaki Seyri	91
Şekil 2.38. Ukrayna Ekonomisi Enflasyon Oranı (%).....	92
Şekil 2.39. Ukrayna Ekonomisinde İşsizlik Oranı (%)	93
Şekil 2.40. Ukrayna Bankacılık Sisteminde Yabancıların Payı (%)	94
Şekil 2.41. Bulgaristan Ekonomisi Büyüme Performansı	95
Şekil 2.42. Bulgaristan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (\$).....	97
Şekil 2.43. Bulgaristan Ekonomisinde Enflasyon Oranı 1990 – 1997 Dönemi (%)	98
Şekil 2.44. Bulgaristan Ekonomisinde Enflasyon Oranı 1997 – 2019 Dönemi (%)	99
Şekil 2.45. Bulgaristan Ekonomisinde İşsizlik Oranı (%).....	99
Şekil 2.46. Bulgaristan Finansal Sisteminde Yabancı Banka Sayısı (%).....	100
Şekil 2.47. Slovak Ekonomisi Büyüme Oranı (%).....	102
Şekil 2.48. Slovakya Ekonomisi Cari Dengenin Yıllar İtibariyle Seyri (Milyar \$)	103
Şekil 2.49. Slovakya Ekonomisinde Enflasyon Oranının Seyri (%)	105
Şekil 2.50. Slovak korunasının Amerikan doları Karşısındaki Seyri	105
Şekil 2.51. Slovakya Ekonomisinde İşsizlik Oranı (%)	106
Şekil 2.52. Slovak Finansal Sisteminde Bankaların İçerisinde Yabancı Banka Oranı (%)	107

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AMG	: Augmented Mean Group
BCR	: Banca Comerciala Romana
CADF	: Genişletilmiş Dickey-Fuller
CCE	: Common Correlated Effect
CIA	: Central Intelligence Agency
CIPS	: Cross-sectionally augmented IPS
DOLS	: Dynamic Ordinary Least Squares (Dinamik En Küçük Kareler)
EurASEC	: Eurasian Economic Community (Avrasya Ekonomi Topluluğu)
FBE	: Yabancı banka payı
FCI	: Sabit Sermaye Yatırımları
FDI	: Finansal Gelişme Endeksi
FMOLS	: Fully Modified Ordinary Least Squares (Tam Değiştirilmiş Dinamik En Küçük Kareler)
GDP	: Gross Domestic Product (Gayrisafi Yurtiçi Hasıla)
GSYİH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IFS	: International Financial Statistics (Uluslararası Finansal İstatistikleri)
ILO	: International Labour Organisation (Uluslararası İşgücü Örgütü)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
INT	: Reel Faiz Oranı
LM	: Lagrange Multiplier (Lagranj Çarpanı)
NATO	: North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü)
WTO	: World Trade Organisation (Dünya Ticaret Örgütü)

OEC	: Observatory of Economic Complexity (Ekonomik Karmaşıklık Gözlemevi)
OECD	: Organsiation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
OLS	: Ordinary Least Squares (En Küçük Kareler)
PVAR	: Panel Vector Autoregressive (Panel Vektör Otoregresif)
PVECM	: Panel Error Correction Model (Panel Hata Düzeltme Modeli)
REER	: Reel Efektif Döviz Kuru
UN	: United Nations (Birleşmiş Milletler)
UNCTAD	:United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
WB	: World Bank (Dünya Bankası)

GİRİŞ

Finansal sistem, fon talep edenler ile fon arz edenlerin bir araya geldiği, bir başka deyişle elinde sermayesi olan ile sermaye ihtiyacı olanların bir araya geldiği bir Pazar olarak tanımlanmaktadır. Finansal sistem yatırımların finanse edilmesi için gereken kaynakları temin ettiği için ülke ekonomileri açısından da önem arz eden yapılardır. Bu bağlamda finansal sistemin gelişmesi, fon hacmi, enstruman sayısı, sistem içerisindeki kurumsal çeşitlilik gibi birçok faktöre bağlıdır. Sistemdeki gelişme ekonominin büyümesine de yardımcı olacaktır.

Yirminci yüzyılın sonlarında tüm dünyada finansal sistem serbestleşmeye başlamış, ülkeler arasında sermaye akışları başlamıştır. Küreselleşme ile birlikte finansal piyasalar da küreselleşmiştir. Küreselleşen finansal piyasalarda gündeme gelen yeni bir konu da özellikle gelişmiş ülke bankalarının diğer ülke finansal sistemlerine farklı şekillerde girerek faaliyete başlamasıdır.

Yabancı bankacılık küreselleşme öncesinde var olsa da 1990'lı yıllarda önemli bir artışın olduğu görülmektedir. Bunun sebebi incelendiğinde ise 1980'li yılların sonlarından itibaren tüm dünyada yaşanan önemli değişimlerdir. Avrupa, Güney Amerika ve Asya'da bir takım ülkeler siyasi değişim içerisine girmiş, ekonominin yönetim şekli köklü bir değişim sürecine girmiştir. Bahsedilen ülkelerde sosyalist yönetimler kumanda ekonomisi ya da planlı ekonomi olarak adlandırılan stratejiyi bırakmış, demokratik yönetim şekline geçerken serbest piyasa ekonomisini benimsemiştir.

Kumanda ekonomisi kapsamında devletin elinde olan tüm ekonomik faaliyetler, finansal sistemi de kapsamaktaydı. Fakat bu ülkelerde finansal sistemin gelişmemiş olması da gayet normal idi. Serbest piyasa ekonomisine geçiş ile birlikte, özel sektörün yatırım yapması ekonomik büyüme için elzem hale gelmiş, fakat geçiş ekonomisi olarak adlandırılan bu ekonomilerdeki sermaye noksanlığı önemli bir sorun halinde bulunmaktadır. Bu noktada yabancı sermaye girişleri gerekli sermayenin karşılanması için bir umut ışığı olmuştur. Yabancı sermaye girişleri serbest piyasa geçiş sürecinin önemli bir unsuru olan özelleştirmeler ile hızlanmış, sermaye girişlerinin bir boyutunu da zamanla finansal sisteme olan girişler oluşturmuştur.

Kumanda ekonomilerinde sınırlı derecede gelişmiş olan finansal sistemler, serbest piyasa ekonomisine geçiş ile birlikte yetersiz kalmıştır. Sistemde ancak kamu bankaları ile daha küçük yerel bankalar, verimsiz ve rekabetten uzak bir sistem içerisinde reel ekonomiyi finansa etmişlerdir. Bununla birlikte finansal sistemin liberalize edilmesi amacı ile kamu bankalarının özelleştirilmesi, yabancı kurumların finansal sisteme girişlerinin önündeki engellerin kaldırılması ile yabancı banka kavramı bu ülkelerde sıkça kullanılmaya başlamıştır.

Gelişmiş ülkelerdeki bankalar ise kar marjlarındaki yükseklik, pazar payını arttırma gibi amaçlar ile bu ülke finansal sistemlerine girerek sermaye ihtiyaçlarını karşılamış, yatırımları kredilendirmiştir. Bu girişler incelendiğinde, coğrafi, kültürel ve sosyo – ekonomik faktörlerin banka girişleri üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Doğu Avrupa ülkeleri olarak tanımlanan ve Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Ukrayna, Slovakya, Bulgaristan, Romanya, Belarus ve Moldova olmak üzere dokuz ülkeden oluşan geçiş ekonomileri 1990'lı yıllarda, yukarıda anlatılan süreci yaşayan ülkeler arasındadır. Bu ülkeler ya eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması ile bağımsızlığını kazanmış ya da aynı dönemde komünist anlayışın bir tezahürü olan planlı ekonomik yapıdan serbest piyasa ekonomisine geçmiştir. Ülke ekonomileri geçişin ilk yıllarında ciddi sıkıntılar ile yüzleştilerse de, bazı istisnai ülkeler ve dönemler olsa da, 2000'li yıllarda istikrarlı birer yapıya ulaşmayı başarmışlardır. Bu ülkelerin bir diğer önemli özelliği ise Batı Avrupa ülkelerinde faaliyet gösteren bankaların ilgisine tabi olmuşlardır. Zira çalışma içerisinde de bahsi geçen gerek coğrafi, kültürel gerekse sosyo-ekonomik nedenlerle Avrupalı bankalar finansal sistem içerisinde yüksek oranlarda paylara ulaşmışlardır.

Ekonomi teorisinde finansal sistemlere yerleşen yabancı finansal kurumların gerek yerel finansal sisteme gerekse reel ekonomisine etkileri ile ilgili önemli tartışmalar mevcuttur. Zira literatürde bu girişlerin ekonominin her iki tarafına etkisinin olumlu mu yoksa olumsuz mu olacağı konusunda fikir birliği yapılmış değildir. Bir takım çalışmalarda yabancı banka girişlerinin yerel finansal sistemi bir çok açıdan olumlu etkileyeceğini ampirik olarak kanıtlamaya çalışmış, diğer bir grup çalışma ise reel ekonomi üzerinde önemli etkilerinin olacağını iddia etmiştir. Öte yandan tıpkı olumlu

etkilerinin olduğu çalışmalar gibi, olumsuz etkilerinin olduğunu ampirik olarak kanıtlamaya çalışan literatür de mevcuttur.

Konu ile ilgili literatür, yabancı bankaların ekonomiler üzerindeki etkisini ise iki perspektifte incelemektedir. Birinci perspektifte bankacılık performansı dikkate alınırken, konu daha mikro boyutlu veri ile incelenmektedir. İkinci perspektifte daha çok ekonominin genelini ilgilendirecek değişkenler ile makroekonomik boyuta odaklanılmaktadır.

Bu çalışmada ise Doğu Avrupa ülkelerindeki hem finansal sistem hem de ekonominin reel kesimi üzerinde yabancı banka girişlerinin etkisini ayrı modeller ile test etmek, farklı ekonometrik modeller ile olabildiğince sağlam sonuçlara ulaşarak yabancı bankacılık literatürüne katkı yapılması amaçlanmaktadır. Çalışmada ele alınan ülke grubu, oluşturulan modeller ile konuya farklı bir perspektifte bakılması ve panel veri ekonometrisine ait daha gelişmiş metotlar açısından literatürden farklılaşmaktadır.

Çalışmada ayrıca, ampirik analizden elde edilen sonuçların daha sağlıklı yorumlanabilmesi ve ülke özelindeki farklılıkların ampirik sonuçlar ile bağdaştırılabilmesi için ayrıntılı ülke analizleri içermektedir. Bu analizlerin çalışmanın literatüre katkı yapması açısından olumlu olacağı umulmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, konu ile ilgili teorik çerçeve oluşturulmaktadır. Bu amaçla yabancı bankacılık kavramı, gelişimi irdelendikten sonra, giriş şekilleri ve girişlerin yerel bankacılık sektörü ve ekonominin geneli üzerindeki muhtemel olumlu ve olumsuz sonuçları özetlenmektedir. Yerel ve yabancı bankaların performansları karşılaştırıldıktan sonra, mevcut literatür ayrıntılı bir şekilde araştırılmaktadır. Son olarak literatür araştırmasından elde edilen sonuçlar yorumlanmaktadır.

İkinci bölümde, analize konu olan herbir ülke iki başlık halinde incelenmektedir. İlk başlıkta, temel makroekonomik değişkenler olan, ekonomik büyüme, işsizlik, enflasyon oranları ile ödemeler dengesi, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ihracat ve ithalat verileri şekillerin desteği ile anlatılmaktadır. İkinci başlıkta ise ülkelerin finansal sistemlerindeki gelişmeler ile ülkeye giren yabancı bankalar ile ilgili sayısal veriler paylaşılmaktadır. Bu bilgilerden hareketle yabancı bankaların ekonomi üzerindeki etkileri anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Üçüncü bölüm, yapılan ampirik analiz ile ilgili detaylı bilginin paylaşıldığı bölümdür. Bu bölümde öncelikle oluşturulan modellerin teorik çerçevesi çizilmektedir. Sonrasında modellerde kullanılan değişkenlere ait veriler ve kaynakları tanımlanmakta, kullanılan yöntemlerin teorik temelleri paylaşılmaktadır. Son olarak elde edilen ampirik bulgular, tabloların yardımı ile anlatıldıktan sonra, ekonomik olarak ne anlama geldiği hem ülke bazında hem de genel olarak yorumlanmaktadır.

Son olarak, sonuç bölümünde tüm bölümlerden elde edilen bulguların eşliğinde ilgili ülke grubu için yabancı bankacılığın etkisinin finansal veriler ve reel ekonomik veriler üzerindeki etkisinin ne olduğu yorumlanmakta, bu yorumlar eşliğinde de nihai politika önerilerinin okuyucuya sunulması amaçlanmaktadır. Elde edilen bulguların gerek yabancı banka yatırımcıları için gerekse dış ticaret politikalarının belirlenmesinde politika yapıcıları için yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YABANCI BANKACILIK İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Bu bölümde yabancı bankacılık kavramının teorik olarak açıklanması amaçlanmaktadır. Bu nedenle önce yabancı bankacılık kavramsal olarak açıklanacak, yabancı bankaların finansal sistemlere giriş şekillerinden bahsedilecektir. Bu bölümde başka bir ülkedeki finansal sisteme giriş nedenleri açıklanacaktır. Ayrıca bu girişlerin, girdikleri finansal sisteme ve ekonominin geneline katkıları ile verdikleri zararlar teorik zeminde tartışılacaktır. Çalışmanın son kısmında ise konu ile ilgili ampirik ve teorik literatür özetlenecek ve literatürdeki eksikliklerin ortaya çıkması sağlanacaktır.

1.1. Yabancı Bankacılık Kavramı ve Gelişimi

Sönmez'e (2014) göre yabancı bankacılık, bir bankanın birden fazla ülkede banka sahipliğinin olması ya da bu bankaların kontrol etmesidir. Kısaca, bir bankanın % 50'sinden fazlası bir başka ülkede merkezi bulunan bir bankaya ait ise yabancı banka olarak adlandırılmaktadır. Yabancı bankalar hem merkezinin bulunduğu ülkedeki bankacılık kanunlarına hem de girmiş olduğu ülkenin bankacılık sistemi ile ilgili kanun ve kurallara uymak durumundadır. Curry vd. (2003) ise yabancı bankacılığı, bir bankanın banka şubelerini sahiplenmesi veya kontrol etmesi ile birden fazla ekonomide ortaklık kurması şeklinde tanımlamaktadır.

Bir diğer tanıma göre ise Tulgar' a (2018) aittir. Ona göre yabancı (uluslararası) bankalar, tüm dünyada veya en az iki ülkede, sadece ticari bankacılık hizmetleri ile sınırlı kalmayarak tüm finansal araçları kullanan ve hatta yeni finansal ürünleri oluşturabilen teknikleri içerisinde barındıran finansal kurumlardır.

Yabancı bankacılığın gelişimi üç dönem halindedir. Bumin'e (2007) göre ilk dönem Birinci Dünya savaşına kadar gelen dönem olup, bu dönemde sermaye sahibi ana ülke ile sömürülen ülke arasındaki ticari ilişkilerin yürütülmesi ve geliştirilmesi için ana ülkedeki bankalar sömürge ülkelere şube açmışlardır. Yazara göre bu dönemin yabancı bankacılık bağlamında en önemli ülkesi İngiltere'dir. 19. yüzyılda Avusturalya, Karayipler, Kuzey Amerika kolonilerinde, Güney Afrika, Hindistan ve Asya'da İngiliz bankaları faaliyet

göstermeye başlamıştır. Bu bankalar genel olarak İngiliz deniz aşırı bankaları şeklinde adlandırılmıştır (Tulgar, 2018: 4).

İkinci dönem ise 1960'lı yılları kapsamaktadır. Bu dönemin ana aktörü ise Amerika Birleşik Devletleri'dir. Zira bu dönemde teknolojik gelişme ve 2. Dünya Savaşından güçlenerek çıkan ülke gelişmiş diğer ülkelerde banka satın alma yoluna gitmiştir. Sönmez'e (2014) göre üçüncü dönem 1990'lı yıllarda, Doğu Bloku'nun çökmesi, serbest piyasa ekonomisi uygulayan ülke coğrafyasının genişlemesi ile birlikte başlayan dönemdir. Gelişmiş ülkelerdeki bankalar, kendi ülkelerindeki kar marjındaki azalmadan dolayı, adı geçen ülkelere girerek, gelişmemiş finansal sistemlere sahip ülkelere pazar paylarını arttırmayı amaçlamışlardır.

Pozzolo (2008) giriş yapan yabancı bankaların genelde temek bazı özelliklere sahip olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu bankalar genel olarak büyük ve iyi yönetilen bankalar olduğunu, uluslararası ticarete açık olan yerlerde yerleşikler.

Claessens vd. (2001) yabancı bankaların ortak özellikleri arasında aşağıdaki maddeleri sıralamaktadırlar:

- Finansal piyasalardaki liberalleşmeden güç almaktadırlar,
- Yabancı yatırıma olan önem üzerine artış üzerine ortaya çıkmaktadırlar,
- Piyasa payları büyüktür,
- Sermayeye ulaşma konusunda kolaylık sağlamaktadırlar,
- Yüksek verimliliğe sahiptirler,
- Fon ihtiyacını gereklilik ölçüsünden karşılamaktadırlar,
- Verimliliği ve kaliteyi arttırmaktadırlar.

1.2. Yabancı Banka Giriş Şekilleri

Yabancı bankalar küreselleşme politikaları ve uluslararası yatırım hedefleri neticesinde giriş yapmak istedikleri ülkelerde yatırım yapılabilirliği görmek veya faaliyet göstermek istediklerinde farklı şekillerde örgütlenirler. Yabancı bankaların ülkelere giriş

türleri ise yabancı bankalar tarafından birçok açıdan değerlendirilerek ele alınır. Yabancı bankanın giriş yaptığı ülke için ayırdığı fon miktarı, uzun dönemde amaçladığı faaliyet türü ve hedeflediği hacim, giriş yapılacak ülkenin yasal ve vergi yönünden düzenlemeleri gibi değişkenler yabancı banka giriş türlerini şekillendirmektedir. Tulgar (2018) yabancı banka girişlerini şu şekilde sınıflandırmıştır:

- Muhabir bankacılık
- Temsilcilik
- Acente
- Şube
- Bağlı veya yan kuruluşlar
- Konsorsiyum
- Kıyı bankacılığı
- Satın alma

1.2.1. Muhabir Bankacılık

Bankanın kendi ülkesinde, başka bir ülkedeki banka adına yürüttüğü bankacılık faaliyetlerine muhabir bankacılık denilmektedir. İki farklı ülke ve iki farklı banka söz konusudur. Muhabir bankalar karşılıklı çalışma şartları ile hareket etmektedirler. Karşılıklı olarak sunulan hizmetlerden faydalanmaktadırlar. Kendi ülkelerindeki bankacılık işlemlerini başka ülkede faaliyetini sürdüren banka adına takip etmektedirler. Muhabir bankacılıkta, yabancı bankanın doğrudan yatırımından bahsetmek mümkün değildir. Ayrıca piyasada aktif bir fiziki varlık gösterme durumu da bulunmamaktadır. Bu tip girişlerde, yabancı bankalar diğer ülke ilişkisi olan müşterileri için aracı konumunda yer alarak, müşterileri tarafından talep edilen uluslararası bankacılık hizmetlerinden kolaylık sağlamaktadır. Ticari müşterilerinin ithalat veya ihracat işlemlerinde müşteriler için hizmet desteği sağlamaktadır.

1.2.2. Temsilcilik

Yabancı bankalar için temsilcilikler kısıtlı bir yatırım ile diğer ülke bankacılık sektörüne girişi ifade etmektedir. Kredi arzı veya mevduat toplama gibi yetkileri olmamakla beraber merkezi bankaya yapılacak ödemelerde aracı konumda yer almaktadır. Maliyeti oldukça düşük giriş türlerinde biri olarak vergiden muaf

durumdadırlar. Diğer ülke ulusal bankacılık sektörü, ticari hayat ve ülke ekonomisi gibi konularla ilgili bilgi toplamaktadırlar. Burada esas hedeflenen ilerleyen dönemlerde söz konusu ülkeye tam bir giriş durumunun olup olmayacağını analiz edebilmektir (Clarke vd., 2001: 50).

Temsilcilikler, söz konusu ülkede şube açmadan önce gerekli araştırmaları yaparak diğer ülke bankacılık piyasası ve ekonomisi hakkında bilgi toplaması ve bankanın diğer ülkede kendini temsil etmesi amacıyla oluşturulan birimlerdir (Goldberg vd., 2005: 3). Burada esas amaç ev sahibi ülke ile ilgili bilgi toplamak suretiyle ilerleyen yıllardaki yatırımlar için test yapmaktır (Clarke vd., 2003: 50).

1.2.3. Acente

Acenteler temsilciliklerin bir üst seviyesinde yer almaktadır. Temsilcilik ve muhabir bankacılığa kıyasla daha geniş kapsamda hizmet sunmaktadır. Giriş yaptıkları ülkede bağlı oldukları ana bankayı temsilen ulusal piyasada aracılık ederler. Mevduat toplama yetkileri olmasa da ticari firmalara kredi verebilme yetkileri bulunmaktadır. Bağlı oldukları ana bankadan fon ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler.

Goldberg (1981) acenteler ile ilgili şu noktalar üzerinde durmaktadır. Öncelikle bu tip giriş, şube ile temsilcilik arasındaki bir noktadadır. Yoğun olarak dış ticaretin finansmanı için kullanılmaktadır. Acenteler sınai ve ticari faaliyetleri kredilendirebilmektedir. Müşterileri daha çok yerel banka ve yine yerel firmalardır. Gelişmiş ülkelerde yoğunlukla kullanılırken mevduat kabul edemezler. Bununla birlikte, bu kurumlar müşterilerin mevduat benzeri kayıtlarını tutmaktadırlar. Genellikle bu hesaplar dış ticaret ile ilgili işlemlerden kaynaklanmaktadır.

1.2.4. Şube

Aktif ve daha yoğun bankacılık hizmeti sunabilmek ile yerel bankacılık piyasasına tam anlamı ile giriş için yabancı bankalar ülkeye giriş aşamasında şube tipi örgütlenme yolunu tercih etmektedirler. Şubeler, giriş yapılan ülkenin yasal düzenlemelerine bağlıdır. Yabancı bankalar giriş yaptıkları ülkede şube açarak mevduat toplamak, kredi vermek, uluslararası bankacılık faaliyetlerinde bulunmak gibi birçok bankacılık faaliyetini gerçekleştirme yetkisine sahiptirler (Cerutti vd., 2005: 2).

Şubeler, hedeflenen müşteriye ulaşma ve ulusal bankacılık piyasasında rekabet ortamı oluşturma konusunda önemli birer yapıdır. Bağlı oldukları ana bankayı temsilen piyasada şubeler aracılığı ile var olan yabancı bankalar; rekabeti arttırarak yerel bankacılıkta teknoloji ve finansal alt yapının gelişimine katkı sağlamaktadırlar.

1.2.5. Bağlı ve Yan Kuruluş

Bankaların yurtdışındaki faaliyetleri ana ülke mevzuatı ile sınırlanmış olması nedeni ile bazı durumlarda yurtdışındaki hisselerin çoğunluğunun ana bankaya ait olduğu yeni bir bankanın kurulması avantaj olabilmektedir (Tulgar, 2018: 9). Kuruluş girdiği/kurulduğu ülkenin mevzuatlarına tabi tutulmaktadır.

Goldberg (2005) yabancı bankanın giriş yapılan ülkede bankada %10-%50 oranında ortaklığının olduğu ve diğer ortaklarla faaliyetlerde sorumlu olduğu örgütlenme biçimine bağlı kuruluş şeklinde tanımlamaktadır. Yan kuruluş şeklindeki ülkeye giriş durumunda ise yabancı bankanın %50 üzerinde payı söz konusudur. Giriş yapılan ülkedeki yerel yasal düzenlemelere uymak zorundadır. Yabancı bankalar şube açma konusunda belli mevzuatlar ile kısıtlamalar getiren diğer ülkelerde ülkeye giriş türü olarak bağlı veya yan kuruluş türünü tercih etmektedirler.

1.2.6. Konsorsiyum

Birden fazla bankanın bir araya gelmesi ile oluşturulan yapılardır. Bu bankaların birbirleri ile bağlantılarının olmaması gerekmektedir. Çeşitli ulusal bankalar tarafından ortaklığı olan bankalar bulunduğu yapıdan ayrı ve bağımsız biçimde yeni bir banka kuruluşuna giderek konsorsiyum oluşturabilmektedirler. Bankalar konsorsiyumda sermayeye katılımlarına oranla söz hakkı kazanırlar. Söz konusu örgütlenme biçiminde belli bir hedef doğrultusunda kurulan bankadaki ortaklık yapısında koşul, hiçbir ulusa ait bankanın %50' den fazla paya sahip olmamasıdır.

Uluslararası ticaret gibi faaliyetleri olan ve birden çok ulusun yer aldığı çeşitli yatırım projelerinde bankalar konsorsiyum aracılığı ile fon temini yolunu tercih etmektedirler. Uluslararası büyük kredi işlemlerinde Bankacılık Konsorsiyumları devreye girmektedir. Özellikle bir bankanın tek başına veremeyeceği uluslararası büyük kredilerde ve büyük yatırımların finansmanında bu konsorsiyumlar gerekli fonları

sağlarlar. Böylece hem risk paylaşılmış olur hem de yüksek tutardaki finansal işlemlere ve yatırımlara fon sağlanabilir (Tulgar, 2018: 10).

1.2.7. Kıyı Bankacılığı

1960'lı yıllardan sonra gündeme gelen kıyı bankacılığı (off-shore banking) buldukları ülke dışından toplanan fonların, ülke dışında kullanılmasına/kredi verilmesine yönelik vergi avantajı sağlayan, ülkenin bankacılık yasal düzenlemelerine tabi olmayan ve serbest bölgelerde kurulan bankalardır. Giriş yaptıkları ülkenin kullandığı para biriminden farklı bir paramı birimi ile işlem yapmaktadırlar (Gündoğdu, 2016: 261).

Yüksek vergi oranları ve yasal düzenlemeler konusunda sıkıntı yaşayan bankaların tercih ettikleri kıyı bankacılığı toplanan ve dağıtılan fonların uluslararası hareketliliği ile ilgili kolaylıklar sağlamaktadır. Ulusal sermayenin ülke dışına çıkışına kolaylık sağladığı için ülke ekonomileri için dezavantajlı bir durum oluşturmaktadır. Kıyı bankacılıkları kağıt üzerindeki merkezler ve fonksiyonel merkezler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kağıt üzerindeki merkezler, vergi avantajından faydalanmak için sadece muhasebe ve kayıt işlemlerinin yapıldığı birimler iken, fonksiyonel merkezler mevduat toplama ile kredi verme işlemleri gibi tüm işlemleri yapmaya yetkilidirler (Tulgar, 2018: 12).

Tulgar (2018) kıyı bankacılığının özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Kıyı bankaları yabancı para birimi ile işlem yaparlar,
- Kıyı bankaları genellikle yurt içi finans piyasasını bağlayan yasaların veya denetimlerin dışında kalırlar,
- Birçok kıyı bankası merkezi ile bilgi paylaşımında bulunmaz,
- Kıyı bankacılığının gelişmesinde; faiz oranlarının belirlenmesindeki serbestlik, disonibilite oranının uygulanmaması, munzam karşılık yatırılmaması ve vergilerin kaldırılması ya da çok düşük seviyelere çekilmesi önemlidir,
- Kıyı bankacılığı faaliyetlerinde elde edilen fonlar, istisnalar dışında yine ülke sınırları dışında kullanılmaktadır,

- Değişik ülkelerde bulunan şubeler ile kıyı bankaları, çalışma saati sınırları dışında işlemler yaparlar.

1.2.8. Satın Alma

Yabancı bankaların giriş yapmak istedikleri ülkelerdeki örgütlenme biçimlerinden veya giriş türlerinden bir diğeri de satın almadır. Yabancı banka satın alacağı veya %100'e yakın hisse çoğunluğunu elde edeceği yerel bankanın sahip olduğu bütün müşterilerine, kredi risklerine, birikimlerine ve sunulan bankacılık ürün ve hizmetlerine birden sahip olacağı için avantajları ve dezavantajları olan bir durum ile karşı karşıyadır. Yabancı bankalar için satın alma genel anlamda maliyetli bir süreçtir.

1.3. Yabancı Bankaların Giriş Sebepleri

Dünya çapında yaygınlaşan küreselleşme politikası ve teknolojik gelişmeler ile uluslararası finansal piyasalar belli değişimler yaşamıştır. Uluslararası finansal piyasalarda bankacılık sektörünün yeri oldukça önemlidir. Gelişmiş ülkelerdeki bankalar küresel boyutta bankacılığa geçiş yapmayı tercih etmişlerdir. Pazardan daha çok pay alabilmek, faiz dışı gelirlerini arttırabilmek, yüksek karlılık ve yüksek reel faiz oranlarından faydalanmak gibi amaçlar ile gelişmekte olan ülkeleri tercih ederek, bu ülkelere giriş yapmaya başlamışlardır.

Yabancı bankaların bir ülkeye girmesinin altında bir takım sebepler yatmaktadır. Bu sebepleri Apak ve Tavşancı (2007) şu şekilde sıralamaktadır.

- Ev sahibi ülkede dış ticaretin gelişmesi,
- Ev sahibi ülkedeki ödemeleri ana merkeze taşımak suretiyle ülke riskini düşürmek ve yerel bankalara göre avantaj elde etmek,
- Kur hareketleri ve vadeli döviz işlemleri
- Devletin ve özel sektörün hazine bonosu ve hisse senedi işlemleri ile kendi portföylerinin ya da fonların işlemlerinin gerçekleştirilmesi,
- Batık devlet ve özel sektör risklerinin düşük fiyattan alınıp kar elde edilmesi,
- Gelişmekte olan ülkelerde mortgage işlemlerinin teşviki,

- Gelişmekte olan ülkelerin banka birleşmeleri, özelleştirme ve yabancı bankalara satışına aracılık etme,
- Tüketici kredileri, kredi kartı hizmetlerinin gelişmesi,
- Kamu finansmanına yönelme.

Fotopoulos'a (2011) göre yabancı bankaların bir ülkeye girişi ile ilgili davranışını iki temel yaklaşım açıklamaktadır. Birincisi müşteri takip et hipotezi, ikincisi ise eklektik teoridir. Müşteri takip et hipotezinde, yabancı bankaların davranışları pasif olarak tanımlanmakta, savunma amaçlı hareket ettiği, başta geçiş ülkeleri olmak üzere diğer ülkelere girişini ise finansal olmayan müşterilerini takip etmek amacı ile olduğu düşünülmektedir. Eklektik teoride ise, yabancı bankaların giriş yapılan ülkelere daha agresif nedenler ile giriş yapıldığını iddia etmektedir. Müşterilerini takip etmek bir neden olabileceği gibi, faaliyet alanlarını genişletmek, karlarını yükseltmek amaçları ile de giriş yapmak isteyebilirler.

Foracelli ve Pozzolo (2001) yabancı bankalar dört nedenle ulusal bir bankacılık sistemine giriş yapmaktadır. Bunlar uluslararası müşterilerini takip etme arzularının olması, büyüme ve kar elde etmek amacı, giriş yapılan ulusal bankacılık sistemi hakkında bilgi edinmek ve bilgi maliyetlerini azaltmak ve giriş yapılan ülkede uygulanan politikalarıdır. Bu konu ile ilgili olarak, Rajan (1992) bir bankanın müşterilerinin risk ve kredibilitelerini analiz etmek, projeleri ve borçluları izlemek ve takip etmek için bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Bu bilgiler ile acenta sorunlarını azaltmaktadır. Bu avantajı elde edebilmek için bankanın yerel müşteriler hakkında bilgi edinmesi, kullanması ve bunlardan istifade edebilmesi gerekmektedir. Bu bilgiler sayesinde yabancı bankalar, müşterilerine daha iyi hizmetler sunabilmektedir.

Yabancı bankaların bir ülkeye girişinin temel belirleyicileri ise aşağıdaki gibi üç temel başlıkta sıralanmaktadır. Bunlar;

1- Ülkenin Kendine Has Özellikleri

- Ekonominin uluslararası karakteristiği (Kişibaşına düşen reel GSYİH, reel GSYİH)
- Yerel finansal piyasa şartları (Yerel bankacılık piyasasının karlılık oranı)
- Menşe ülke ile gidilecek ülke arasındaki faiz oranı farklılıkları

- Bankacılık sektörü gözetiminin etkinliği
- Ev sahibi ÷lkedeki riskler (Politik risk vb.)

2- Yabancı Bankanın Kendine Has Özellikleri

- Bankanın büyüklüğü
- Bankanın yurtdışındaki şubelerinin sayısı ve mevkiisi
- Faiz dışı gelirin toplam gelire payı vb.

3- Menşee ÷lke ile gidilecek ÷lke arasındaki ekonomik ve sosyal entegrasyonun derecesi

- Bankanın yerel müşterilerinin gidilecek ÷lkeye genişleme derecesi

1.4. Yabancı Bankacılığın Avantajları ve Dezavantajları

Gelişmekte olan ÷lkelerin ekonomilerindeki problemler arttıkça yabancı banka girişı artmakta kriz dönemlerinde yerel bankalara yabancı bankalar teklif sunarak ortak olmakta, hisse veya pay almaktadırlar (Çakar, 2003, s.42). Yabancı bankaların girdikleri ekonomilerde istikrar sağlama ve verimlilik etkilerinin olduğu Haas ve Levyveld (2002) tarafından vurgulanmaktadır. İstikrar sağlama etkisi, yabancı bankaların girmiş oldukları ÷lkelerin yerel firmalarının kredi bulma çabalarını gidermektedirler. Verimlilik etkisi ise iki şekilde gerçekleşmektedir. İlk olarak yabancı banka girdikleri ÷lkeye teknolojik alt yapı ve yararlı finansal ürünler sağlamaktadırlar. İkinci olarak yerel bankaları dolaylı yoldan etkileyerek onların da verimliliklerini arttırmaktadırlar.

Buch ve Golder (2001), yabancı bankacılığın sektöre olumlu etkileri olduğunu savunan kesimin yanı sıra olumsuz etkileri olduğunu belirten bir kesimin olduğunu belirtmektedir.

Klavdova vd. (2014) yabancı banka girişinin etkisinin konusunu, yarar ve sakıncalarını şu şekilde özetlemektedir:

Etkinin konusu: Girişı kabul eden ÷lke finansal sistemi ve ekonomik durumu

Yararları:

- 1- Yeni bankacılık teknolojisi, ürünleri ve yönetim anlayışı ile bankacılık sisteminde verimlilik artışı,

- 2- Bankalar arasındaki rekabetin artması,
- 3- Bankacılık sektöründeki istikrarın artması,
- 4- Kriz dönemlerinde bankacılık sektöründeki sermayeleşmenin artması,
- 5- Bankacılık sektöründeki karlılığın artması,
- 6- Finansal gelişmişliği arttırması,
- 7- Bankacılık sisteminin hizmet kalitesinin arttırılması,
- 8- Giriş yapılan ülkeye giren doğrudan yabancı sermayenin mobilitesinin artması.

Sakıncaları:

- 1- Yabancı ülkenin kontrolü tehlikesi,
- 2- Yabancı bankanın çıkarları ile ev sahibi ülke çıkarlarının çatışması durumu,
- 3- Ana ülke ile ev sahibi ülke arasında bankacılık düzenlemeleri arasındaki farklılıkları durumunda, banka merkezinin yabancı ülkedeki birimi üzerindeki etkisini kaybetmesi ya da ev sahibi ülkedeki düzenlemelerin yetersiz olması durumunda, yabancı bankanın daha riskli işlere girişmesi,
- 4- Yerel bankaların kar marjlarındaki azalma,
- 5- Küçük ve orta boyutlu firmaların krediye erişim olanaklarının azalması,
- 6- Ana ülkelerde yaşanan finansal krizlerin giriş yapılan ülkelere sirayet etmesidir.

Etkinin konusu: Genişleme kapsamında yabancı bankalar tarafından satın alınan yerel bankalar

Yararları:

- 1- Ev sahibi ülkede yaşanacak olası bir kriz durumunda yabancı banka kuruluşunun ana ülkedeki merkezinden gelecek olası destek,
- 2- Nispeten daha ucuz sermayeye daha kolay ulaşım.

Sakıncaları:

1- Yabancı bankaların ana ülkedeki merkezlerinin desteklerinin “rahatlatma mektuplarından” başka bir şey olmaması,

2- Ana ülkedeki merkezlerinin dış kaynaklara erişimi kısıtlaması ile ilgili problemler yaşanabilir.

Dünya Bankası için Bayraktar ve Wang (2004) tarafından yapılan çalışmada yabancı bankaların girdikleri finans sektörü üzerindeki olumlu etkilerini şu şekilde özetlemiştir:

- Yabancı bankanın girişi yurtiçi bankacılık sektörünün verimliliği üzerinde olumlu etkiye sahiptir. Artan rekabet, karları artırır ve maliyetleri düşürmektedir.
- Kredi risklerinin değerlendirilmesi ve fiyatlandırılmasının daha karmaşık hale gelmesi beklendiğinden, kredilerin özel sektöre tahsis edilmesi iyileştirilebilir. Bu, daha fazla büyümeye yardımcı olabilmektedir.
- Yabancı bankaların da girişi, yerli bankaların yasal ve denetleyici çerçevesinin oluşturulmasına yardımcı olur ve genel şeffaflığı artırmaktadır.
- Yabancı bankalar istikrarlı kredi kaynaklarını sağlamakta, çünkü uluslararası piyasalara daha kolay erişimi olan ana bankalarından ek fonlar alabilmektedirler. Dolayısıyla, yerel şokların finansal piyasalar üzerinde daha az etkisi vardır.
- Yabancı bankalar, kriz sonrası dönemde bankaların yeniden sermaye elde etmesi ve yeniden yapılandırılması ile ilgili maliyetleri azaltabilir.

Khan vd. (2000) yabancı bankanın yurtiçi finans sektörüne girişiyle ilgili maliyetleri ise aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Yabancı bankanın girişiyle birlikte yerli bankaların piyasa pazarlama değerlerinde bir düşüş meydana gelirse, yerli bankaların daha büyük risk almak için bir nedene sahip olabilirler.
- Yabancı bankaların daha gelişmiş ürün ve hizmetleri vardır; iç piyasaların kârlı kısmını alabilirler. Böylece yerli bankalar daha riskli sektörlere hizmet etmekten başka seçeneği kalmayacaktır.

- Yabancı bankanın varlığı nedeniyle kredilere erişim, ekonominin bazı sektörleri için zorlaşabilir.
- Bir takım sorunlar nedeniyle yabancı bankalar ev sahibi ülkeden çekilirse, finansal istikrarsızlığı artırabilir.
- Yabancı bankaların iş odaklanmasında ve önceliklerinde farklılıkları vardır, bu nedenle borç verme modelleri yerel öncelikleri görmezden gelme eğilimindedir.

Yabancı bankacılığın çeşitli avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Bu avantaj ve dezavantajlar hem mikro hem makro boyutta olmaktadır. Literatürde geçen tüm avantaj ve dezavantajlar iki başlık halinde aşağıda özetlenmiş ve tartışılmıştır.

1.4.1. Yabancı Banka Girişlerinin Avantajları

Yabancı sermayeli bankalar, geldikleri ülkelere ve yerel bankacılık sektörüne çeşitli katkılarda bulunurlar. Küreselleşme fırsatı, ilave istihdam olanağı, piyasada rekabet ortamının oluşması ile kalite artışı, verimlilik artışı ve derin finansal piyasaların oluşumu gibi birçok avantaj söz konusudur. Yabancı bankaların sektöre girişinin olumlu etkisi olarak; oluşan rekabet ortamı ile bankacılık hizmetine erişim ve hizmet kalitesindeki artış, modern bankacılığa geçiş sağlanması, yasal mevzuatın geliştirilmesi ve giriş yaptığı ülkenin uluslararası sermayeye rahat ulaşımı gibi avantajlardan söz edilebilir (Claessens vd, 2001: 892).

Yabancı bankalar açısından bakıldığında ise gelişmekte olan ülkelerdeki vergi avantajlarından faydalanma ve düşük ücret ile istihdam sağlama gibi birçok avantaj söz konusudur.

• Rekabet ve Verimlilik

Yabancı bankaların ülkeye girişi ile bankacılık sektöründe rekabet ortamı oluşur. Ulusal bankacılık piyasasında rekabette artış yaşanır. Rekabet ile bankacılık sektöründeki hizmet kalitesinde artış gözlemlenir. Rekabet artışının diğer bir nedeni de aslında yabancı bankaların yerel bankalara göre daha üretken olması ve yerel bankaların yabancı bankaları yakalayabilmek için çaba harcamasıdır. Bu durum verimlilik artışını beraberinde getirir.

Rekabet ortamı nedeniyle bankacılık hizmet ve ürünlerindeki çeşitlilik artar. Esasen sunulan çeşitlilik müşterilerin değişen ihtiyaç ve taleplerine yöneliktir. Finansal ürünlerin sayıca artışı ve gelişimi de hızlanır. Çeşitlilikteki artış yabancı bankaların lehine bir durum oluşturur. Yeni ürünler sunmak, gelişmiş teknolojik alt yapıya sahip olmak, uluslararası ürün ve hizmetleri sunmak yabancı bankaların müşteri tarafından tercih edilebilirliğini artırır.

Rekabet aynı zamanda yabancı bankaları ve gelişen teknolojiye uyum sağlamak zorunda kalan yerel bankaların teknolojik alt yapısına da katkı sağlamıştır. Bankacılıkta alt yapı gelişimi kaçınılmazdır. Bankacılık sektöründeki masraflar da böylelikle azalır (Lensink ve Hermes, 2001: 5).

Yabancı bankalar yüksek verimlilik ile çalışmaktadır. Sahip oldukları güncel teknolojik imkanlar, altyapı ile finansal ürün ve hizmetler sektörünün de verimlilik artışını sağlarlar (Haas ve Lelyveld, 2002: 7).

Berger (2000), ortaya koyduğu ev sahibi ülke avantaj ve küresel avantaj hipotezlerine baktığımızda ev sahibi ülke avantaj hipotezinin yerli banka verimliliğinin yabancı banka verimliliğinden yüksek olduğunda geçerli olduğunu ifade eder. Bilgi asimetrisi, dil ve kültüre olan yabancılaşma gibi nedenlerden kaynaklanabilir. Küresel avantaj hipotezine göre ise yabancı banka verimliliği yerli bankanın verimliliğinden yüksektir. Gelişmiş ülke merkezli yabancı banka gittiği ülkeye sahip olduğu teknoloji ve finansal altyapısını götüreceğinden rekabet ile beraber bankacılık sektöründe verimlilik artışı sağlanır.

Yerli banka verimliliği yabancı bankaların avantajlarını kademeli olarak ortadan kaldıracak mı? Yabancı bankalar ilk etapta yüksek verimliliğe sahip olsa da yerli bankalar zaman içerisinde yabancı bankaları takip ederek verimlilik konusunda onları yakalayabilmektedirler.

Yabancı bankaların ülkeye getirdiği yeni alt yapı, teknoloji ve finansal ürünler ile tanışan yerel bankalar teknolojiye yatırım yaparak, yeni ve hedef odaklı bankacılık ürünlerinin sunulmasına ağırlık vererek bankacılık sektöründe verimlilik artışını sağlar.

Rekabet ile aynı zamanda modern bankacılığa geçiş sağlanarak yenilikçi anlayış ve yönetim modeli yerel bankalarca benimsenir. Sunulan finansal hizmetlerde de daha modern bir anlayışın benimsenmesi beraberinde gelir.

Bankacılık sektörüne yabancı bankaların girişi ile rekabet oluşur. Rekabet sonucu, ürün/hizmet çeşitliliği artar, teknoloji ve finansal alt yapının transferi gerçekleşir. Beraberinde ise finansal hizmetlerin maliyetinde düşüş gözlemlenir.

- İstikrar etkisi

Sermayesi güçlü yabancı bankalar giriş yaptıkları ülkenin kriz dönemlerinde veya ekonominin olumsuz seyrettiği dönemde yerel firmaların fon ihtiyacını karşılayabilmektedir. Bu durum bankacılık sektöründe istikrar etkisi yaratır.

Bunun aksi de gerçekleşebilmektedir. Kriz dönemlerinde ülkeden çıkış yapabilmektedirler. Bu durumda sıcak para çıkışı olur. Bu görüşün her daim geçerli olmadığını gösterir (Haas ve Lelyved 2002, s.5).

Sektörde istikrarın sağlanmasına yardımcı olurlar (Haas ve Lelyveld, 2002 ,s.5). Ekonomik istikrar ile banka karlılığı artar ve faiz oranları düşer.

Yabancı bankacılığın makro boyutta ve bankacılık sektörüne olumlu etkileri söz konusudur. Yabancı bankacılığın bu anlamda avantajlarını sıralamak gerekirse;

- Yabancı sermaye girişinin olması, diğer yabancı banka girişlerinin teşvik edilmesi ve yabancı sermaye hareketliliğine fırsat vermesi.
- Uluslararası finansal piyasalara ve yabancı sermayeye erişimin kolaylaşması ile finansman olanağının artması.
- Yabancı bankaların ülkeye girişi vergi gelirlerini arttırır. İlave olarak giriş yaptığı ülkede bankacılık sektöründeki karlılık arttıkça vergi ödemeleri de yükselir. Bu durum ülke ekonomisine katkı sağlar.
- Yabancı bankalar, yerel bankacılık sektöründeki küreselleşmeye katkı sağlar.
- İhracat yapan firmalara dış ticaret finansmanı konusunda destek verirler.
- Giriş yapılan ülkeye belli bir sermaye tutarını getiren ve fon aktarımında bulunan yabancı bankalar ile yabancı sermaye girişi gerçekleşir ve ödemeler dengesi dış ticaret hesabında iyileşme sağlanır. Ödemeler dengesine katkı sağlamış olurlar.

Ülke kalkınması pozitif yönde etkilenir. Daha önce gelişmekte olan ülkelere yabancı banka girişlerinin olduğunu bilen diğer yabancı bankalar tercihlerini söz konusu ülkelere yana kullanarak yatırım yapmayı tercih ederler.

- İstihdam artışı sağlanır. Nitelikli eleman yetiştirmeye öncelik veren yabancı bankalar ve bu hususta ulusal bankalara örnek teşkil eder. Beşeri sermayenin niteliği artar. Çalışanların eğitimi, yönetsel ve sisteme yönelik eğitimlerin verilmesi ile nitelikli eleman yetiştirme politikalarının uzun dönemde yerel ve yabancı banka içerisinde maliyet azaltıcı etkisi olmaktadır.
- Ulusal bankacılık sektöründeki yasal çerçevenin belirlenmesinde etkili olurlar. Düzenleyici/denetleyici kurumların ve bunlara bağlı yönetmeliklerin artmasını ve gelişimini destekler. Uluslararası ölçüde standartların ve düzenlemelerin gelmesi ile ulusal bankacılık sektörünün gelişimi ivme kazanır. Yabancı bankalar ulusal bankacılık sektöründeki yasal düzenleme ile ilgili belli bir çerçeveye oluşumuna destek olmaktadır.
- Ulusal bankaların yönetim ve iç kontrol yapısında gelişimi dolaylı olarak teşvik ederler. Sektörün genelinde teknolojik ve yönetsel uygulamalarda gelişme sağlanır.
- Bankacılık sektöründe şeffaflık ve kamuoyunu bilgilendirme gibi politikalar uygulanmaya başlanır.
- Teknoloji ve yeni finansal ürünler ile bankacılık sektöründe verimlilik artışı sağlanır (Kladova vd., 2014, s.109).
- Bankacılık sektöründe yabancı bankaların sayısı arttıkça maliyetler azalmaktadır (Lensink ve Hermes 2004).
- Yabancı bankaların piyasada sayısı arttıkça bankacılık sektöründe net faiz marjı ve kişi başına giderler düşer (Denizer, 2000).
- Yabancı bankalar mevcut ülkenin kriz dönemlerinde fon sağlayarak piyasaya fon sunmaktadırlar. Kredi vermeyi kesmeyip kredi tahsisine devam etmeleri ekonomiye katkı sağlamaktadır.

Yabancı bankalar açısından avantajlı durumlara aşağıdaki gibidir;

- Giriş yapılan ülkedeki yüksek faiz marjlarından faydalanırlar.

- Bağlı oldukları merkezi ülkedeki bankacılık faaliyetlerine kıyasla girdikleri ülkede daha yüksek kazanç elde ederler.
- Yabancı bankaların ülkeye girişleri derin ve canlı finansal piyasaların oluşumuna katkı sağlar. Bu durum hem kendi çıkarlarına hem de ülkenin çıkarına hizmet eder.
- Uluslararası bankaların, bankacılık sektöründe deneyim sahibi olmaları sonucu etkinliklerinin yüksek olduğunu görülmüştür. Yapısal olarak etkin olmaları ise giriş yaptıkları ülkede avantajlı konumda olmalarını sağlamaktadır.
- Geniş ölçekli uluslararası fonlara ulaşabilirler veya bu fonlara bizzat sahiptirler.
- Karlılık oranları artar ve maliyetleri düşer. Özellikle finansman maliyetleri düşüktür.
- Yabancı bankalar, gelişmekte olan ülkeleri bankacılık kar oranlarının yüksekliliği ve ülkedeki eksik yasal düzenlemelerin yasal avantaj sağlaması nedeniyle tercih ederek avantaj sağlarlar.
- Müşterilerin ihtiyacına yönelik hızlı ve güvenilir hizmet sunmaktadırlar. Bu müşteriler tarafından tercih edilmelerini sağlar. Böylece piyasada bankanın bilinirliği ve değeri artar.
- Giriş yaptıkları ülkenin bankacılık sektöründeki kaliteyi ve verimliliği arttırmaları esasen buldukları sektörün gelişimi ile ilgili olduğu için yabancı bankalar açısından da avantaj sayılmaktadır. Güncel teknolojiyi ülkeye getiren yabancı bankalar yerel bankaların da bu hususta gelişimini sağlar. Rekabet ile gelişen ulusal bankacılık piyasasında küreselleşme olanakları ve etkinlik artar.
- Bankacılık sektöründe elektronik bankacılığın gelişmesi ile global bankacılık faaliyetlerinde artış sağlanır. Bu ise yabancı bankaların faaliyetlerine katkı sağlar.
- Yabancı bankalar, ulusal bankacılık sektörüne giriş yapmaları ile piyasadan önemli ölçüde pay almaya başlarlar. Yabancı bankalar, ürün ve hizmetin kalitesi ve çeşitliliği ile bankacılık sektöründeki karlı işlemlerden yerli bankalara kıyasla daha çok pay alır.
- Yabancı bankalar yönetim ilkeleri çerçevesinde daha düşük risk grubunda ve daha çok kar getirecek müşterileri tercih ederler veya bu yönde ürün ve

hizmetleri pazarlarlar. Bu açıdan yabancı bankalar riski dağıtma ve yüksek kar getirecek ürün/hizmet/müşteri ye yönelme konusunda uzmanlaşmış olurlar.

- Yabancı bankalar; çok uluslu firmalar, kurumsal yerli firmalar ve kamu kurumlarına kredi tahsis etmeye yönelirler. Az riskli ve yönetsel açıdan düşük maliyetlere sahip bu firmalar/kurumlar yabancı sermayeli bankalarda istenilen müşteri kitlesidir. “Kaymak tabaka” olarak nitelendirilen müşterileri portföyüne katan yabancı bankalar avantajlı durumdadır. (Detragiache vd, 2006)
- Uzmanlaşma ve bilgi birikimine sahip olmaları bankacılık sektöründeki rekabette kendilerine üstünlük sağlar.
- Nitelikli personel yetiştirdikleri ve istihdam ettikleri için düşük maliyetlere sahiptirler.
- Girdikleri ülkede yabancı sermayeye teşvik var ise bundan faydalanırlar.
- Girdikleri ülkelerde serbestleşme politikası ile gelişen, yabancı bankaların ülkeye girişini kolaylaştıran çeşitli yasal düzenlemeler söz konusudur.
- Yabancı bankalar kolaylıkla erişim sağladıkları uluslararası piyasalardan fon temin edebilirler. Söz konusu bu durum yabancı bankaların kredi kaynaklarını daha istikrarlı hale getirir.
- Yabancı bankalarda yönlendirilmiş kredi veya tanıdıklara kredi tahsis etme gibi durumların yerel bankalara göre çok daha az olduğu görülmüştür.
- Yabancı bankalar uluslararası kaynakları/fonları kullanabildikleri için girdikleri ülkedeki kriz dönemlerinde riski dağıtırlar. Yönlendirilmiş/bağlı kredilerinin de olmaması veya az olması nedeni ile krizden daha az etkilenmektedirler (Goldberg vd, 2001).
- Yabancı bankaların sermaye yeterlilik oranları ve likidite oranları yerel bankalara kıyasla daha yüksektir. Bu ise finansal yapılarının daha iyi durumda olduğunu göstermektedir.

Yabancı bankalar için avantaj olarak sıralanan maddeler haricinde esasen girdikleri ülkenin ekonomisine ve bankacılık sektöründe kattıkları olumlu etkiler dolaylı olarak kendi bankaları için de avantaj sağlamaktadır.

1.4.2. Yabancı Banka Girişlerinin Dezavantajları

Yabancı banka girişlerinin dezavantajları incelendiğinde, girişlerin yerel bankaların ve ülke ekonomisinin üzerinde bir takım dezavantajlarının olduğu görülmektedir.

Yabancı bankaların giriş yaptıkları ülkedeki yerli bankalar ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin tercih edilmesi nedeni ile söz konusu ülkelerin ekonomileri açısından dezavantajlar incelendiğinde;

- Ulusal bankacılık piyasasına yabancı banka girişleri ile yerli bankaların karlılıklarında ve genel giderlerinde azalma görüldüğü belirtilmiştir (Claessens, 1998). Bu durum karlılık anlamında yerel bankalar için dezavantajlı bir durum oluşturmaktadır.
- Yabancı bankaların ulusal bankacılık piyasasına girişi ile oluşan rekabet artışı yerel bankalar üzerinde baskı yaratır. Yerel bankalar müşteri portföyünü genişletmeye çalışırlar. Bu durum mevcut ticari müşterilerin (firmaların) takibini/ risk izlemesini zorlaştırmaktadır.
- Yabancı bankaların piyasada oluşturduğu rekabet nedeni ile yerel bankalar iflas aşamasına gelebilmektedir (Buch ve Golder, 2001: 342).
- Yerel bankalar, yabancı bankaların sektöre girişi sonrasında gelişen yasal düzenlemelere uyum sağlamak ve teknolojik alt yapılarını geliştirmek için yeni adımlar atarlar. Bu da yerli bankalara ek maliyet oluşturmaktadır.
- Yerel firmaların, uluslararası veya kurumsal ölçekte firmalara göre yabancı bankalardan finansman temini için yararlanma ve hizmet alma şansı daha düşüktür (Şanlı, 2006).
- Yabancı bankaların müşterilerine kredi tahsis ederken öncelik veya çıkar farklılıkları bulunabilir. Böylesi bir durumda yabancı bankaların yerel ekonomik politikalar ile de çıkar uyumsuzluğu söz konusudur.
- Devletin ekonomik gidişata göre uyguladığı politikalara veya çeşitli taleplere karşı yabancı bankalar katı bir tavır göstererek kendi bağlı oldukları merkezin çıkarları doğrultusunda hareket etme eğilimindedirler. Bu nedenle giriş yaptıkları ülkenin çıkarları ile çatışma yaşayabilirler.

- Kriz dönemlerinde yabancı bankaların kendi karlılıklarını ön planda tutarak hareket ettikleri ve mevcut krize olumsuz yönde etki ederek kaynaklarını yönettikleri ortaya çıkmıştır (Çağlar, 2004).
- Kriz dönemlerinde faaliyetlerini geçici olarak durdurabilir veya ülkeden çıkış yapabilirler. Bu durum kriz döneminde söz konusu ülkenin ekonomisini daha da olumsuz bir duruma getirebilir.
- Yabancı bankalar giriş yaptıkları ülkede ekonomik kriz dönemlerinde riski daha fazla üstlenmeden piyasadan çıkışı tercih edebilmektedirler. Böylesi bir durumda krizin getirdiği riski yerli bankalar üstlenmek zorunda kalabilir.
- Yabancı bankalar; çok uluslu firmalar, kurumsal yerli firmalar ve kamu kurumlarına kredi tahsis etmeye yönelirler. Az riskli ve yönetsel açıdan düşük maliyetlere sahip bu firmalar/kurumlar yabancı sermayeli bankalarda istenilen müşteri kitlesidir. Yabancı bankalar, yüksek riske sahip firmaların kredi tahsis süreci ve portföy yönetim işlemlerini üstlenmeyi tercih etmezler. “Kaymak tabaka” olarak nitelendirilen müşterileri portföyüne katan yabancı bankalar bu anlamda piyasada avantajlı durumdadır (Detragiache vd, 2006). Bu duruma bağlı olarak yabancı bankaların sayıca artışı yerel bankaların küçük ve orta büyüklükteki firmaların kredi maliyetlerini arttırmasına neden olur. Kredi maliyetinde yaşanan artış, küçük ve orta ölçekli firmaların kredi büyümesini engellemektedir.
- Yerli bankalar çeşitli maliyetlere katlanarak ve risk alarak yabancı bankalar ile rekabet etmek durumunda kalırlar.
- Yabancı bankalar, bankacılık sektöründeki karlı işlemlerden daha çok pay alır. Bu durum yerli bankalara kıyasla fazla sayıda ürün ve hizmete sahip olmasından kaynaklanır. Yabancı bankaların karlı işlemlerden daha çok pay alması ise yerli bankaları rekabet ortamında bir hayli zorlamaktadır.
- Yabancı bankalar ulusal bankacılık sektöründe daha karlı müşteri, ürün ve hizmete yönelerek risklerini düşük tutma eğilimindedirler. Yerel bankalar açısından bakıldığında yabancı bankaların piyasa yönelimi nedeni ile daha yüksek risk içeren müşteri portföyüne sahip liberalleşme politikası ile ülkeye giriş yapan yabancı bankalar karşısında yerel bankalar birçok yönden geride kalmıştır.

- Yabancı bankaların açısından bakıldığında sıralanabilecek dezavantajlar özellikle gelişmekte olan ülkelere giriş yaptıklarında oldukça kısıtlıdır.
- Yabancı bankaların giriş yaptıkları ülkenin bankacılık sektöründe denetleme ve düzenleme zayıf ise söz konusu bankalar operasyonel riskler ile karşı karşıya kalabilirler.
- Giriş yaptıkları ülkedeki bankacılık sektörü, ülke ekonomisi ve ticari yaşam gibi konularda bilgi eksiklikleri olabilir.
- Yerel bankaların sahip olduğu olumsuz finansal koşullarının yabancı bankalara ılerleyen dönemlerde yansıyabilmektedir.

Yerel banka ile ortaklık yapan yabancı sermayeli bankalar için;

- Yerel bankacılık sektöründe uygulanan yönetmelikler ve geçerli mevzuat, yabancı sermayeli bankaları zorlayıcı yönde olabilir.
- Mevcut müşteri risk dağılımı, kredi risk hacmi ve portföy yönetim biçimi yabancı sermayeli bankanın arzu ettiği durumda olmayabilir. Arzu edilen risk dağılımına ve yönetim ilkelerine geçiş çeşitli maliyetleri de beraberinde getirebilir.
- Yabancı bankalar giriş yaptıkları ülkedeki ekonomik krizlerden yerel bankalara kıyasla daha az dahi olsa etkilenmektedirler. Ancak ülkede ekonomik büyümenin azalma eğiliminde olduğu dönemlerde yabancı bankaların piyasa payının arttığı durumlarda görülmüştür.

1.5. Yerli ve Yabancı Banka Faaliyetleri ve Etkileşimleri

Lensink (2011) yabancı bankaların girmiş oldukları ülkelerdeki yerel bankalar ile etkileşim halinde olduklarını belirtmiştir. Davranışlarındaki temel değişimin rekabet ve verimlilik üzerinde olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte bu değişim, giriş yapılan ülkenin gelişmişlik seviyesi ile alakalı olduğunu da vurgulamaktadır. Bu etki özellikle kısa vadede yabancı bankanın etkilerini farklılaştırmaktadır.

King ve Levine (1993) gelişmekte olan ülkelerde yabancı banka girişlerinin yerel bankacılık uygulamalarını iyileştirmesi için fırsat vereceğini ve böylece uzun vadede yerel bankaların faaliyetlerini etkilemek suretiyle iyileştireceğini ima etmişlerdir.

Fry (1995) ise aksine özellikle az gelişmiş ülkelerde yerel ve yabancı banka arasındaki ilişki istenenin tersine etkiler doğurabileceğini söylemiştir. Ona göre, yabancı banka girişleri ile yerel bankaların üzerinde oluşan rekabet baskısı, kısa dönemde yayılma etkisi ile bankalar artan maliyetlerini mevcut müşterilerine yansıtabilecektir. Bu durum bankaların finansal hizmetlerinde daha yüksek marjlara, yani müşterilerine yansıtılan faiz oranlarının artışından daha fazla artmasına bile yol açabilir. Uzun vadede, yabancı banka girişi rekabeti artırabilir ve marjları ve maliyetlerin azalmasına katkıda bulunabilecek şekilde finansal baskı politikalarının rolünü azaltabilir.

Naaborg vd. (2003) yabancı bankaların yerel finansal sistem üzerinde etki etkisinin bankanın ekonomiye giriş şekli ile alakalı olduğunu belirtmektedir. Mevcut bir bankanın devralınması ile yapılan giriş durumunda, yabancı banka devraldığı bankanın mevcut müşterilerini de devralmış olmaktadır. Yeşil alan yatırımları (sıfırdan banka kurulması) ile faaliyetlerin ve müşteri portföyünün sıfırdan kurulmasına olanak vermektedir. Böylece yabancı banka, eski bankanın geçmiş faaliyetlerinden kötü kredi portföyü ile uğraşmak zorunda kalmamaktadır. Bununla birlikte sıfırdan kurulan bankaların yerel ekonomik düzenlemelere tabi olmak zorundadır.

Ayrıca Lensink ve Hermez (2008) yabancı bankaların, özellikle yabancı bankaların yerli bir bankanın yönetimine doğrudan katılmaları durumunda, örneğin bir ortak girişim veya devralma durumunda, yerli bankaların yönetimini geliştirmeye yardımcı olabileceğini iddia etmiştir. Yabancı banka girişi, bankaların düzenlenmesi ve denetiminin iyileştirilmesine de neden olabilir. Çünkü bu bankalar, alıcı ülkelerdeki düzenleyici otoritelerden daha iyi bir düzenleme ve denetim sistemi kurabilir.

Bu, yerli bankaların bankacılık faaliyetlerinin kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunabilir. Son olarak, yabancı banka girişi, hükümetin yerli finans sektörü üzerindeki etkisinin azalmasına katkıda bulunabilir ve bu da, yönlendirilmiş kredi (selektif kredi politikası) politikalarının önemini azaltabilir (Lensink ve Hermes, 2008).

Yerli ve yabancı bankaları kredi verme davranışları açısından da karşılaştırmak ve değerlendirmek mümkündür. Laeven'e (2001) göre birçok gelişmekte olan ülkede, bankalar sıklıkla banka yöneticileri ile arası iyi olan kişilere borç vermekte, bu projeler verimsiz olsa da fon kullanma şansları olmaktadır. Rajan ve Zingales (2003) ise yabancı

banka girişlerinin bu tip uygulamalara engel olmak suretiyle finansal sisteme giriş engellerini ortadan kaldırmakta, daha fazla rekabet oluşturmakta ve yeni firmalara finansal olanak sağlayabilmektedir.

Bununla birlikte, yabancı bankalar yerel bilgilerden yoksun olabilir. Sonuç olarak, büyük firmaları finanse etme konusunda uzmanlaşmış olabilirler ama küçük firmaları gözden kaçırabilirler. Yabancı banka rekabeti yerli bankaları piyasadan uzaklaştırır ise, yabancı bankanın varlığı, küçük ve genç işletmelerin finansmanını ve büyümesini engelleyebilir. Genel olarak, yabancı banka girişi büyük firmalar için hoş karşılanmaktadır ve bu gelişmiş kredi erişimi birçok ülkede küçük firmalara yayılmıştır.

Yabancı bankaların girişi, zor bilginin izlenmesinde maliyetin azalmasına neden olmaktadır. Fakat bu durum yumuşak bilgi maliyeti için geçerli değildir. Bu, bilgi açısından opak firmalara olan kredi erişimini azaltabilecek, “işin kaymağını alan” bölümlü bir pazara neden olabilir. Bununla birlikte, daha opak olmayan ve genellikle büyük müşterilere yönelik olarak yabancı bankalardaki artan rekabet, yerli bankaları yumuşak bilgi borçlularına kredi vermeye zorlayarak KOBİ’lerin kredi kullanılabilirliğini artırmaktadır (Dell’Ariccia ve Marquez 2004).

1.6. Yerli ve Yabancı Bankaların Performanslarının Karşılaştırılmasının Sonuçları

Yabancı ve yerli bankaların performanslarını karşılaştırmak için literatürde bilançolarının karşılaştırıldığı görülmektedir. Bunu yaparken de bilanço kalitesini gösteren belli başlı oranlar dikkate alınmaktadır. Berger ve Mester (1997) yaptıkları çalışmada borç / aktif oranını, kredi / mevduat oranı, likidite oranı, takipteki krediler oranı ve kaldıraç oranlarını dikkate alarak yabancı banka ve yerli bankaların performanslarını karşılaştırmıştır.

Berger ve Mester’in çalışmalarında bilançonun varlık tarafını inceleyen borç aktif oranı analiz edildiğinde yerli bankaların yabancı bankalara göre daha yüksek bir orana sahip olduğunu belirtmişlerdir. Bu oranın yerli bankalarda yüksek olması, yerli bankaların fon ihtiyaçlarını karşılamak için piyasaya daha çok borç vermeye meyilli olduklarını göstermektedir. Yazarların bu analizi, gelişmiş ülkeler için geçerlidir. Gelişmekte olan ülkelere ise yabancı bankaların bu oranı daha yüksek çıkmaktadır. Bu sonucun açıklamasını ise, yabancı bankaların gelişmekte olan ülkelere girişlerinin

çoğunluklu perakende müşterisi çok olan mevcut bir bankayı satın almak yolu ile olduğundan mevcut bir borç verme yeteneğine sahip olmaları şeklindedir.

Kredi / Mevduat oranı ise bankanın kredilendirme konusunda ne kadar aktif olduğuna dair fikir verirken aynı zamanda mevduat fonlamasına göre toptan fonlamaya ne kadar bağımlı olduğu konusunda da aydınlatıcı olmaktadır. Bu oran gelişmiş ülkeler için yerel bankalar adına yabancı bankalara göre yüksek çıkmıştır. Zira Berger ve Mester'in (1997) elde ettiği bu sonuçlar literatür ile de uyumludur. Çünkü yabancı bankalar borç verme konusunda daha az aktiftirler. Gelişmekte olan ülkelerde ise yabancı bankalar mevduat oranlarının yerli bankalarınkinden daha yüksek olduğu yönündedir. Bu durum, bu ülkelerde yabancı bankaların kredilendirmede nispeten daha aktif olduklarını ve mevduat dışı fon kaynaklarını (ana bankalardan olanlar dahil) cazip hale getirebileceğini göstermektedir (Berger ve Mester, 1997: 942).

Bir diğer ölçüt ise likidite pozisyonlarıdır. Yazarların incelemeleri sonucunda sadece bir ülke grubu haricinde yabancı bankaların likidite pozisyonlarının yerel bankalara göre daha kuvvetli olduğu, yüksek gelir grubu ülkelerde tam tersi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum yabancı bankaların yüksek likidite tamponlarına sahip olmalarından ileri gelmektedir. Yazarlar, ayrıca yabancı bankalar yerel bankalara göre daha tutucu davrandıklarını iddia etmişlerdir. Dahası, bu likidite ölçütünün devlet tahvillerinden varlıklara dayalı menkul kıymetlere kadar değişen ticarete konu menkul kıymetler içerdiğinden muhtemelen yabancı bankaların sermaye piyasalarındaki genel faaliyetlerini de yansıtmaktadır.

Özkaynakların varlıkları oranı olan kaldıraç oranının karşılaştırılması sonucunda Berger ve Mester (1997) yabancı bankaların gelişmiş ve bazı gelişmekte olan ülkelerde daha yüksek kaldıraç oranına sahip olduğu, OECD ve diğer bazı gelişmekte olan ülkelerde ise daha düşük kaldıraç oranına sahip olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır. Ayrıca, sermaye yeterliliği açısından, özkaynakların risk ağırlıklı varlıklara oranı, yabancı bankalar genel olarak, yerli bankalardan daha yüksek oranlara sahiptir ve gelir grupları arasındaki farklar kaldıraç oranındaki duruma benzerdir. Tek istisna, yükselen piyasalarda, yabancı bankalara benzer kaldıraç oranlarına sahip olmalarına karşın daha yüksek sermaye yeterlilik oranlarına sahip olmalarıdır; bu, yabancı bankaların daha düşük

risk ağırlıklı portföylere sahip oldukları anlamına gelmektedir (Berger ve Mester, 1997: 945).

Berger ve Mester (1997) son olarak takipteki kredi oranını incelemiştir. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yabancı bankaların kalitesi yüksek firmaları hedef aldıklarından takipteki krediler oranı incelendiğinde yabancı bankaların daha az karşılık ayırma eğiliminde olduğu görülmektedir. Tüm bu oranlar karşılaştırıldığında, yabancı bankaların varlık kompozisyonlarının ve sermaye tamponlarının yerel bankalara göre daha muhafazakar hareket etme eğiliminde olduklarını göstermektedir (Berger ve Mester, 1997: 945).

1.7. Yabancı Bankacılığın Uluslararası Ticarete Etkileri

Yabancı banka girişlerinin giriş yapılan ülke üzerinde etkisi sadece bankacılık ve finansal sistemleri üzerinde olmamaktadır. Cleassens vd (2017) yabancı bankaların ihracat yapan firmalara fayda sağlayarak ticareti de olumlu etkilediğini iddia etmişlerdir. Yazarlara göre bu farklı kanallardan olmaktadır.

Bu kanallardan birincisi, yabancı bankaların giriş yapılan ülkede dış finansman kaynaklarını arttırmasıdır. Bu kaynaklar, yerel finansal piyasada fon miktarını arttırmak suretiyle finansal aracılık maliyetini düşürürken, finansal hizmet kalitesini arttırmaktadır. Teknolojik altyapı artarken yerel finansal kurumların rekabetçi yapıları olumlu yönde gelişmektedir (Classens ve Van Horen, 2013). Tüm bu gelişmeler dış finansman ihtiyacı olan firmaların büyümelerinin yolunu açarak ihracat olanakları geliştirecektir.

İkinci kanal ise finansal araçlar ile ilgilidir. Yabancı bankalar kredi riskini aşabilmek için akreditifler, kur riskini önlemek için ise finansal türev ürünler önerebilir. Bu tip bankacılık hizmetleri ancak belirli ölçekteki bankalar tarafından önerilebilirken gelişmekte olan ülkelerde yerel bankaların ölçekleri bu tip hizmetleri vermek için yeterli olmayabilmektedir. Del Prete ve Federico (2014) yabancı bankaların ana merkezlerindeki uzmanlığı kullanarak bu ürünleri finansal açıdan az gelişmiş ekonomilere akreditif ve finansal türev ürünlerini kullanılabilmektedirler. Bu da üretim ve dolayısıyla ihracat hacminde olumlu etki yapabilmektedir.

Üçüncü etki ticari sözleşmeler üzerinden olmaktadır. Anderson ve Marcouiller'e (2002) göre yabancı bankalar ticari sözleşmeler ile ilgili ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözebilme yetenekleri olduğundan, ihracatçılara daha fazla borç vermeye istekli olabilmektedirler. Yurtiçi bankaların uluslararası sözleşmelerin uygulanmasında ve ödeme süreçlerinin yönetiminde eksikliklerinin olması, ihracat yapan üreticilerin ticari risklerle karşı karşıya kalmasına neden olabilmektedir. Yabancı bankalar bu risklerin azaltılması için çözüm öneriler sunabilmektedir.

Sonuncusu ise bilgi maliyetleri ve bilgi asimetrisi ile ilgilidir. Yabancı bankalar ihracat yapan firmalara uluslararası piyasalar ile ilgili daha çok ve daha doğru bilgi verebilme kabiliyetine sahip oldukları için daha etkin hizmet verebilecektir. Bu konu ile alakalı olarak Portes ve Rey (2005) ihracatçı ülkede bir yabancı bankanın oluşunun hem ihracat yapan hem de ithalat yapan firmanın karşılaşılabileceği risk ile ilgili bilgi akışını kolaylaştıracağını iddia etmiştir. Michalski ve Ors (2012) ise yabancı bankanın hem ihracatçı firmanın hem de ithalatçı firmanın ülkesinde bulunmasının ticari projelerin finanse edilmesinin daha düşük maliyetlerle olabileceği, zira bilgi toplama, paylaşma ve böylece risk analizi maliyetlerinin daha düşük olacağını iddia etmektedirler.

1.8. Literatür Taraması

Bu kısımda geçmiş teorik ve ampirik çalışmalara göz atılmaktadır. Geçmiş çalışmaların incelenmesindeki temel amaç, literatürde yapılmış çalışmaların katkılarını özetlerken, literatürün eksik kısımlarını belirleyerek yapılacak analizde dikkate almak olacaktır. Bu kısımda öncelikle ampirik ve teorik literatür özetlenecek, sonrasında literatür değerlendirilecektir.

1.8.1. Ampirik ve Teorik Literatür

Yabancı banka girişlerinin ekonomik etkilerini ve bu bankaların bir ekonomiye girişini etkileyen faktörlerin neler olduğu inceleyen literatürde bir takım çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan ilki Brealey ve Kaplanis'e (1996) aittir. Yazarlar çalışmalarında ikinci dünya savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerindeki yabancı bankacılığı incelemiş, yabancı banka girişlerinde en önemli faktörün yabancı sermaye girişlerinin olduğunu iddia etmişlerdir.

Konu ile ilgili öncül çalışmalardan bir diğeri ise Levine'e (1996) aittir. Çalışmasında yabancı banka girişlerinin finansal sistemi doğrudan ve dolaylı olarak olumlu etkilediğini belirtmiştir. Ona göre doğrudan etkiler, yabancı bankanın daha yüksek kaliteli finansal hizmet sunmak ve finansal hizmetlerin fiyatları üzerinde aşağı yönlü baskı yaparak ortaya çıkmaktadır. Yabancı bankaların varlığı dolaylı olarak yerel bankaları hizmet kalitesi artışı ve maliyet düşüşü şeklinde etkilemektedir. Dahası yabancı banka girişleri yerel hükümetler üzerinde resmi, düzenleyici ve denetleyici kurumların gelişmesi konusunda baskı yaparak finansal sistemin gelişmesini sağlamaktadır.

Sabi (1996) ise Macaristan'ı 1992 – 1993 dönemi verileri ile incelemiş ve yabancı ve yerel bankaları karşılaştırmıştır. Çalışmasında student t ve Kruskal-Wallis testlerini kullanan yazar, yabancı bankaları yerel bankalara göre likidite ve kredi riskleri açısından daha avantajlı, daha karlı bulmuş, kredi olanakları açısından değerlendirdiğinde ise yabancı bankaların kalkınmaya yönelik daha uzun vadeli krediler verdiği sonucuna ulaşmıştır.

Claessens vd. (1998) 7900 ticari banka verisini kullanarak seksen yabancı bankanın giriş etkileri incelemiş, çalışma sonunda, yabancı bankanın ulusal bankacılık sistemini karlılık ve operasyonel maliyet üzerinde olumlu etki yaptığı, ekonomi üzerinde yabancı bankaların etkili olabilmesi için yabancı banka sayısı yerine sistem içerisindeki paylarının önemli olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

1980 – 1997 yılları arasında Türkiye'de yabancı banka girişlerinin etkilerini inceleyen Denizler (2000) yabancı banka girişlerinin maliyetleri düşürdüğü, yerel bankaların kar marjlarını sıktığı, rekabeti arttırdığı, ayrıca bankalardaki insan kaynakları, pazarlama ve kredi analizi konularında finansal ve operasyonel planlamayı geliştirdiği sonuçlarına ulaşmıştır.

Barajas vd. (2000) 1985 – 1995 döneminde Kolombiya ekonomisini incelemiştir. Mikro boyutta banka verisi ile çalışan yazarlar, yabancı banka varlığının bankacılık sisteminde aracılık payını düşürmek suretiyle rekabetçiliği arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Bir diğeri önemli bulguları ise yabancı banka girişinin yerel bankaların borç verdiği müşteri kalitesini düşürdüğüdür. Ayrıca yerel bankaların teknoloji seviyelerini ve

operasyon kalitelerini arttırmak zorunda kaldıklarından maliyetleri de artmak zorunda kalmıştır.

Cleassens vd. (2001) ise 1988 – 1995 yılları arasında kalan dönemde seksen ülkede 7900 banka verisine dayanarak yabancı bankaların yerel bankacılık sistemi içerisindeki payını incelediği çalışmasına, faiz oranı, vergi ödemeleri ve her iki banka tipinin karlılık oranları arasındaki farklılıklar açısından incelemiştir. Sonuç olarak, yabancı bankaların yurtiçi bankalara göre daha yüksek kar marjları ile çalıştıkları yazarlar tarafından iddia edilmiştir.

Mathieson ve Roldos (2001) çalışmalarında gelişmekte olan ülkelerde yabancı banka girişlerinin ekonomi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Bunu yaparken Latin Amerika ve Avrupa'daki gelişmekte olan ülkeleri ayrı ayrı incelemişler ve böylece karşılaştırma imkanı bulmuşlardır. Çalışmaları sonucunda her iki bölgede de yabancı bankacılığın bankacılık ve dolayısıyla finansal sistem üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Unite ve Sullivan (2001) 1990 – 1998 döneminde Filipinler ekonomisini incelediği çalışmalarında, yabancı banka girişlerinin yerel bankaların faiz gelirlerinin ve karlılıklarını arttırdığı, operasyonel etkinliğini arttırdığı, aynı zamanda yerel bankaların portföylerini etkilediği, daha riskli müşterilere yönelttiği, maliyetlerini ve faiz dışı gelirlerini arttırdığı sonuçlarına ulaşmışlardır.

Jennifer vd. (2002) Latin Amerika ülkelerinde 1995 ve 2000 yılları arasında yabancı banka girişlerinin bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini incelemiş, satın alma yolu ile girişlerin sistem üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını, yabancı banka yönetimlerinin borç verme kabiliyetlerini arttırdığını ve varlık kalitesine yönelik olarak daha agresif hareket ettiğini iddia etmiştir.

Naaborg vd. (2003) Avrupa'daki geçiş ekonomilerini incelediği çalışmalarında yabancı banka girişlerinin finansal sistem üzerindeki etkilerini incelemiştir. Yabancı bankaların bu ülkelerde finansal sistemde etkin bir rol oynadığını belirten yazarlar, yabancı bankaların girdikleri finansal sistemdeki bankalara göre daha yüksek kar marjı ile çalıştıklarını, bununla birlikte yabancı ve yerli bankaların birçok açıdan uzun dönemde birbirlerine yakınsadıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Peria ve Mody (2004) başta Latin Amerika'daki gelişmekte olan ülkeler olmak üzere çok sayıdaki gelişmekte olan ülke ekonomisini yabancı banka girişleri açısından incelediği çalışmasında, yabancı bankaların daha düşük aracılık ücretleri aldığını belirtmiştir. Ayrıca yazarlara göre yabancı bankaların etkileri yabancı bankanın satın alma mı yoksa yeni bir banka olarak mı yerel finansal sisteme girdiğine göre de değişiklik göstermektedir. Örneğin, yeni banka şeklindeki girişler daha düşük faiz oranları önermektedir. Yabancı bankacılığın toplam etkisine bakıldığında, bunun dolaylı yoldan olduğu ve ilk olarak yönetim maliyetlerini etkilediği çalışma sonucunda vurgulanmıştır.

Lensink ve Hermes (2004) yabancı banka girişlerinin kısa vadede girdikleri finansal sistemi nasıl etkilediği sorusuna cevap aramışlardır. Yazarlar çalışmaları sonucunda, ülkelerin gelişmişlik dereceleri ile doğru orantılı olarak, yabancı banka girişlerinin yerel bankaların maliyetlerini düşürdüğü gibi karlılık oranlarını da düşürdüğünü bulmuşlardır.

Bayraktar ve Wang (2004) otuz gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomisini 1995 – 2002 yılları arasında kalan verileri kullanarak incelemiş ve yabancı banka girişlerinin yerel bankalar üzerindeki etkisini test etmiştir. Panel data regresyon metodunu kullanan yazarlar, borsalarını daha önce liberalize eden ülkelerde yabancı banka girişlerinin yerel bankaların rekabetçiliğini arttırdığı, sermaye piyasalarını daha önce liberalize eden ülkelerin ise yabancı banka girişlerinden daha az faydalandığı sonucuna ulaşmışlardır.

Bazı Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini inceleyen Uiboupin (2004) yabancı banka girişlerinin bu ülkelerdeki finansal sistemleri nasıl etkilediğini incelemiştir. Yazar Bulgaristan, Hırvatistan, Çekya, Estonya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Polonya, Slovakya, Slovenya ekonomilerinde faaliyet gösteren 219 banka verisi ile yapmış olduğu analiz sonucunda, yabancı banka girişi, yerel bankanın faiz gelirini, faiz dışı gelirini ve karlılığını azaltmaktadır. Yerel bankaların genel maliyetlerini arttırmaktadır. Bununla birlikte, bu bankalar girdikleri ülkelerde rekabetçi ortamı geliştirmektedir.

Fries ve Taci (2005) on beş Doğu Avrupa ülkesindeki 289 banka verilerini kullanarak yabancı bankaların maliyet etkinliğini incelemiştir. Çalışmaları sonucunda, yüksek varlık oranına sahip yabancı bankaların daha düşük maliyetlere sahip oldukları, yine yabancı bankaların girdikleri ülkede bankacılık reformu ile maliyet etkinliği konuları ile ilgilerinin doğrusal olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Yani, reformların başlangıç

aşamalarında maliyet düşüşlerinin yaşandığı, ilerleyen aşamalarda ise maliyetlerde artış gözlemlendiği, özel bankaların maliyet yönünden daha etkin çalıştığı, bunlar arasında da yabancı bankalara özelleştirme yoluyla geçen bankaların yerel özel bankalara göre daha maliyet etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Lehner ve Schnitzer (2006) yaptıkları çalışmada yabancı banka girişlerinin yerel bankalar üzerindeki etkilerini incelemiştir. Analizleri sonucunda yerel bankaların rekabet güçlerini arttırdığı, yerel bankalar üzerindeki olumlu etkilerin gelişmekte olan ülkelerde daha fazla olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır.

De Haas ve Lelyveld (2006), Orta ve Doğu Avrupa ekonomilerinde kriz yaşandığı yıllarda bankacılık sektörü üzerindeki kriz etkilerini incelemiştir. Yapılan bilanço analizinde yerel bankaların kredi ve mevduat performansları kötüleşirken aynı ülkede bulunan yabancı bankalarda benzer bir durumun ortaya çıkmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Paula ve Alves (2007) Arjantin ve Brezilya'da yabancı banka girişlerinin bankacılık sektörü üzerindeki etkisini incelediği çalışmalarında girişlerin uzun ve kısa dönem etkilerini karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Ele alınan ülkeler ile ilgili literatürün tersine yazarlar, uzun dönemde yabancı banka girişlerinin her iki ekonomide de elle tutulur bir gelişmeye neden olamadığını bildirmiştir.

Schafer ve Talavera (2007) Ukrayna ekonomisini yabancı banka girişlerinin etkileri için incelemiştir. 2003 – 2005 dönemine ait çeyreklik verileri kullanan yazarlar, 160 bankayı incelemiştir. İncelemeler sonucunda yabancı bankalar, yerel bankaların karlılıklarını azaltmakta olduğu, bankalar büyüklüklerine ve karlılıklarına göre sınıflandırıldığında, karlılık ile yabancı banka arasındaki negatif ilişkinin küçük ve karlı bankalarda en yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Claessens vd. (2008) gelişmekte olan ülkelerde yabancı banka sahipliği ile finansal istikrar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada yabancı bankaların finansal istikrara sahip ekonomilere girdiği, girdikleri ekonomide likidite şoklarını engelledikleri, finansal kriz zamanlarında ise ana banka finansal destek sağlayarak ekonomi üzerinde olumlu etki yaptıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Gianetti ve Ongena (2009) Doğu Avrupa ülkelerinde yabancı banka girişlerinin firmaların ve finansal sistemin gelişmesi üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Panel data metodunu kullanan yazarlar 60.000 veri kullandıkları çalışmalarında yabancı banka girişlerinin firmaların gelişmesinde ve finansal gelişmişlik üzerinde olumlu etkilerinin olduğu, yabancı banka girişlerinin kredi kanallarının daha iyi çalışmasına ve sermaye bölüşümünün de daha etkin yapılmasına neden olduğunu bulmuşlardır.

Wahid ve Rehman (2009) Pakistan'da yabancı ve yerli bankaları verimlilik açısından karşılaştırmışlardır. Karşılaştırmayı yabancı bankaların daha verimli ve daha karlı çalıştıkları ön kabulünü test ederek yapmışlar ve sonucunda yabancı bankaların yerel bankalara göre daha verimli çalıştıkları, sermaye verimliliklerinin daha yüksek olduğunu iddia etmişlerdir.

Flamini vd. (2009) Sahra altı kırk bir ülkedeki 389 banka verilerini kullandıkları çalışmada banka karlılıklarını incelemişlerdir. Çalışmalarından hareketle yabancı ve özel bankaların kamu bankalarına göre daha karlı oldukları, aynı zamanda banka büyüklüğü, faaliyet çeşitliliği, özel mülkiyet ve karlılık arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Köse (2009) Türkiye ekonomisinin 2004 ile 2007 yılları arasında kalan dönemine ait veriler ile yapmış olduğu analizde, yabancı banka varlığının yerel bankalar üzerindeki etkisini incelemiştir. On üç banka verilerini kullanan yazar, faiz dışı gelir ve maliyet üzerinde yabancı banka girişlerinin etkisinin olduğu, karlılık ve risk alma davranışları üzerinde bir etkisinin olmadığı sonuçlarına ulaşmıştır.

Ata (2009) Türkiye ekonomisinde yabancı ve yerli bankaları 2002 – 2007 döneminde karlılık, likidite, risk ve etkinlik başlıkları çerçevesinde değerlendirmiş, değerlendirme sonucunda yerli bankaların performans kriterleri açısından yabancı bankalara göre daha etkin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Liao (2010) Tayvan ekonomisini incelediği çalışmada yabancı ve yerel bankaların üretkenliklerini test etmiş, 2002 ve 2006 yılları arasında yabancı bankaların yerel bankaları daha verimli olmaları için zorladığı, başta yabancı bankalar daha üretken olsa da yerel bankaların yabancı bankalardan öğrenerek zaman içerisinde operasyon kabiliyetlerini arttırdığı sonuçlarına ulaşmıştır.

Gormley (2010) 1990'lı yıllarda Hindistan ekonomisinde yabancı banka girişlerinin bankacılık sektörü üzerindeki etkisini OLS tahmincisi yöntemi ile test etmişlerdir. Çalışmasında yabancı banka girişlerinin farklı bankacılık rasyonları üzerindeki etkilerini inceleyen yazar, Hindistan ile ilgili literatürün aksine girişlerin finansal sistem üzerinde beklenenin aksine olumsuz etkisi olduğu, yabancı bankaların sadece daha karlı az sayıda projelere destek verdiği, daha küçük ölçekli firmaların aldığı kredi miktarında bir düşüşün olduğu, zira yabancı bankaların bu ölçekteki firmalara kredi kullandırmadığı, bu firmaların kredi çekebileceği yerel bankalarda ise fon miktarında düşüş olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sonuç olarak yabancı bankaların kredi tahsisi üzerindeki etkilerinden dolayı Hindu finansal sistemini olumsuz etkilemiştir.

Jeon, Olivero ve Wu (2011) Asya ve Latin Amerika'daki ülkelerin 1997 – 2008 yılları arasında kalan döneme ait verilerini kullanarak yabancı bankaların yerel bankacılık sistemi üzerindeki etkisini rekabetçilik üzerinden incelemişlerdir. Panel veri analiz metodunu kullanan yazarlar, rekabetin artması açısından yabancı banka girişlerinin olumlu etkilerinin olduğunu bildirmişlerdir.

Chen ve Liao (2011) yetmiş ülkeye ait bankacılık verilerini kullanarak yabancı banka girişlerinin yerel bankaların karlılık düzeyleri üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmalarında ülkenin yönetim yapısı, bankacılık sisteminin gelişmişlik seviyesini dikkate alarak yaptıkları çalışmalarında, görece daha düşük rekabet seviyesine sahip ülkede yabancı bankalar yerel bankalara göre daha yüksek kar marjı ile çalışacaklarına dair bulgular elde etmişlerdir.

Koyuncu ve Şahan (2011) Türkiye ekonomisinde yabancı banka girişlerinin 1981 – 2007 yılları arasında yatırımlar ve ekonomik büyüklükler arasında nasıl bir ilişkinin olduğu regresyon analizi ile incelemişlerdir. Yapılan analiz sonucunda yabancı bankalar ve bu bankaların verdikleri kredilerin miktarları arttıkça yatırımlar ve GSYİH artmaktadır.

Ying (2011) Çin ekonomisini yabancı banka girişleri açısından incelediği çalışmasında Çin'li bankalar ile yabancı bankalar arasındaki etkileşimi analiz etmiştir. Çalışma sonucunda yabancı banka girişlerinin Çin bankacılık sisteminde rekabeti ve etkinliği arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

San, Theng ve Beng (2011) çalışmalarında, Malezya ekonomisinde yerli ve yabancı bankalar arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada on iki adet yabancı ve dokuz adet yerli bankaya ait verileri kullanmışlardır. Sonuç olarak, yerel bankalar yabancı bankalara göre daha verimlidir ve daha fazla yönetim yeterliliğine sahiptirler.

Bruno ve Hauswald (2012) çalışmalarında seksen bir gelişmekte olan ülke verilerini kullanarak yabancı banka girişlerinin reel ekonomi üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Panel veri analiz metodu kullanarak yapılan inceleme sonucunda yabancı banka girişinin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi bulunmaktadır.

Molyneuxs, Nguyen ve Xie (2013) çalışmalarında Güneydoğu Asya ülkelerinde 1997 – 1998 finansal kriz sonrasında yabancı banka girişlerinin ekonomi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmaları sonucunda uluslararası ticari faaliyetler ve imalat sanayindeki gelişmelerin yabancı banka girişlerinin ekonomi üzerindeki etkileri azalttığını bulmuşlardır.

Morgan (2013) gelişmekte olan ülkelerde firmaların yabancı bankalardan nasıl etkilendiğini incelemiştir. Firma verilerini panel veri analiz yöntemi ile analiz eden yazar, yabancı banka varlığı ile firmaların ihracat performansları arasında pozitif bir ilişki olduğunu bulmuştur.

Hassan (2013) yabancı İslami bankaların ülkeye girişleri ve finansal gelişmişliğin giriş yapılan ülkedeki İslami bankalar ve bu bankaların özel sektöre verilen kredi miktarı üzerindeki incelenmiştir. Ağırlık EKK yöntemine göre yapılan dört farklı modelin analiz sonuçlarına göre yabancı İslami bankalar giriş yapılan ülkede daha yüksek kar için daha agresif davranmaktadır. Ayrıca bankacılık sektörü getirileri girişlerin en önemli belirleyicileri arasındadır. Makroekonomik koşullar pozitif, yüksek vergi oranları ise negatif etkisi olan faktörlerdir.

Simpasa (2013) Zambiya ekonomisini banka verilerinden yola çıkarak rekabetçilik konusunda incelemiştir. Çalışmasında Zambiya bankacılık sisteminde elde edilen bankacılık gelirlerinin yoğun olarak monopolcü rekabet şartlarında elde edildiği vurgulanmıştır. Artan yabancı banka sahipliğinin ve bankacılık sistemindeki devlet yoğunluğunun azalması ile rekabetçiliğin artacağını söyleyen yazar, buna yönelik politika uygulamalarının yapılması gerektiğini savunmuştur.

Acheampong (2013) çalışmasında Gana ekonomisinin 1975 – 2008 dönemine ait verileri kullanmak suretiyle yabancı bankaların yerel bankalar üzerindeki etkisini incelemiştir. Panel veri analiz metodunu kullanan yazar yabancı banka girişlerinin yerel bankaların getirilerini arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Sonuç olarak yazar yabancı banka girişlerinin yerel bankalar açısından zararlı olmadığını iddia etmiştir.

Cleassens ve Horen (2013) 129 ülke verileri ile yaptıkları analizde 1995 – 2009 döneminde yabancı banka girişlerinin ekonomi ve yerel bankalar üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmaları sonucunda, yabancı bankaların ülke bankacılık sisteminde oynamış oldukları role ve giriş yapılan gelişmekte olan ülkenin kurumsal yapısına bağlı olarak sonuçların değişebileceğini, zira eğer yabancı banka girdiği ülkede önemli bir rolü yok ise ve ülkenin kurumsal yapısı zayıf ise yabancı bankaların ekonomi üzerindeki etkisinin zayıf olacağını, ayrıca coğrafi olarak ana ülkeye yakın bir ülkeye giriş yapan yabancı bankanın karlılığının tersi duruma göre daha yüksek olacağını belirtmişlerdir.

Kenya ekonomisinde yabancı banka girişlerini inceleyen Ukaegbu ve Oino (2014), OLS tahminicisi kullanarak yaptıkları analizde 2001 ve 2009 yılları arasında yabancı bankaların on dokuz yerel bankayı nasıl etkilediklerini test etmişlerdir. Çalışma sonucunda yabancı bankaların yerel bankaların karlılık oranlarını düşürdükleri, bununla birlikte borç alma faiz oranını düşürdükleri ve tüm firmaların krediye ulaşımını kolaylaştırdıklarını bildirmişlerdir. Bununla birlikte yabancı bankaların “işin kaymağını almak” olarak adlandırılan, sadece sağlam ve itibarlı firmalar ile çalışarak riskten kaçındıkları ve işin karlı kısmını aldıkları çalışmanın sonucunda vurgulanan bir diğer unsurdur.

Klavdova vd. (2014) Asya, Latin Amerika, Merkezi ve Doğu Avrupa ve Rusya’da yabancı banka girişlerinin etkilerini karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Yazarlar, yabancı bankaların girişlerinin bir ülkedeki etkisinin pozitif ya da negatif olması o ülkenin gelişmişliğine bağlı olduğunu, genel olarak ekonomi kalkınmış ise, özelde de bankacılık sektörü gelişmiş ise giriş olumlu etki yapar. Öte yandan tersi durumda da yabancı banka girişinin her hangi bir etkisinin olması beklenmez. Genel olarak, yabancı banka girişlerinin rekabetçiliği arttırdığı söylenebilirse de, bu durumda sadece Rusya ile Avrupa’nın ortası ve doğusunda geçerlidir.

Claeys ve Hainz (2014) on adet Doğu Avrupa ülkelerine ait 1995 – 2003 dönemi verileri ile yaptıkları analizde yabancı banka girişlerinin yerel bankacılık piyasasında kredi oranları ve hacmini nasıl etkilediğini incelemiştir. Yabancı banka girişlerinin kredi oranlarını düşürdüğü, kredi hacminde olumlu etki yaptığı sonucuna ulaşmışlardır.

Li vd. (2015) Çin'in 2001 sonrası dönemde uluslararası piyasalara açılması ile birlikte bankacılık sisteminde de serbestleşme olması nedeni ile yabancı bankaların ekonomi üzerindeki etkisini incelemiştir. Analizden elde edilen bulgular genel olarak yabancı banka girişinin Çin ekonomisini olumlu etkilediği, bankaların ise rekabet ve etkinlik açısından olumlu etkilendiğini göstermektedir.

Akın ve Bayyurt (2016) ise Türkiye ekonomisinde farklı yabancı banka girişlerinin yerel bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini incelemiştir. Ayrıca bu etkileri 2008 küresel finans krizi öncesi ve sonrası dönem için ayrı ayrı analiz etmiştir. Çalışmalarında Tobit ve çok değişkenli regresyon analizleri sonucunda yazarlar, yeşil alan yatırımı olarak tabir edilen yeni bir banka kuruluşunun banka devri şeklindeki girişe göre karlılık açısından daha üstün olduğu, etkinlik açısından ise giriş şeklinin anlamlı bir sonuç vermediği sonucuna ulaşmışlardır.

Isaev (2016) Orta Asya ülkelerini ele aldığı çalışmasında yabancı banka girişlerinin makroekonomik, makro bankacılık ve banka özelinde etkilerini incelemiştir. Çalışmasında panel veri ekonometrik analiz metodunu kullanan yazar, yabancı banka girişlerinin net faiz marjı ve hukukun üstünlüğü kavramlarının yabancı banka girişlerini etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Mitreska ve Terzijan (2017) Makedonya ekonomisinde faaliyet gösteren banka verilerini panel veri analiz metodu ile incelediği çalışmasında, yabancı bankaların rekabet konusunda finansal sistemi olumlu etkilediği, öte yandan maliyetler üzerinde artışa neden olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Azmeh (2018) son dönemde yapmış olduğu çalışmasında 1995 – 2014 yılları arasında MENA ülkelerinde yabancı bankaların finansal sistemin gelişimi üzerinde ne derece etkili olduğunu incelemiştir. Çalışmada on adet en zengin MENA ve en fakir MENA ülkelerini belirlemiş ve ayrı ayrı test etmiştir. Çalışma sonucunda en zengin ülkelerde yabancı bankaların pozitif ve anlamlı, en fakirde ise negatif ve anlamsız

etkisinin olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu sonuçlar yabancı banka girişlerinin belirli bir altyapı olmaksızın finansal sistem üzerinde herhangi bir etkisinin olamayacağını göstermektedir.

Son dönemde konu ile ilgili çalışmalardan bir tanesi ise El Menyari'ye (2019) aittir. El Menyari Afrika ülkelerinde yabancı banka girişlerini incelediği çalışmasında GMM tahmin metodunu kullanmış ve 1995 – 2015 yıllarını kapsayan yirmi yıllık dönemi dikkate almıştır. Çalışma sonucunda yabancı banka girişlerinin sadece Afrika'nın güney bölgesindeki ülkelerde ekonomi üzerinde anlamlı ve pozitif etkisi olduğu, batı ve doğu Afrika'da ise negatif ve anlamsız etkilerin olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

1.8.2. Literatür Değerlendirmesi

1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren yabancı banka girişlerinin gerek finansal sistem üzerindeki gerekse ekonomi üzerindeki etkileri araştırmacılar tarafından sıkça incelenmiştir. Çalışmalar hem gelişmekte hem de gelişmiş ülkeleri analiz etmiştir. Yapılan analizler ise ikiye ayrılmaktadır.

İlk tipte, bankacılık sistemine ait mikro veriler üzerinde durulmuştur. Bankaların verimlilik, rekabetçilik, karlılık ve farklı risk unsurlarını incelemek suretiyle yabancı bankaların girdikleri ülkedeki yukarıda sayılan faktörleri nasıl etkiledikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmaların geneline bakıldığında, yabancı bankaların genel olarak rekabeti arttırdığı hakkında yazarlar hem fikirler ise de diğer değerkenler hakkında bir mutabakatın olduğu söylenemez. Zira gelişmekte olan ülkelerde yerel bankaların maliyetleri ve karlılık oranları üzerinde olumsuz etkileri olan yabancı bankalar, bazı gelişmekte olan ülkelerde ise verimliliği arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

İkinci tipteki çalışmalarda yabancı banka girişlerinin makroekonomik değerkenler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu çalışmalarda daha çok gelişmiş ülkeler incelenmiş, bunlar arasında ise daha çok kumanda ekonomisinden serbest piyasa ekonomisine geçen ülkeler çalışmalara konu olmuştur. Bu çalışmalarda ekonomik büyüme, finansal gelişme gibi kavramlar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışmalarda yabancı bankaların ekonomik büyüme desteklediği çalışmaların neredeyse tamamında kabul edilmiş, diğer değerkenler ile ise net bir sonuçta mutabık kalınmamıştır.

Yukarıdaki açıklamalar dikkate alındığında, yabancı banka girişlerinin Doğu Avrupa gibi spesifik bir bölgedeki durumunu incelemek yabancı banka girişlerinin etkileri hakkında daha homojen bir sonuca ulaşabilmek adına faydalı olabilecektir. Zira her bölgede, ülkelerin finansal sistemin gelişmişliği, halkın ve iş çevrelerinin finansal sistemden faydalanma şekilleri, risk alma tutumları farklı olabilecektir. Bu nedenle yabancı bir banka ile çalışma fikrine hepsi farklı tepkiler verebilecektir. Bu nedenle, literatürdeki mevcut çalışmalardan farklı olarak, Doğu Avrupa ülkesi tanımına uyan ülkeler, literatür ile ilgili değişkenler dikkate alınarak, iki farklı modelde hem finansal hem de reel ekonomi ile etkileşimi incelenmektedir. Görüldüğü kadarı ile literatürde gerek ülke grubu gerekse model sayısı bakımından çalışma bulunmamakta ve bu hali ile literatüre katkısının olacağı muhtemeldir.

1.9. Bölüm Değerlendirmesi

Bu bölümde yabancı banka girişi teorik çerçevede değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle öncelikle yabancı bankacılık kavramının ne olduğu, nasıl geliştiği ve temel niteliklerinin ne olduğu araştırılmıştır. Daha sonra bir bankanın kurulu olmadığı bir ülkeye hangi şekillerde girdiği ve her giriş şeklinin temel nitelikleri özetlenmiştir. Ayrıca girişlerin sebepleri, bir bankanın neden diğer bir ülkeye girmek istediği ile ilgili detaylara yer verilmiştir. Bu girişlerin avantaj ve dezavantajları tartışıldıktan sonra yabancı bankaların yerel bankalar, dolayısıyla finansal sistem, üzerindeki etkilerinin ne olduğu özetlendikten sonra, konu ile ilgili literatür özetlenmiş ve yorumlanmıştır.

Bu bölümde elde edilen bilgiler ışığında, yabancı bankaların çok farklı güdüler ile başka bir ülkeye giriş yaptığı, dahası bu girişlerin girdikleri ülkeye net bir etkisinin olduğundan bahsetmenin mümkün olmadığını söylemek gerekmektedir. Yabancı banka girişi ülkeye ve finansal sisteme olumlu etkisinin olduğu kadar bir takım olumsuz etkilerinden de bahsetmek mümkündür.

Yapılan literatür taramasında etkilerin belirsizliğini destekleyen bir çok çalışma bulunmaktadır. Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde yabancı girişleri var iken bunların etkileri çalışmalarda farklı boyutlarda incelenmiş ve fakat net bir sonuç elde edilememiştir. İlerleyen bölümlerde yapılacak ampirik analiz bu konuda literatüre katkı yapabilecektir.

Bir sonraki bölümde, incelenen ekonomilerin makroekonomik ve finansal yapıları incelenmek suretiyle yabancı banka girişlerinin ülke üzerindeki etkisi niteliksek olarak görülmeye çalışılacaktır. Sonraki bölümde ise bu niceliksel olarak analiz edilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AVRUPA ÜLKE EKONOMİLERİ VE FİNANSAL SİSTEMLERİ

Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde yabancı bankaların etkinlikleri incelerken, ilgili ekonomilerin makroekonomik yapısı ve finansal sistemlerindeki gelişmeleri incelemek faydalı olacaktır. Zira yabancı bankaların bir ülkeye girerken dikkat ettikleri bir dizi faktör bulunmakta ve bunlardan bir tanesi de makroekonomik yapı ve istikrarıdır. Doğu Avrupa ülkeleri olarak adlandırılan bu ülkeler esasen birer geçiş ekonomisi olması nedeni ile geçiş sürecinin başladığı ilk yıllarda bir dizi istikrarsızlık yaşamış, sonrasında dış yardım ya da istikrarlı bir şekilde uygulanan yapısal reformlar ile ekonomi ekonomik ve siyasi açıdan istikrarlı bir duruma getirilmeye çalışılmıştır. Bu durum bazı ülkelerde hızlı bir şekilde yapılırken, kimisinde uzun bir süre almış, kimisinde de istikrar geçiş öncesinde mevcut olduğundan her hangi bir problem yaşanmamıştır.

Doğu Avrupa ülkeleri ile ilgili ampirik analizden önce bakılması gereken bir diğer nokta ise finansal sistemlerin yapısı ve tarihsel süreçte banka sahipliklerindeki değişim ile ilgilidir. Zira yabancı bankalar sisteme girerken yaşamış oldukları zorluklar ya da yapılan teşvikler de yabancı bankaların sisteme girmelerini teşvik edebilecektir. Bu amaçla ikinci bölümde her ülkeye ait temel makroekonomik gelişmeler ve finansal sisteme ait veriler, sorunlar ve gelişmeler incelenecektir.

2.1. Belarus Cumhuriyeti

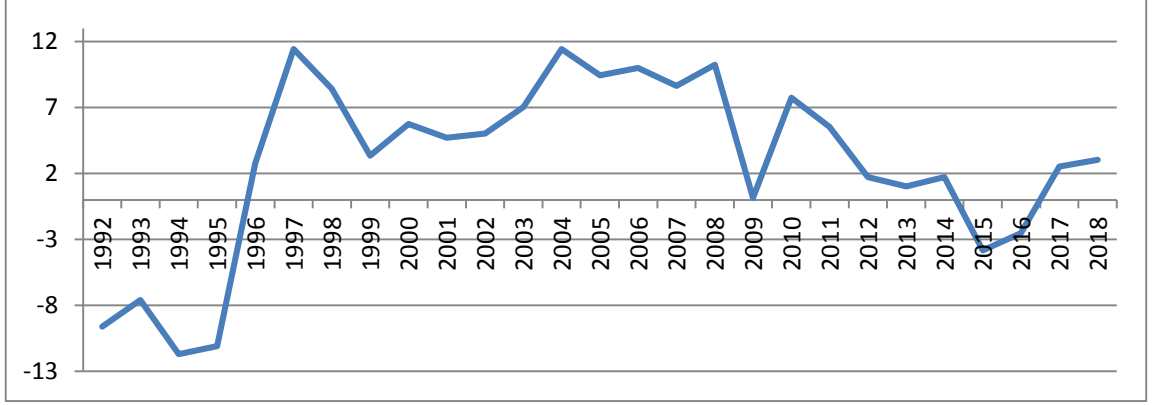
Dağılan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin batısında yer alan Belarus Cumhuriyeti, birliğin dağıldığı 1991 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlık sonrasındaki dönemde ekonomisi yapısal bir dönüşüm geçirerek serbest piyasa ekonomisine adapte olmuş, bu bağlamda geçen süre zarfında özelleştirmeler ile devletin piyasadan çekilmesi için bir dizi politikalar uygulanmıştır. 2018 yılı itibariyle ülke 9,5 milyon nüfusa sahiptir. Gayrisafi yurtiçi hasılası 54,4 milyar Amerikan doları seviyesindedir (Republic of Belarus, 2018). Kişibaşına düşen GSYİH ise 5.500 Amerikan doları civarındadır.

Belarus Cumhuriyeti, bağımsızlığının ardından uluslararası piyasalara entegrasyon bağlamında aynı yıl Bağımsız Ülkeler Topluluğuna, 1992 yılında Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'na üye olmuştur. 2000 yılında Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile birlikte EurASEC topluluğunu kurmuştur. Bu üyelikler ile birlikte ülkenin ekonomik yapısında da bir dizi değişiklikler gerçekleşmiştir. Bir sonraki bölümde öncelikle bu değişiklikler, sonrasında ise finansal sistemindeki değişim incelenmektedir.

2.1.1. Genel Ekonomik Yapı

1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Belarus ekonomisi 2018 yılında 54,4 milyar Amerikan doları büyüklüğüne ulaşmıştır. Kişi başına düşen 4.986,4 ABD doları ile orta üst gelir seviyeli bir geçiş ekonomisidir. Satın alma gücü paritesine göre değerlendirildiğinde ise kişi başına düşen gelir 18.090,70 ABD doları seviyesine çıkmaktadır (Gattini ve Borsyko, 2018: 3). 1996 yılından 2014 yılına kadar geçen süre incelendiğinde sürekli büyüyen bir ekonomi ile karşılaşırken 2015 ve 2016 yıllarında ekonomi daralma sürecine girmiştir. 2015 yılında % 3,8 ve 2016 yılında % 2,6 oranında daralırken, bağımsızlıktan itibaren ülkenin ortalama büyüme hızı hesaplandığında % 2,4 'lük bir ortalamaya sahip olduğu görülmektedir (Republic of Belarus, 2018: 5). Yaşanan iki yıllık daralma döneminin sebebi olarak Gattini ve Borsyko (2018) önemli bir ihracat kalemi olan potasyum fiyatlarındaki % 36'lık düşüş ve petrol fiyatlarındaki benzer düşüş ile ticaret partneri olduğu ülkelerdeki ekonomik koşulları göstermektedir. Zira potasyum fiyatları düşerken ihracat tutarındaki düşüş ile GSYİH'de % 8'lik kayba neden olmuştur.

Şekil 2.1'de Belarus ekonomisinin yıllık büyüme performansı 1992 yılından itibaren gösterilmektedir. Buna göre Belarus bağımsızlığının ardından kötü bir büyüme performansı göstermiş, bununla birlikte ilerleyen yıllarda serbest piyasa ekonomisine geçişte aşama kaydettikten sonra yüksek büyüme performansı yakalamıştır. Bu durum geçiş ekonomilerinin önemli bir kısmında görülmektedir. Ortalama % 10'un üzerinde büyüdüğü 2004 – 2008 döneminin ardından küresel finans krizi ekonomiyi etkilemiş, bununla birlikte ekonomi küçülmemiştir. Ekonomik daralma daha önce de bahsedildiği gibi 2014 – 2016 yılları arasında yaşanmıştır. Bunun sebebi olarak da emtia fiyatlarındaki değişim ile ticaret partnerlerinde yaşanan gelişmeler sebep olarak gösterilebilir.

Kaynak: Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Finans İstatistikleri veri tabanı, (Erişim tarihi: 20.09.2019)

Şekil 2.1. Belarus Cumhuriyeti GSYİH Yıllık Büyüme Oranı (%)

GSYİH'nin bileşenleri incelendiğinde hane halkı tüketim harcamalarının % 50'lik bir paya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu kalemin payı yıllar itibariyle artış göstermiş ve 2017 yılı itibariyle % 55'e çıkmıştır. Sabit sermaye oluşumunun payı ise düşüş göstermiş, 2012 yılında % 33 olan bu kalemin milli gelir içerisindeki payı 2017 yılında % 22'ye düşmüştür (Ulusal İstatistik Komitesi, 2018).

Üretim yapısı incelendiğinde imalat sanayine dayalı, vasıflı işgücüne dayalı olduğu söylenebilir. Tarihsel süreçte incelendiğinde kamu baskın yapının kırılmadığı görülmektedir. Zira büyük ölçekli özelleştirmelerden kaçınılmıştır. Bu kurumlarda tam istihdam sağlanırken, sermaye ve işgücünün kamu tarafından kullanılması ekonominin etkin bir şekilde kullanılmasını engellemiştir (Gattini ve Borsyko, 2018: 3). Ülkenin Maliye Bakanlığı'nın 2018 yılı raporuna göre Uluslararası Para Fonu ile yapmış olduğu program çerçevesinde yukarıda bahsedilen yapının değiştirilmesi amacı ile bir dizi yapısal reformun yapılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, kamu iktisadi teşekküllerinin yapısının reforme edilmesi, özelleştirilmesi planlanmış, 2020 yılına kadar belirlenen özelleştirmelerin tamamlanması amaçlanmıştır. Bunun yanında piyasalarda rekabetçi yapının oluşturulması, iş aleminin sürekli bir şekilde geliştirilmesi, işgücü piyasası ve sosyal güvenlik kurumlarının rehabilite edilmesi hedeflenmiştir.

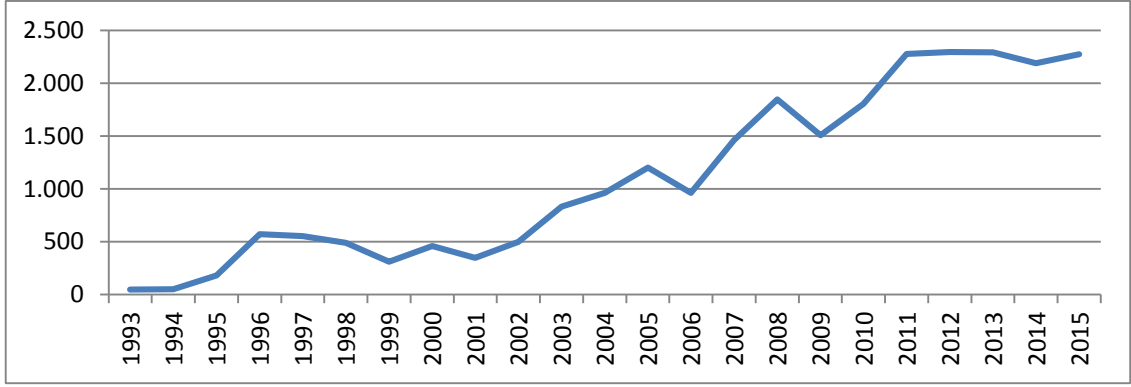
Belarus ekonomisinin temelinde imalat sanayi öne çıkmaktadır. Bunun yanında toptan ve perakende satışlar ile tarımsal üretim bulunmaktadır. Bununla birlikte ihracat kalemleri incelendiğinde petrol ürünlerinin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Gattini

ve Borsyko'ya (2018) göre toplam ihracatın yıllar itibariyle ortalama % 30'luk kısmı petrol ürünlerine, % 15'lik kısmı ise kimyevi maddelere aittir.

2017 yılına ait veriler ile ülke ihracatı detaylı bir şekilde incelendiğinde, en önemli ticaret ortağının Rusya olduğu, toplam ihracatının neredeyse yarısının (%43) Rusya'ya olduğu, % 26'lık kısmının ise Avrupa Birliği ülkelerine olduğu görülmektedir. Üçüncü ticaret ortağı ise Ukrayna'dır (%11,5). İhracat ürünleri incelendiğinde ise yeraltı kaynaklarının % 24,6, kimyasal ürünlerin % 18 ve gıda ürünlerinin % 16'lık ihracat paylarının olduğu söylenebilir (Ulusal İstatistik Komitesi, 2018). İhracat performansına bağlı olarak Belarus ekonomisinin cari açık performansını incelemekte fayda vardır. Zira 2012 yılında % 2,9 olan cari açık, 2013 yılında % 10'un üzerine çıkmıştır. Bununla birlikte düşüşe geçen cari açığın GSYİH'ye oranı 2017 yılında % 0,9'a kadar gerilemiştir.

Belarus ekonomisinin yatırımcı dostu yapısı ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının GSYİH'sine oranla yüksek bir oranda olduğu, özellikle Çin ile yapılan ortaklıkların ekonomiye olumlu katkı yaptığı söylenebilir (Republic of Belarus, 2018: 6). Doğrudan yabancı yatırımların yıllar itibariyle girişleri incelendiğinde ise 2012 yılında 1,4 milyar Amerikan doları seviyesinde iken 2017 yılında 1,2 milyar dolara düştüğü görülmektedir. Bununla birlikte yabancı sermaye girişinin GSYİH'ye oranı dikkate alındığında oranın % 1,2'den % 1,4'e yükselmesi dikkat çekicidir. Bu orandaki yükselişin 2014 sonrası dönemde ekonomideki daralmadan kaynaklandığı öngörülebilir. Doğrudan yabancı yatırımların geldiği ülkeler içerisinde ilk sırayı Rusya, %37'lik pay ile almaktadır. Rusya'yı İngiltere % 32'lik pay ile takip etmektedir. Doğrudan yabancı sermayenin sektörel dağılımı incelendiğinde % 46'lık kısmın perakende, toptan satış sektörüne yapıldığı, taşıma aktivitelerinin % 24'lük paya sahip olduğu, imalat sanayinin ise sadece % 14'lük paya sahip olduğu dikkat çekicidir (Ulusal İstatistik Komitesi, 2018).

Belarus Cumhuriyeti'nin cari işlemler hesabı incelendiğinde bağımsızlık sonrasında itibaren bilançonun sürekli olarak fazla verdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda ekonominin başarılı bir dış ticaret politikası izlediği görülmektedir.

Kaynak: Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Finans İstatistikleri veri tabanı, (Erişim tarihi: 20.09.2019)

Şekil 2.2. Belarus Cumhuriyeti Cari İşlemler Hesabı (milyon ABD doları)

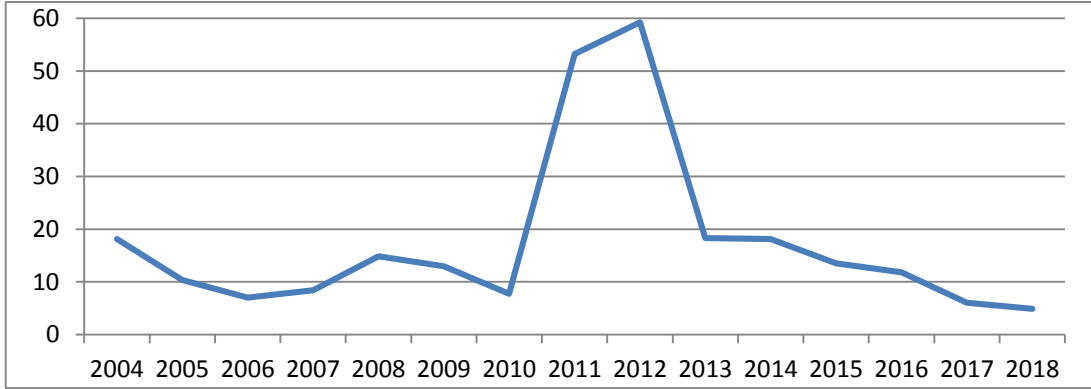
Ekonomik büyüklüklerin sektörel dağılımına bakıldığında ise sanayi sektörünün % 27 civarında olduğu, payın son yıllarda ılımlı bir düşüş gösterdiği söylenebilir. Zira 2012 yılında % 29'luk pay 2017 yılında % 27'ye düşmüştür. Tarım sektörünün ekonomiden almış olduğu pay % 8 seviyesinde sabit bir duruş sergilemektedir. Hizmetler sektörü ise son yıllarda ekonomiden daha yüksek bir pay almaktadır. 2012 – 2017 döneminde sektörün payı % 24'ten % 31'e çıkmıştır (Ulusal İstatistik Komitesi, 2018).

İmalat sanayinin üretim yapısının detaylarına bakıldığında ise petrol ve türevi ürünlerin % 30'luk pay ile birinci sırada olduğu, % 24'lük kısmın ise gıda, tütün ürünlerine ait olduğu bildirilmektedir.

Yerel paranın Amerikan doları cinsinde değeri incelendiğinde 2015 yılına kadar istikrarlı bir gidişatın var olduğu, 2015 yılında sabit döviz kuru sisteminden yönetilen dalgalı döviz kuru sistemine geçilmesi ile daha volatil bir kur performansının olduğu görülmektedir. Nitekim 2015 yılında Belarus rublesi Amerikan doları karşısında % 3'lük bir değer kaybı yaşamıştır. 2016 yılında ise değer kaybı % 7,5 ile sınırlı kalmış, 2017 yılına gelindiğinde kurdaki volatilité nispeten azalmıştır (Gattini ve Borsyko, 2018: 7). Belarus Cumhuriyeti Merkez Bankası enflasyon hedefini yıllık % 5 olarak belirlerken, geniş para tanımını nominal hedef olarak belirlemiştir.

Ekonominin enflasyon performansı incelendiğinde hedefe ulaşmak noktasında 2017 yılında başarılı olduğu görülmektedir. Zira son beş yıllık performans incelenecek

olursa, 2012 yılında % 50'nin üstünde olan yıllık enflasyon oranı, sürekli olarak düşüş trendi ile 2018 yılında % 4,87 olarak gerçekleşmiştir (IFS, 2019).

Kaynak: Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Finans İstatistikleri veri tabanı, (Erişim tarihi: 20.09.2019)

Şekil 2.3. Belarus Ekonomisi Enflasyon Oranı (%)

Enflasyon oranındaki seyir incelendiğinde son on beş yıllık dönemde genel olarak % 20'nin altında kaldığı, tek istisnanın 2011 ve 2012 yıllarında gerçekleştiği görülmektedir. 2015 yılındaki politika değişikliği sonrasında enflasyon oranında keskin sayılabilecek bir düşüş gözlemlenmiştir. Uygulanan enflasyon hedeflemesi stratejisi ve bu amaca uygun olarak kullanılan araç seçiminin başarılı olduğu söylenebilir.

Belarus ekonomisindeki işsizlik seviyesi incelendiğinde çok düşük oranlar ile karşılaşılmaktadır. Zira son on yıllık süreç incelendiğinde işsizlik oranı ancak % 1'in üstüne 2016 yılında çıktığı görülmektedir. 1996 yılından bu yana işsizlik verileri incelendiğinde ise en yüksek işsizlik oranı % 4'e çıktığı gözlemlenmiştir. Bu durum Belarus Cumhuriyeti otoriteleri tarafından Belarus tipi sosyo-ekonomik modelin başarısı olarak tanımlansa da verilerin güvenilirliği ile ilgili ciddi eleştiriler bulunmaktadır (Preiherman, 2012). Zira işsizlik oranı % 0,6 seviyesinde iken komşu ülkelerden Polonya'da % 10, Litvanya'da % 15 ve Ukrayna'da % 8 seviyesindedir. Preiherman (2012) bu durumun gerçekçi olmadığını iddia etmektedir. Bu durumun nedeni olarak da Belarus İstatistik kurumunun işsiz tanımını göstermektedir. Zira kurum kendisine başvuranları işsiz olarak kaydederken, işsiz olup da kuruma başvurmayan kişileri işsiz olarak kabul etmemektedir.

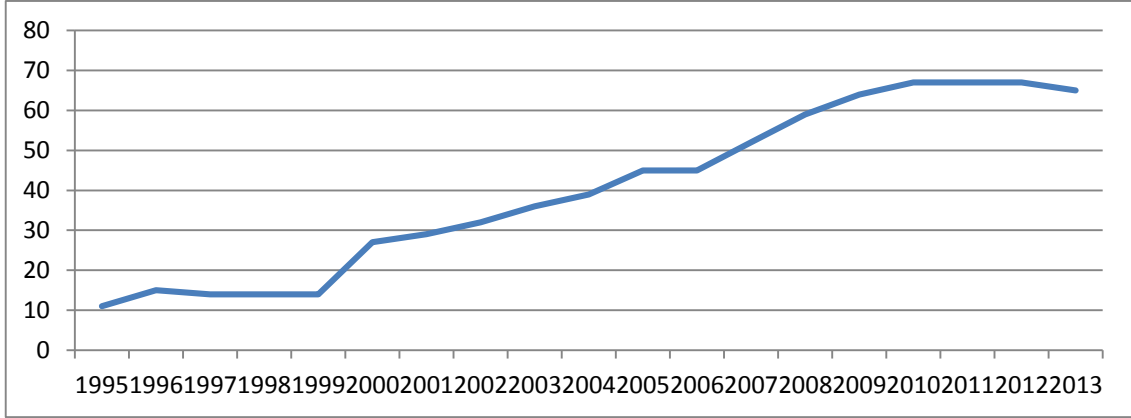
2.1.2. Belarus Finansal Sistemi

Belarus Cumhuriyeti'nin finansal yapısını incelemek yabancı bankacılığın sektör üzerindeki etkisini görmek adına önemlidir. Zira Belarus finansal sistem içerisinde bankaların önemli bir ağırlığı bulunmaktadır. Uluslararası Para Fonu'nun 2016 yılı raporuna göre bankaların finansal sistem içerisindeki payı % 85'tir. Yerel kamu bankaları % 55 kısıma sahip iken yerel özel bankaların payı sadece % 2'dir. Öte yandan yabancı bankalar finansal sistem içerisinde bilanço büyüklüğü bakımından % 28'lik bir paya sahiptir. Sigorta ve leasing firmalarının payı % 10'u bulmamaktadır.

Uluslararası Para Fonunun aynı raporunda bankacılık sistemi üzerinde kamunun önemli bir baskısının olduğu bildirilmektedir. Bankalar, temel olarak kamu iktisadi teşekküllerini finanse etmektedir. Mevduatların çok önemli bir kısmı hane halklarına ait iken bankalar da bankacılık dışı finansal sektörü aktörlerinden sigorta şirketleri, leasing şirketlerinin de sahibi konumundadır.

Gattini ve Vorsyko (2018) hazırlamış oldukları ülke raporunda ülke içerisinde 24 bankanın var olduğunu, bunların 19'unda ise yabancı sermaye katılımının olduğunu bildirmişlerdir. Bununla birlikte sektörün önemli bir kısmının beş büyük banka tarafından domine edildiği, varlıkların % 79'luk kısmına, toplam banka sermayesinin de % 73'lük kısmına sahip olduğu bildirilmiştir. 2017 yılı itibariyle varlıklar ve sermaye için gini katsayısının sırasıyla 0,748 ve 0,694 olduğu görülmektedir (Gattini ve Vorsyko, 2018: 9).

Dünya bankasının global finansal gelişmişlik veri tabanının elde edilen bilgilere göre yabancı banka sayısının toplam banka sayısı içerisindeki payı Belarus ekonomisinin bağımsızlığını takip eden yıllarda artış göstermiştir. Şekil 2.4'e göre 1995 yılında % 11 olan yabancı banka oranı, yaklaşık yirmi yıl sonra % 65 oranına ulaşmıştır.

Kaynak: Dünya Bankası, Global Financial Development Veri tabanı (Erişim tarihi: 12.10.2019)

Şekil 2.4. Belarus Bankacılık Sisteminde Yabancı Bankaların Payı (%)

Belarus Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi'nin 2016 yılı raporuna göre bankacılık sisteminin vermiş olduğu kredilerin sektörel dağılımı incelendiğinde iki ana sektörün olduğu görülmektedir. Toplam kredilerin % 43'ü imalat sanayine, % 33'lük kısmının ise toptan ve perakende satış sektörüne verildiği görülmektedir. Bu durum her ne kadar fonların önemli bir kısmının kamu iktisadi teşekküllere verildiği bilirse de, kaynakların üretken kesim tarafından kullanıldığı ekonomik kalkınma açısından önemlidir.

Yabancı fonlar incelendiğinde ise önemli bir kısmının Rusya'dan geldiği, diğerlerinin ise Almanya ve Avusturya menşeli bankaların ortaklarının olduğu görülmektedir. Ülke ekonomisinde dolarizasyonun önemli bir problem olduğu, mevduatların genel olarak Avro cinsinden tutulduğu, banka bilançoları incelendiğinde ise yabancı para cinsinden likiditenin düşük olduğu bildirilmektedir (IMF, 2016: 13 – 16). Ekonomide 2014 yılından bu yana yaşanan daralma ile birlikte dört küçük banka kapatılmış, üç kamu bankasına ise sermaye desteği verilmiştir. Bunun yanı sıra on bir özel ve küçük banka sermaye yeterlilik rasyosu açısından kötü durumdadır (IMF, 2016: 24).

2.2. Polonya

Doğu Avrupa ülkelerinden bir diğeri Polonya'dır. 2018 yılı itibariyle yaklaşık 38,5 milyon nüfusa sahip olan Polonya, 1980'li yılların hemen sonunda yapısal bir dönüşüm yaşamış, sosyalizmden piyasa ekonomisi ile birlikte demokratik bir yapıya dönüşerek

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlıklarını kazanan diğer Doğu Avrupa ülkeleri gibi benzer bir değişim sürecinden geçmiştir (Ratajczak, 2009: 1). Bu bağlamda Polonya, bir dizi yapısal dönüşüm yaşamıştır.

Serbest piyasa ekonomisine geçiş ile birlikte uluslararası piyasalar ile entegrasyona önem veren ülke yönetimi, 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) üye olmuştur. Polonya için önemli dönüm noktalarından bir tanesi de 2004 yılının Mayıs ayından itibaren Avrupa Birliği'ne tam üye olmasıdır. Bununla birlikte Polonya Euro bölgesine dahil olmayarak kendi ulusal para biriminin kullanmaya devam etmiştir. Yaşanan bu gelişmelerin genel ekonomik yapıya etkisi ve finansal sistemdeki değişim bir sonraki bölümlerde incelenmektedir.

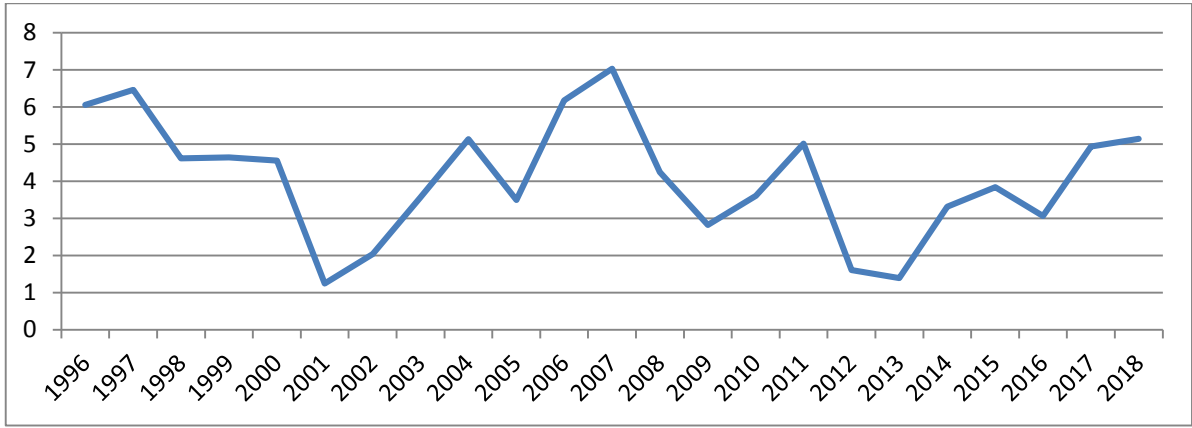
2.2.1. Genel Ekonomik Yapı

Polonya ekonomisi piyasa ekonomisine geçişten hemen önce ciddi ekonomik yapısal problemler ile karşı karşıya idi. 1988 yılında % 60 olan enflasyon 1989 yılına geldiğinde % 250'ye çıkmıştı. Yıllık ekonomik büyüme oranı ise % 0,2 idi (Ratajczak, 1989: 2). Enflasyon oranı 1990 yılına geldiğinde ise % 586 ile hiperenflasyon seviyesine ulaşmıştır. Ekonomi geçiş devresine girildiği 1990'lı yılların ilk yarısında toparlanma evresine girmiş ve 1993 yılına geldiğinde % 5,4 oranına çıkmıştır. Bununla birlikte 1993 yılında işsizlik % 16 gibi rekor seviyede gerçekleşmiştir (Ratajczak, 1990: 11). Planlı ekonomide işsizliğin ne olduğu belli olmamakla birlikte, ilk işsizlik değerleri, Polonya ekonomisinde kronik bir işsizlik probleminin olduğunu göstermektedir. Zira 2003 yılında işsizlik oranı % 20,7 ile dönüşümün başlangıcından daha kötü bir istihdam performansı göstermiştir. Bununla birlikte 2000'li yılların ilk on yılında önemli bir istihdam performansı göstererek 2009 yılında küresel krize rağmen işsizlik oranını % 11'e düşürmüştür. Görüldüğü üzere Polonya ekonomisi geçişin hemen öncesinde ve sonrasında oldukça kötü bir durumda olmuş, fakat geçiş süreci sonrasında önemli denilebilecek bir ekonomik performans sergilemiştir.

Polonya ekonomisinin ekonomik büyüme performansı detaylı olarak şekil 2.5 yardımıyla incelenebilir. Şekil 2.5 Dünya Bankası veri bankasından elde edilen 1996 – 2018 yıllarını kapsayan döneme aittir. Buna göre Polonya ekonomisi geçiş sürecinin

başladığı 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren sürekli olarak pozitif bir büyüme trendi içerisinde olmuştur.

Polonya ekonomisi, geçen 22 yıllık dönemde ortalama % 4,1'lik bir büyüme ortalamasına sahip iken sadece 2001 ve 2012 – 2013 yıllarında düşük ekonomik büyüme performansı göstermiştir. Bu yıllarda % 1'in altına düşmeyen ekonomik büyüme oranı, 2008 küresel kriz döneminde bile % 2,8 gibi Avrupa ülkeleri için oldukça yüksek sayılabilecek bir büyüme performansı yakalamıştır. 2017 yılı itibariyle 526 milyar ABD doları büyüklüğüne ulaşan GSYİH ve 29 bin ABD dolarlık kişi başına düşen GSYİH ile 24. en büyük ekonomi olmuştur.

Kaynak: Dünya Bankası Veri Bankası (Erişim tarihi: 10.11.2019)

Şekil 2.5. Polonya GSYİH Yıllık Büyüme Oranı (%)

Polonya GSYİH'nin sektörel dağılımı incelendiğinde hizmetler sektörünün % 57,4'lük pay ile ilk sırada geldiği görülmektedir. Hizmetler sektörünü % 40,2'lik pay ile sanayi, % 2,4 ile tarım sektörü takip etmektedir.

Polonya tarım sektörü GSYİH'den nispi olarak düşük pay olsa da istihdamın % 12'lik kısmını kapsamaktadır. Bu oran geçiş döneminin ilk yıllarında % 26,7 iken, kamunun işlettiği tarım işletmelerinin batması sonucu kırsal kesimdeki işsizlik oranı artmış, yapısal dönüşüm ile birlikte işgücü farklı sektörlerde istihdam edilmeye devam edilmiştir (European Commission, 1998: 8). Ülke topraklarının önemli bir kısmı tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Tarımsal ürünler içerisinde tahıllar ve patates önemli bir yer edinmektedir. Polonya patates üretiminde ikinci en büyük ülke konumundadır. Ayrıca

süt ve domuz üretiminde altıncı sırada yer almaktadır. Tarımsal üretimin önemli bir kısmı ülke içerisinde tüketilmektedir. Bu bağlamda tarım sektörünün ihracata katkısı sınırlıdır.

İmalat sanayi incelendiğinde otomotiv sektörünün ön planda olduğu görülmektedir. İmalat sanayi üretiminin % 11'i otomotiv sektörü tarafından yapılmaktadır. Birçok uluslararası otomotiv şirketinin Polonya'da üretim yaptığı bilinmektedir. Bunlar arasında Toyota, GM, MAN, Fiat ve Volkswagen bulunmaktadır (Euraxess, 2017: 4). Bundan başka gemi üretimi, petro-kimya sektörü ve elektronik ve elektrikli makine üretimi imalat sanayinin diğer önemli kalemleri olarak görülmektedir. Euraxess (2017) raporuna göre Polonya'nın coğrafi konumu nedeni ile Avrupa kıtasında yaklaşık 500 milyonluk bir müşteri kapasitesine sahiptir ve bu nedenle özellikle imalat sanayine önemli miktarda doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekmektedir. Özellikle Almanya ile olan ticaret hacmi, düşük reel ücret seviyesine rağmen kalifiye işgücünün yüksek miktarda olması imalat sanayinin hızla gelişmesine neden olmuştur.

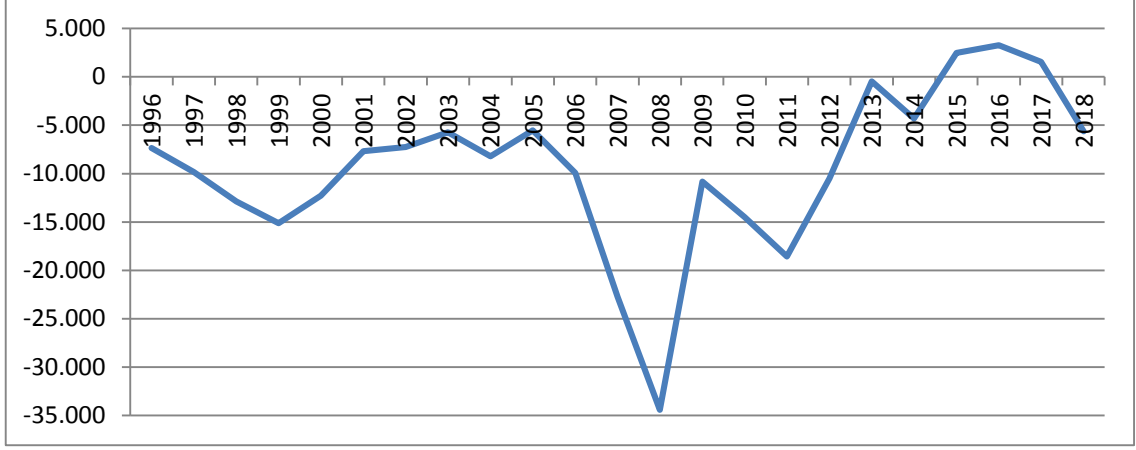
Polonya enerji sektörü açısından da Avrupa Birliği için önemli bir konumdadır. Kömür enerji üretimi açısından kritik öneme sahiptir. Farklı tiplerde kömürün üretildiği ülke dünyanın dokuzuncu büyük kömür üreticisi konumuna gelmiştir. Avrupa Birliği içerisinde de Almanya'dan sonra ikincidir. Ayrıca yenilenebilir enerji üretimi açısından da Polonya zengin bir ülkedir. Zira hidro elektrik, güneş ve rüzgar enerjisi santralleri faaliyet göstermektedir.

OEC (2019) raporu doğrultusunda Polonya ekonomisinin dış ticaret performansı incelendiğinde, ekonomik büyüme performansının bu denli büyümesinin temelinde dış ticaretinin olduğu anlaşılmaktadır. Zira 223 milyar ABD doları tutarında ithalatına rağmen 212 milyar dolarlık ihracat yapmıştır. Bununla cari denge negatif olmasına rağmen GSYİH'ine oranla yüksek sayılabilecek bir ihracat rasyosuna sahiptir. 2012 – 2017 yılları arasında ihracatın ortalama büyüme hızı % 4,1 iken ithalat aynı dönemde % 3,1 oranında artmıştır. Bu özellikle otomotiv sektöründe ülke ekonomisinin göstermiş olduğu iyi sayılabilecek performanstan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda ihracat kalemleri incelendiğinde otomotiv ve yedek parçası, mobilya ve yazılım ihracatından önemli bir gelir elde edildiği, ithalat kalemlerine bakıldığında ise otomotiv, petrol ve petrol ürünleri ve yedek parçalarının önemli ithalat kalemlerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Ticaret ortakları arasında Almanya birinci sırayı almaktadır. Zira Almanya'ya olan ihracat 54,5 milyar ABD doları, ithalatı ise 55,2 milyar ABD doları olmak üzere 110 milyar dolarlık dış ticaret hacmi bulunmaktadır. İhracatının % 26'lık kısmını Almanya'ya, ithalatının % 25'lik kısmını da yine Almanya'dan yapmaktadır. İngiltere, Çekya, Fransa ve İtalya diğer ihracat yapılan ülkelerdir. Diğer taraftan Çin, Rusya ve İtalya'dan çeşitli kalemlerde ithalat yapılmaktadır. Polonya, Avrupa Birliği'nin ticaretinde yedinci en büyük ticari ortak olarak yerini almaktadır (European Commission, 1998: 7).

Doğrudan yabancı sermaye performansı açısından Polonya ekonomisi incelendiğinde geçiş döneminin başlangıcından itibaren sermaye girişinin olduğu görülmektedir. Bunun temelinde de ilk baştan itibaren politik istikrar, serbest piyasa ekonomisi anlayışına bağlılık ve yabancı sermaye için cazip politikalar bulunmaktadır. Bunun yanında Polonya'nın yerel piyasa büyüklüğü, düşük enflasyon ile birlikte artan satın alma gücü yabancı sermaye girişlerini cesaretlendirmiştir. Ayrıca Batı ve Orta Avrupa ülkelerine nispetle dört kat daha düşük işgücü maliyeti ve kalifiye işgücü, yabancı sermaye yatırımları için Polonya'yı uygun bir ülke haline getirmiştir (Torrise vd., 2009: 7).

Polonya ekonomisine ait bu açıklamalar ışığında cari işlemler hesabını incelemekte fayda vardır. Zira özellikle imalat sanayi ihracatındaki performansa rağmen cari işlemler hesabı 2018 yılı sonu itibariyle halen negatiftir. Küresel finans krizine kadar negatif fakat istikrarlı bir seyir izleyen cari açık, 2008 küresel finans krizi sonrasında, Almanya gibi ticari ortakların ekonomilerindeki daralma ile keskin bir şekilde artmıştır. 2013 sonrası dönemde otomotiv sektöründeki hızlı genişleme ile birlikte cari fazla görülse de 2018 itibari ile cari işlemler hesabı yine açık vermiştir.

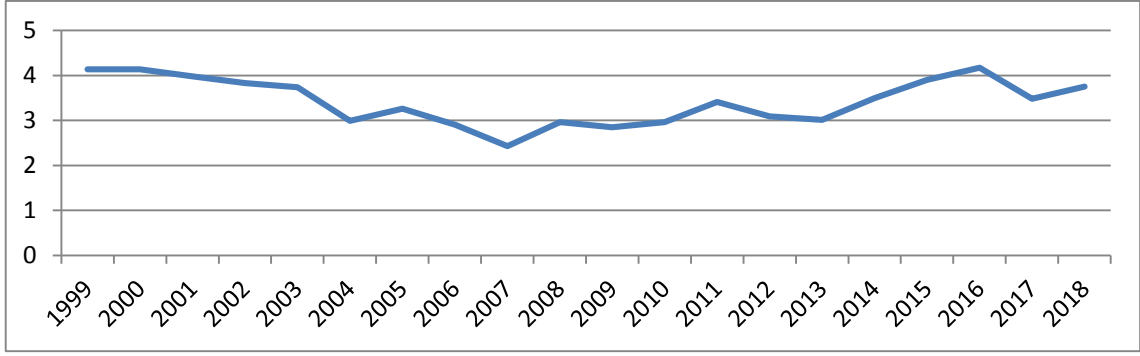

Kaynak: IMF, Uluslararası Finansal İstatistikler veri tabanı, (Erişim tarihi: 11.12.2019)

Şekil 2.6. Polonya Cari İşlemler Hesabı (Milyon ABD doları)

Polonya ekonomisinde sektörlerin gelire katkısı incelendiğinde ise en büyük payın hizmetler sektöründe olduğu, ikinci olarak sanayi sektörünün olduğu, tarım sektörünün ise oldukça sınırlı bir katkı verdiği görülmektedir. Zira hizmetler sektörü ekonomik çıktının % 57,4'ünü, sanayi % 40'ını, tarım sektörü ise % 2,4'lük kısmını üretmektedir.

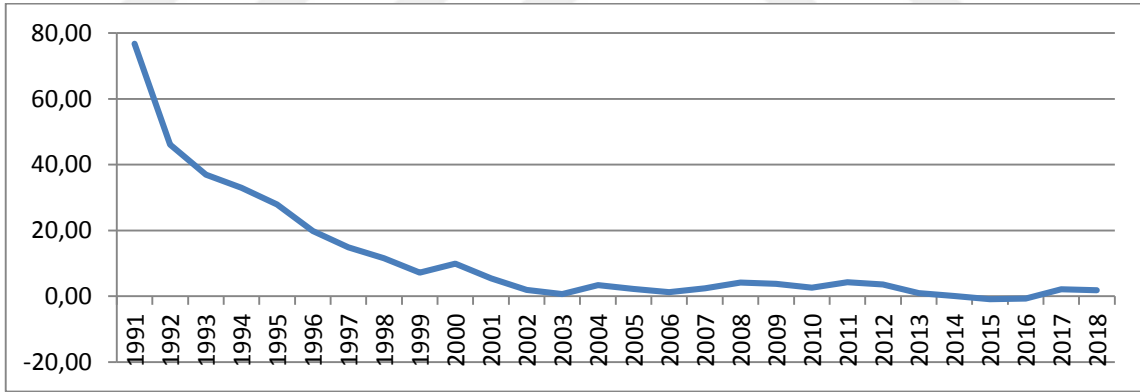
Polonya ekonomisi, 1990 öncesi dönemde sabit döviz kuru stratejisini uygulamakta iken 1990 sonrası dönemde ekonomi stratejisindeki değişim ile birlikte döviz kuru stratejisinde de değişim yaşanmıştır. IMF ile yapılan anlaşma sonrasında aşamalı olarak dalgalı döviz kuru rejimine geçilirken 1998 yılında doğrudan enflasyon hedeflemesi uygulanmaya başlanmıştır. 2000 sonrası dönemde Polonya ulusal parası Zloty, Avrupa Birliği'ne katılım ile birlikte ABD doları karşısında değerlendirilmiş, bu durum küresel finans krizine kadar devam etmiştir. Bununla birlikte kriz sonrası dönemde gelişmekte olan ülkelerden sermaye çıkışı yaşanmış, bu nedenle kurda bir artış, Zloty'de bir değer kaybı yaşanmıştır (Gadomski, 2019).

Kaynak: Polonya Merkez Bankası (Erişim tarihi: 15.10.2019)

Şekil 2.7. Polonya Zloty'sinin ABD doları Karşısındaki Seyri

Polonya'nın enflasyon performansı şekil 2.8'de sunulmuştur. Buna göre geçiş sürecinin hemen başlangıcında ciddi bir enflasyon sorununun olduğu görülmektedir. 1990 yılında % 580'lerde olan enflasyon, 1991 yılında % 70'lere kadar düşürülmüş, 1999 yılında doğrudan enflasyon hedeflemesine geçiş ile birlikte tek haneli rakamlara düşürülmüştür. Şekil incelendiğinde 2000 sonrası dönemde enflasyon Polonya ekonomisi için bir sorun olmaktan çıkmıştır.

Kaynak: Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Finans İstatistikleri veri tabanı, (Erişim tarihi: 20.09.2019)

Şekil 2.8. Polonya Ekonomisi Enflasyon Oranı (%)

Son olarak Polonya ekonomisine ait işsizlik rakamları incelenmektedir. Ulusal İstatistik kurumunun verileri incelendiğinde Polonya'da son yıllara kadar önemli bir işsizlik problemi olduğu görülmektedir. Zira geçiş döneminden itibaren % 10'un altına inmeyen oran 2004 yılında % 20 ile en yüksek seviyeye çıktığı, sonrasında ise kademeli olarak düşerek 2019 yılında % 3,1'e düşmüştür.

2.2.2. Polonya Finansal Sistemi

Polonya ekonomisinde finansal sistem, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, bankacılık sektörünün domine ettiği bir yapıdadır. 2018 yılı Polonya Merkez Bankası verileri incelendiğinde bankacılık sektörünün finansal sistemin % 69,7'sinin kredi kuruluşlarından oluştuğunu, % 10,8'inin yatırım fonları, % 7'sinin sigorta şirketleri, % 5,8'inin emeklilik fonlarından oluştuğu görülmektedir. Bununla birlikte bankacılık sektöründeki gelişmenin de görece yavaş olduğu, zira yerel bankaların geleneksel bankacılık işlemleri olan mevduat toplama ve finansal aktör olmayan müşterilere kredi kullandırma işlemlerine odaklandığı görülmektedir (Narodowy Bank Polski, 2019: 16).

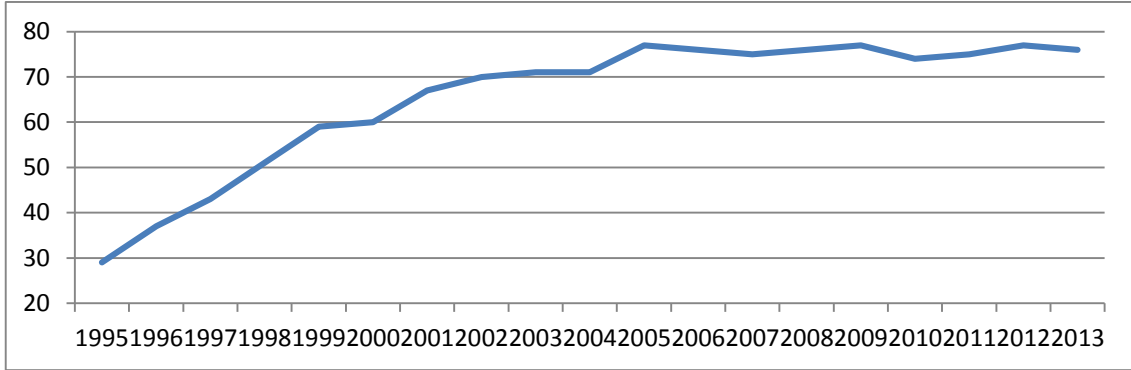
Polonya finansal sistemi ile ilgili üstünde durulması gereken bir diğer nokta da kredi birlikleri ve kooperatif bankacılığıdır. Sistemde kooperatif bankalarının önemli bir rolü bulunmaktadır. Her ne kadar bu finansal sistem aktörlerinin rollerinde azalma olsa da, 2015 yılında Avrupa Birliği'ne uyum sürecine bağlı olarak kredi birlikleri ve kooperatif bankalarının kurumsal koruma şemasına (IPS) dahil edilmiştir (IMF, 2019: 24). Bu bağlamda 45 adet kooperatif bankası sistem içerisine dahil edilerek halihazırdaki ticari banka olma istekleri bir anlamda yerine getirilmiştir.

Düşük faizlere rağmen finansal sektör fonlarının temel kaynağını finans dışı aktörlerin mevduatları oluşturmaktadır. İkinci önemli fon kaynağı olarak yabancı finansal sektör gösterilmektedir (Narodowy Bank Polski, 2019: 3).

Polonya finansal sisteminde yabancı bankaların bankacılık sektörü içerisindeki payının incelenmesi finansal sistemin yapısının anlaşılması için önemlidir. Zira Polonya geçiş süreci sonrasında önemli miktarda yabancı sermaye girişine neden olmuştur. Bu bağlamda yabancı banka sayısında da önemli artış olmuştur. Toplam banka sayısı içerisinde % 50 ya da daha fazla yabancı ortaklık bulunduran banka sayısı toplam banka sayısı içerisinde oldukça yüksek payı bulunmaktadır.

Dünya bankasının ülkelerin finansal gelişmiş düzeyleri hakkında bilgi verdiği veri tabanında sunduğu verilere göre Polonya ekonomisi serbest piyasa ekonomisine geçiş ile birlikte finansal sistemine çok sayıda yabancı banka girmiş ve 1995 yılında toplam banka sayısının % 29'luk kısmı yabancı bankalardan oluşmuştur. Bu oran yıllar itibariyle artmış

ve 2013 yılına gelindiğinde % 76'ya çıkmıştır. Şekil 2.9'da yıllar itibariyle seyri sunulmaktadır.

Kaynak: Dünya Bankası, Global Financial Development Veri bankası, Erişim tarihi: 12.12.2019)

Şekil 2.9. Polonya Bankacılık Sisteminde Yabancı Bankaların Payı (%)

2.3. Çek Cumhuriyeti

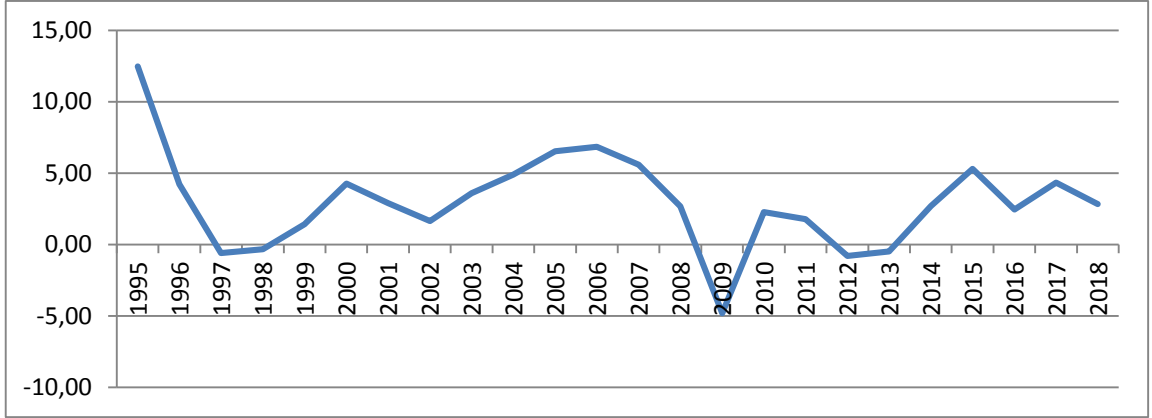
Çek Cumhuriyeti, konum itibariyle diğer Doğu Avrupa ülkelerine göre daha batıda yer almaktadır. Almanya ile olan sınır uzunluğu, bu ülke ile ticaretinin gelişmesinde de etkili olmuştur. Almanya'dan başka Avusturya, Slovakya ve Polonya ile komşudur. Ülkenin deniz kıyısı bulunmamasıyla birlikte ülke içerisinde geçen nehirler taşımacılıkta kullanılmak suretiyle bir ekonomik değer oluşturmaktadır. IMF verilerine göre ülke nüfusu yaklaşık 10,5 milyon düzeyindedir. Yine IMF verilerine göre ülkenin ekonomik büyüklüğü 246 milyar Amerikan doları, kişi başına düşen geliri ise 23 bin Amerikan dolarıdır. Kişi başına düşen gelir açısından diğer Doğu Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında diğer ülkelere göre gelişmiş ülkelere daha yakın olduğu görülmektedir.

Çek Cumhuriyeti, 1989 yılında yaşanan "Kadife Devrimi" ile serbest piyasa ekonomisine dönen Çekoslovakya'nın 1 Ocak 1993 yılında ikiye bölünmesi ile Slovakya ile olan bağı koparmıştır. Çek Cumhuriyeti 12 Mart 1999 tarihinde NATO'ya, 1 Ocak 2004 tarihinde ise Avrupa Birliği'ne katılmıştır. 21 Aralık 2007 yılında ise Schengen alanına dahil olarak, Avrupa Birliği ile serbest dolaşıma geçmiştir. Bu gelişmeler ile ekonomi tam anlamıyla serbest piyasa ekonomisine entegre olmuştur. Bir sonraki bölümde yapısal dönüşümün ekonomi üzerindeki etkilerini, daha sonra da finansal sistemdeki değişim incelenecektir.

2.3.1. Genel Ekonomik Yapı

Çek Cumhuriyeti, serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci ile birlikte OECD ülkelerine ekonomik açıdan yakınsamayı başarmış bir ülkedir. Bu başarının ardında ülkenin coğrafi konumu ile sağlam endüstriyel temelleri bulunmaktadır. Böylece ülkenin dışa açık yapıya bürünmesi ile doğrudan yabancı sermaye alımı hızlanmıştır. Son dönem büyüme performansı incelendiğinde, ülkede ekonomik büyüme kuvvetli ve fakat dalgalıdır (OECD, 2018: 9). 2008 küresel finans krizi ile yavaşlayan ekonomik büyüme sonrasında tekrardan toparlanarak OECD ve Avrupa Birliği ortalama gelirini yakalamıştır. 2013 sonrasında hızlanan ekonomik büyümenin temelinde Avrupa Birliği tarafından finanse edilen kamu yatırımları bulunmaktadır. Kamu yatırımlarının azalması ile 2016 yılında % 2,6'ya düşen ekonomik büyüme oranı, sonraki iki yılda özel kesim yatırımları ve artan hane halkı harcamaları ile tekrar artmıştır (OECD, 2018: 12). 2017 yılında % 4,6 büyüme oranı tekrar yakalanırken, büyümenin temelindeki hane halkı harcamaları da tasarruflardaki azalma ile birlikte artan gelir ortalaması olmuştur.

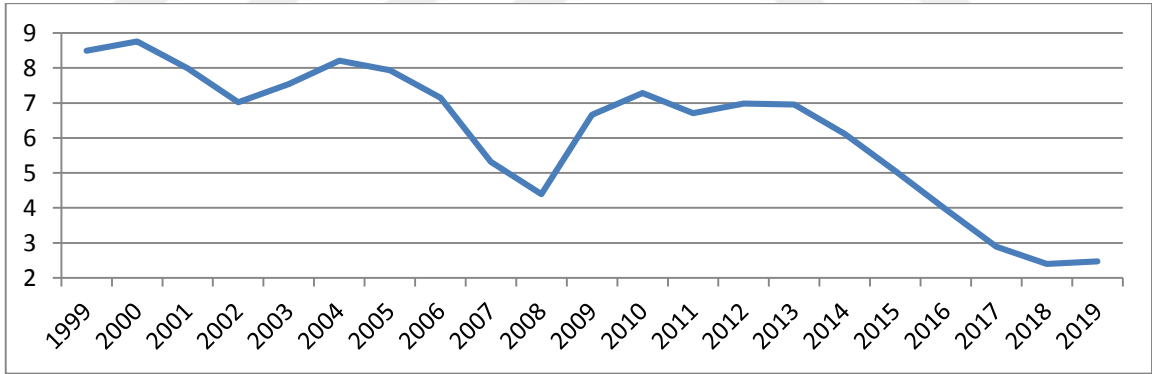
OECD'nin yayınlamış olduğu veri tabanından ve Çek Cumhuriyeti Merkez Bankasının yayınladığı veriler incelendiğinde, işsizlik oranının son on yıllık dönemde sürekli düştüğü görülmektedir. Son on yılda sürekli olarak tek haneli işsizlik oranına sahip olan ekonomi, dönem dönem yukarı yönlü bir trend gösterse de 2018 yılına gelindiğinde % 3 seviyesinin altına inmiştir. Bu OECD ülkeleri içerisinde en düşük işsizlik oranı olmuştur. Bunun temelinde istihdam olanaklarındaki artış ve geçmiş dönemde aktif nüfusa katılmayanların yüksek gelir düzeyi ile çalışmak istemesinin yanında nüfusun yaşlanmasının önemli bir etkisinin olduğu belirtilmektedir (OECD, 2018: 15).

Kaynak: Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Finans İstatistikleri veri tabanı, (Erişim tarihi: 20.09.2019)

Şekil 2.10. Çek Cumhuriyeti GSYİH Yıllık Büyüme Oranı (%)

Çekya ekonomisinde işsizlik oranlarına ait gelişmeler aşağıdaki şekilde gösterilmektedir. Buna göre son yirmi yıllık dönemde ciddi bir işsizlik problemi yaşamayan ekonomi, küresel finans ve Avrupa borç krizleri sonrası bir miktar yükselse de 2013 sonrası dönemde düşüş yaşandığı görülmektedir. 2018 ve 2019 yıllarında ise oran % 3'ün altına düşerek rekor seviyeye gerilemiştir.

Kaynak: ILO (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

Şekil 2.11. Çek Cumhuriyeti İşsizlik Oranı (%)

Çek Cumhuriyetinde GSYİH'nin bileşenleri incelendiğinde, tarım sektörünün hasılaya katkısının sadece % 2,3 olduğu görülmektedir. Sanayi sektörüne bakıldığında ise % 36,3'lik bir paya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan hizmet sektörü % 61,4'lik pay ile ekonominin önemli bir kısmını ifade etmektedir (Dünya Bankası, World Development Indicators, Erişim tarihi: 10.12.2019). Harcamaların kompozisyonu

incelendiğinde hane halkının nihai tüketim harcamalarının toplam gelir içerisinde % 50'lik bir paya sahip olduğu, son yıllardaki ekonomik büyümede hane halkı harcamalarının ne derece etkili olduğunu bu orandan çıkarmak mümkündür. Öte yandan sabit sermaye oluşumunun GSYİH'den aldığı pay ancak % 22 olmuştur. Buradan elde edilen veriler ışığında son yıllarda Çek Cumhuriyetinde yaşanan ekonomik büyümenin temelinde hane halklarının tüketimindeki artışın olduğunu söylemek mümkündür.

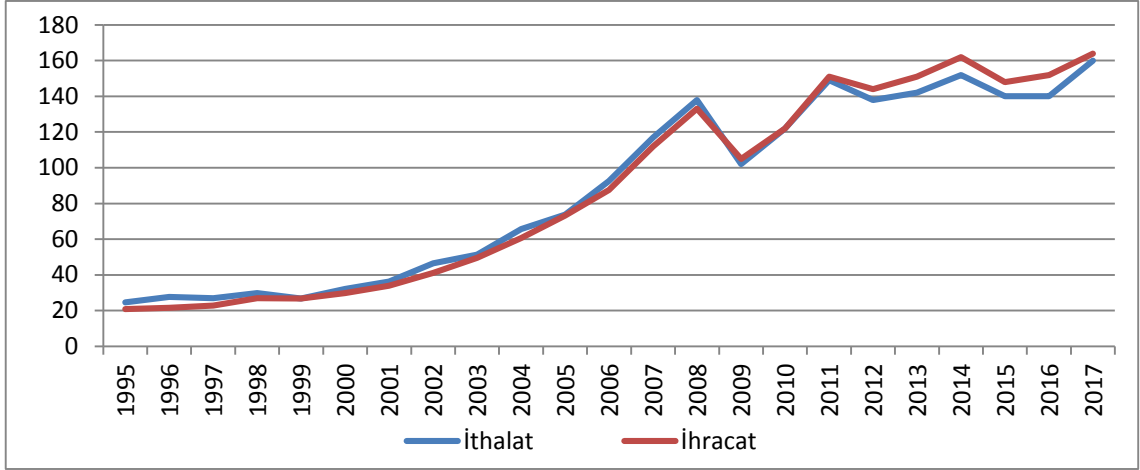
Çek Cumhuriyeti üretim yapısı incelendiğinde, otomotiv endüstrisinin ülkenin en önemli imalat sanayi ögelerinden bir tanesi olduğu görülmektedir. Zira Çek Cumhuriyeti dünyadaki en büyük on beşinci araba üreticisi konumundadır ve Çekya'nın toplam sanayi üretiminin ve ihracatının % 20'lik kısmını kapsamaktadır. Bunun yanında havacılık sektörü de Çekya'da gelişmiştir. Gerek küçük ebatlı uçakların komple üretimi, gerekse büyük boyutlu askeri ve yolcu uçakları için parça üretmektedir. Elektrik ve elektronik sektörü de ülkede gelişmiştir. Bu sektör toplam imalat sanayinin % 14'lük kısmını kapsamaktadır. Bu durum sektörü imalat sanayi içerisinde otomotivden sonra ikinci en büyük sektörü haline getirmiştir. Bunların yanında Çek Cumhuriyetinde kimyevi ürünler ve medikal sektörü, cam ve seramik sektörleri, mobilya ve yapı sektörleri de ekonomik büyüklük ve istihdam açısından önemli sektörler arasındadır (Ministry of Foreign Affairs (2019), Erişim tarihi: 12.12.2019).

Ülkenin dış ticaret yapısı, OECD (2019) verileri aracılığı ile, incelendiğinde, 2017 yılı itibariyle 164 milyar Amerikan doları ihracat yaparken 160 milyar dolarlık ithalat yaptığı görülmektedir. 2017 yılı itibariyle ekonomi dünya ihracat sıralamasında ve ithalat sıralamasında yirmi sekizinci sıradadır. Geçmiş yıllar ile karşılaştırıldığında cari fazla verildiği görülen Çek Cumhuriyetinde ithalatın temelinde ihraç kalemleri için yapılan hammadde ithalatı olduğu anlaşılmaktadır. İhracatta ise en büyük payı otomotiv almaktadır. Toplam ihracatın % 12,5'i bu sektöre ait iken yine bağlantılı olarak taşıt parçaları % 8,43'lük pay ile ikinci sırada gelmektedir. Bu sektörlerin bağlı olduğu ana sektör olan taşımacılık sektörünün toplam ihracatı ise 58 milyar Amerikan dolarıdır. Bu tutar ise toplam ihracatın % 23'üdür. Bu sektörleri bilgisayar ve kimyasal sektörleri takip ederken madencilik toplam ihracatı 14,2 milyar dolar ve toplam ihracattaki payı % 9'un altındadır. İhracatın büyüme performansı incelendiğinde 2012 yılında 143 milyar Amerikan dolarından 164 milyar dolara çıktığı ve son on yılda yıllık ortalama % 2,8

oranında büyüdüğü görülmüştür. İhracattaki bu büyüme oranı özellikle 2010'un ilk yıllarında ekonomik büyümenin temelini oluşturmuştur.

İthalat kalemleri detaylı incelendiğinde ise ihracattaki süreç ile benzer bir süreç izlendiği görülmüştür. 2012 yılında 137 milyar Amerikan doları ithalat yapılırken 2017 yılına gelindiğinde 160 milyar Amerikan dolarına çıkarak yıllık ortalama % 3,1'lik bir ithalat büyümesi performansı gözlemlenmiştir. İhracat ile karşılaştırıldığında ithalatın daha hızlı büyüdüğü, ithalattaki artışın sadece ihracattaki artışa bağlı ithalat ile açıklanamayacağı anlamına gelmektedir. İthalat kalemleri incelendiğinde birinci sırada makine ve makine parçası ithalatının yapıldığı ve bu sektörün 160 milyar Amerikan dolarlık ithalatın % 37,5'lik kısmını kapsadığı görülmektedir. Sektörün alt kalemleri incelendiğinde uydu ekipmanı ve ofis makinesi parçalarının yaklaşık % 4'erlik kısmını oluşturduğu görülmektedir. Öte yandan ulaştırma sektörü ikinci ana sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun içerisinde ise taşıt parçaları 9,71 milyar dolarlık ithalat ile toplam ithalatın % 6'sından fazlasını kapsamaktadır. İthalatta dikkat çeken son sektör ise demir – çelik sektörüdür. 17,2 milyar dolarlık ithalat tutarı ile toplam ithalatın % 11'ine tekabül eden kısım bu sektöre aittir. Otomotiv endüstrisinde yoğun olarak kullanılan yassı ve rulo sac ithalatının bu kapsamda yapıldığı dikkat çekmektedir.

Dış ticaret dengesi uzun dönemde incelendiğinde 2008'e kadar dengenin ithalatın yönünde olduğu ve nispi olarak küçük olduğu, yıllar boyunca yıllık cari açık düzeyinin bir ila beş milyar Amerikan doları arasında olduğu görülmektedir. 2008 yılından sonraki dönemde ise ihracat tutarı ithalat tutarının hep üstünde kalmıştır. Bununla birlikte son beş yıllık ihracat ve ithalat büyüme oranları karşılaştırıldığında ithalatın daha hızlı büyüdüğü ileri yıllarda cari açık probleminin gündeme gelebileceği söylenebilir.

Kaynak: OECD, Country Indicators (2019) (Erişim tarihi: 12.10.2019)

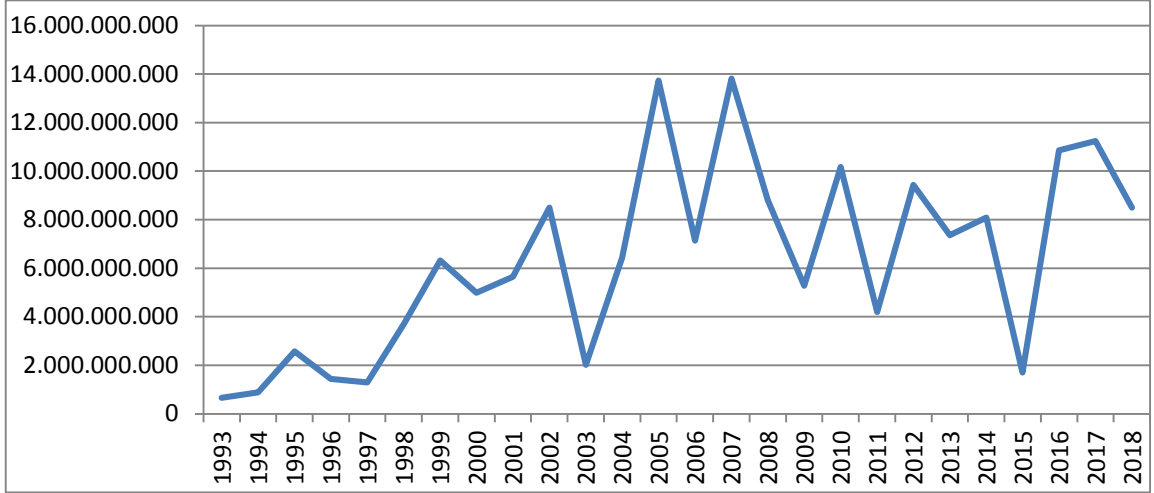
Şekil 2.12. Çek Cumhuriyeti Dış Denge Düzeyi (Milyar ABD doları)

Ülke ihracatının ulaştığı destinasyonlara genel olarak bakıldığında % 87'sinin Avrupa olduğu görülmektedir. % 7,8'lik kısmı ise Asya kıtasına yapıldığı anlaşılmaktadır. Ülke bazında bakıldığında ise Almanya'nın % 31 ile ihracatının yaklaşık üçte birini aldığı söylenebilir. Diğer ticaret ortakları arasında Slovakya, Fransa ve Polonya bulunmaktadır. Bu ülkelerin ihracattan aldıkları pay ise % 6 civarındadır. İngiltere, İtalya ve Avusturya'nın ise ortalama % 4 payı bulunmaktadır.

İthalatın kaynak ülkeleri incelendiğinde ihracat ile benzer bir manzara ortaya çıkmaktadır. OEC'nin verileri incelendiğinde ithalatın % 73'ü Avrupa, % 23'ü ise Asya kıtasındadır. Ülke bazında ithalat performansı incelendiğinde, tıpkı ihracat gibi, ithalatın % 26'lık kısmı Almanya'dan yapılmaktadır. İkinci sırada % 12'lik pay ile Çin bulunmaktadır. Polonya, Slovakya ve İtalya diğer ticaret ortaklarıdır.

Çek Cumhuriyetinin bağımsızlığını kazanması ile ülkeye sermaye girişi de artmıştır. Özellikle doğrudan yabancı sermaye girişi ülke için sadece üretim faktörü olarak sermaye eksikliğini gidermek ile kalmamış ülkenin beşeri sermayesini artırmakta da önemli görev almıştır (Pavlinek, 1998: 72). Zira sermaye girişi ile gerekli olan endüstriyel bilgi birikimi de artmıştır. Bağımsızlığın ilk yıllarında nispeten düşük olan yabancı sermaye girişi 1998 yılından sonra gözle görülür bir ivme kazanmıştır. 1999 yılında altı milyar Amerikan doları seviyesine ulaşan yatırımlar 2003 yılına kadar bu seviyede seyreden yatırımlar, 2003 yılında 2 milyar seviyesine düşse de ilerleyen dönemde 13

milyar dolarlık performanslar yaşanmıştır. 2002 – 2018 yılları arasında ortalama yıllık 8 milyar Amerikan doları tutarında doğrudan yabancı sermaye almasına rağmen bu girişlerin yıldan yıla çok dalgalı bir seyir izlediğini söylemek mümkündür.

Kaynak: Dünya Bankası Veri tabanı (Erişim tarihi: 12.12.2019)

Şekil 2.13. Çek Cumhuriyeti Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (\$)

Çek Cumhuriyeti Avrupa Birliğine üye olmakla birlikte Avro Bölgesine dahil olmamış ve kendi para birimi olan Çek korunasını kullanmaya devam etmiştir. Ulusal paranın yabancı paralar karşısındaki değeri ise dalgalı döviz kuru stratejisi ile belirlenmektedir (IMF, 2017: 13). 2000 sonrası dönemde düşüş trendinde olan kur 2008 küresel finans krizi sonrasında ılımlı bir artış eğilimine girmiş, koruna, dolar karşısında değer kaybetmiştir.

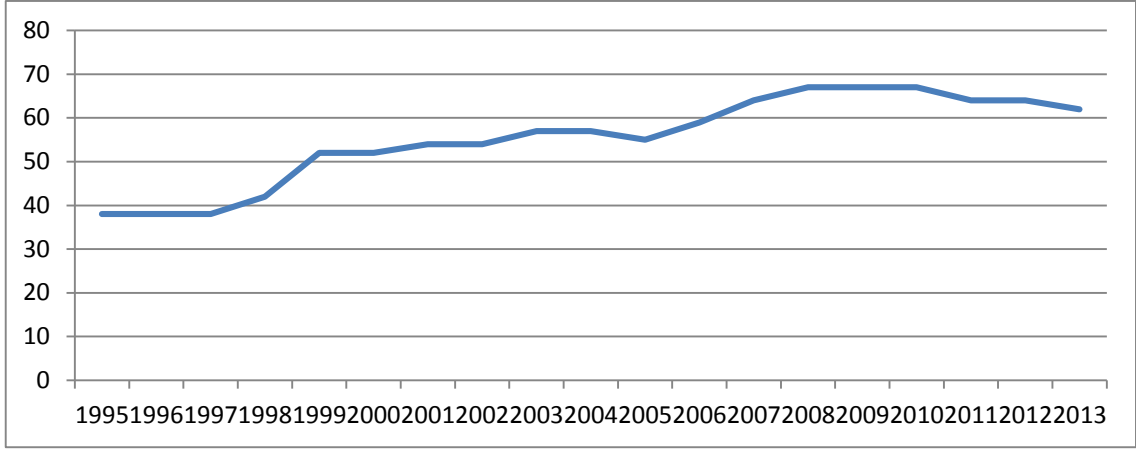
Çek Cumhuriyetinin genel makroekonomik yapısını incelerken bakılması gereken bir diğer değişken enflasyon oranıdır. Bu bağlamda Çek Cumhuriyetinde son yirmi yıllık dönemde enflasyon ciddi bir sorun olmanın uzağındadır. Son on sekiz yıllık performans incelendiğinde ortalama enflasyon % 2,2 düzeyindedir. 2008 yılı hariç tutulduğunda ise oran ikinin altına düşmektedir (Çek İstatistik Ofisi, 2019 (Erişim tarihi: 12.12.2019)). Bununla birlikte enflasyonun dar bir aralıkta da olsa dalgalı olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum ekonomik faaliyetler üzerinde sınırlı da olsa bir etkisi olabilir.

2.3.2. Çek Cumhuriyeti Finansal Sistemi

Çek Cumhuriyeti finans sektörünün yapısı ve gelişimi incelendiğinde tipik bir geçiş ülkesinin izlemiş olduğu yolun izlendiği anlaşılmaktadır. Zira 1997 - 1998 yıllarında yaşanan bankacılık krizi ve banka sahipliklerindeki değişime rağmen finansal sistem içerisinde bankacılık sisteminin içerisindeki payının oldukça yüksek olduğu, sermaye piyasalarının ise nispeten düşük bir paya sahip olduğu görülmektedir (Tomsik, 2015: 137). 1995 yılı itibariyle bankaların sistemden almış oldukları pay % 75 seviyesinde iken, sigortacılık sektörü % 7 ve emeklilik fonları % 5 oranında kalmıştır. 2001 yılında yapılan düzenlemeler ile sektörde yapısal bir değişim yaşanmıştır. Bankacılık sektöründe hanehalkına verilen kredilerin toplam krediler içerisinde aldığı paydan yabancı bankaların sektördeki pozisyonlarına kadar birçok değişiklik olmuştur (Tomsik, 2015: 139 – 140).

Kriz sonrası dönemde bankacılık sektörü tamamıyla yabancı bankalar tarafından domine edilmiştir. Yabancı bankalar genel olarak yan kuruluş şeklinde faaliyet gösterirken, yabancı banka şubeleri oldukça sınırlıdır. Yabancı bankaların toplam varlıklar içerisindeki payı % 80'in üzerinde iken yabancı bankaların bankacılık sektörü üzerindeki kontrolü % 95'tir (Tomsik, 2015: 140).

Çek Cumhuriyeti bankacılık sisteminde yabancı bankaların rolünün ne denli yüksek olduğunu aşağıdaki şekilden de görmek mümkündür. Şekil incelendiğinde Çek finans sisteminde bağımsızlık sonrasında itibaren yabancı bankaların önemli bir pay edindiği görülmektedir. Bu pay yıllar içerisinde artarak devam etmiş, 2000 yılına gelindiğinde sektörün % 50'sinden fazlası yabancı bankalar tarafından oluşturulur hale gelmiştir. Küresel finans krizi sonrasında dahi yabancı bankaların sektördeki 2/3'lük payı değişmemiştir. Bu pay banka sayısı bazında olup, bilanço büyüklüğü bazında daha önce de belirtildiği üzere daha yüksektir. Yabancı bankaların ana ülkeleri ise sırayla Avusturya, Belçika, Fransa ve İtalya'dır (Tomsik, 2015: 140).

Kaynak: Dünya Bankası, Global Financial Development Veri bankası (Erişim tarihi: 12.12.2019)

Şekil 2.14. Çek Cumhuriyetinde Yabancı Bankaların Bankacılık Sektörü İçerisindeki Payı (%)

2.4. Moldova

Moldova, Doğu Avrupa ülkeleri içerisinde orta düşük gelir düzeyine sahip küçük bir ülkedir. Avrupa kıtası içerisindeki en fakir ülkelerden bir tanesi olmasına rağmen, 2000'li yıllardan itibaren yoksulluğu düşürücü ve ekonomik büyümeyi hızlandırmada başarılı olmuştur (IMF, 2019). Yaklaşık 3,5 milyonluk nüfusa sahip olan ülkenin 2018 yılı itibariyle GSYİH'si 11,3 milyar Amerikan doları büyüklüğünde bir ekonomisi vardır. Kişi başına düşen GSYİH ise 2.724 Amerikan dolarıdır (Dünya Bankası, 2019).

Moldova 2 Ocak 1992 tarihinde serbest piyasa ekonomisine geçtiğini açıkladıktan sonra fiyatlardaki hızlı bir artış ile yüksek enflasyon problemi yaşamıştır. 1993 yılında Rus rublesi yerine Moldova leyni kullanmaya başlamışlardır. Ülkenin Avrupa Birliğine tam üyelik amacı çerçevesinde uyum yasalarını yerine getirmek için piyasa ekonomisi ile ilgili bir takım yapısal dönüşüm içerisine girmiştir. Bu kapsamda 2014 yılı sonunda Avrupa Birliği ile kapsamlı ve derin bir serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. Moldova ekonomisinin yıllar itibariyle gelişimi, Avrupa Birliği ile yapılan anlaşmanın ekonomi üzerindeki etkisi bir sonraki bölümde detaylı bir şekilde incelenmektedir.

2.4.1. Genel Ekonomik Yapı

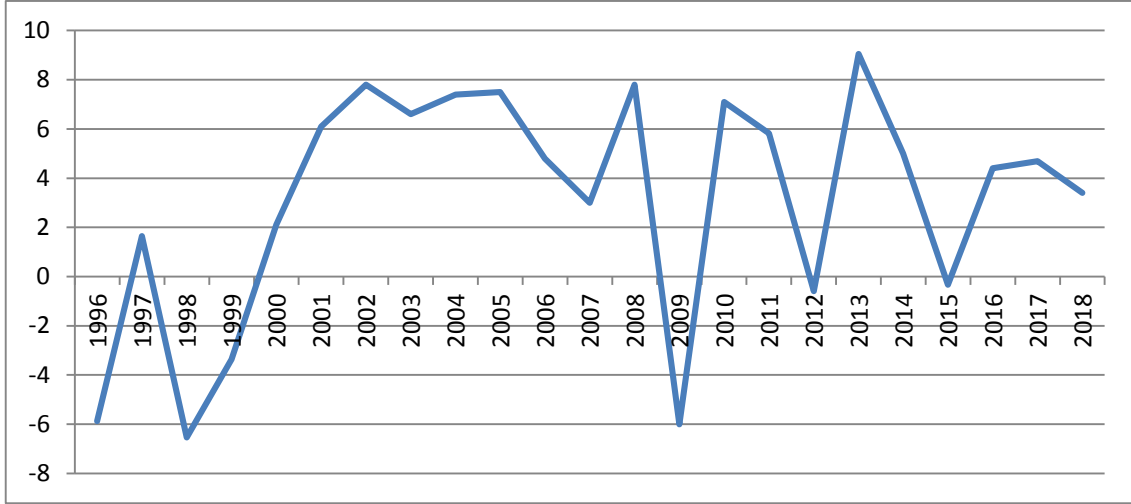
Moldova 27 Ağustos 1991 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinden bağımsızlık deklarasyonu ile bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlık ile birlikte serbest

piyasa ekonomisine geçen ülke, son yıllardaki gelişmelere rağmen Avrupa'daki en fakir ülkelerden bir tanesidir. Dünya Bankası (2019) verilerine göre 2000'li yıllarda ortalama % 5'lik bir büyüme ortalaması yaşayan ekonomi için en önemli konulardan bir tanesi işçi gelirleridir. Yine Dünya Bankası verilerine göre işçi gelirleri GSYİH'nin % 25'i kadardır. Bu oran ile tüm dünyada birinci sırada yer almaktadır.

İşçi gelirlerinin son dönemdeki seyri incelendiğinde ise ekonomik büyümenin motor gücü olma özelliğini sürdürmesinin zor olduğu anlaşılmaktadır. Zira Dünya Bankası raporunda (2019a), işçi gelirleri 2013 yılında % 9 artış gösterdikten sonra keskin bir şekilde düşüş gösterdiği, 2015 yılında % 24,5 düştüğü, bu nedenle de 2015 yılında ekonominin negatif büyüdüğü görülmektedir. Devam eden yıllarda işçi gelirleri artış gösterse de 2019 yılında ancak % 5 civarında bir büyümenin olacağı, bu nedenle de ekonomik büyümeyi desteklemekte zorlanacağı, Dünya Bankası tarafından öngörülmektedir. Yine aynı raporda Moldova ekonomisindeki kırılmalıkların temelinde yolsuzluk, politik belirsizlik, zayıf kurumsal yapı, enerji ithalatına bağımlılık, Rusya'nın politik ve ekonomik baskısı, tarıma dayalı ihracat yapısı ve Moldova'nın Transnitria bölgesinin çözülmemiş bir bağımsızlık probleminin olduğu vurgulanmaktadır.

Dünya Bankasının bir diğer (2019b) raporunda Moldova'nın ekonomik rekabetçiliğinin önünde ciddi bir diğer sorunun ülkedeki doğum oranlarındaki düşüş ile birlikte artan dışarıya göçün nüfus üzerinde olumsuz etki yapacağı, yaşlı nüfusun oransal olarak artarak emeklilik sisteminin de olumsuz etkileneceği belirtilmektedir.

Moldova ekonomisinin yıllar itibariyle ekonomik gelişimi incelendiğinde bağımsızlığın ilk yıllarında istikrarsız bir ekonomik yapının olduğu, 2000'li yıllara gelindiğinde daha istikrarlı ve büyüyen bir ekonominin olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte 2008 ve 2011 yıllarında ABD ve Avrupa'da yaşanan krizlerin Moldova ekonomisini olumsuz etkilediği, bu yılları takip eden yıllarda ekonominin küçüldüğü görülmektedir. 2014 yılında bankacılık sektöründe yaşanan olumsuzluklar ise takip eden yılda ekonomiyi küçük bir resesyona iterken enflasyonist baskı oluşturmuştur (Dünya Bankası Ülke Raporu, 2019a). 2015 sonrası dönemde ise ülkenin ortalama büyüme hızına yakın bir büyüme performansı gözlemlenmektedir.

Kaynak: Dünya Bankası veritabanı (Erişim tarihi: 15.12.2019)

Şekil 2.15. Moldova GSYİH Yıllık Büyüme Oranı (%)

Moldova ekonomisinin sektörel kompozisyonu incelendiğinde 2017 yılı sonu itibariyle, hizmetler sektörünün % 60'ın üzerinde bir payının olduğu görülmektedir. Sanayi sektörü % 20 seviyesinde bir paya sahipken tarım sektörü % 18'lik pay ile GSYİH'ye katkı yapmaktadır. Yıllar itibari ile değişim incelendiğinde Moldova ekonomisinin geçen otuz yıllık süreçte önemli bir yapısal değişim geçirdiği görülmektedir. Zira 1989 yılında GSYİH'nin içerisinde hizmet sektörünün payı sadece % 24 iken, sanayi ve tarım sırasıyla % 39 ve % 37 idi. Piyasa ekonomisine geçişin ilk on yılında hizmetler sektörü diğer sektörlere göre daha hızlı bir değişim geçirerek ekonomiden aldığı payı % 50 seviyelerine çıkarmıştır.

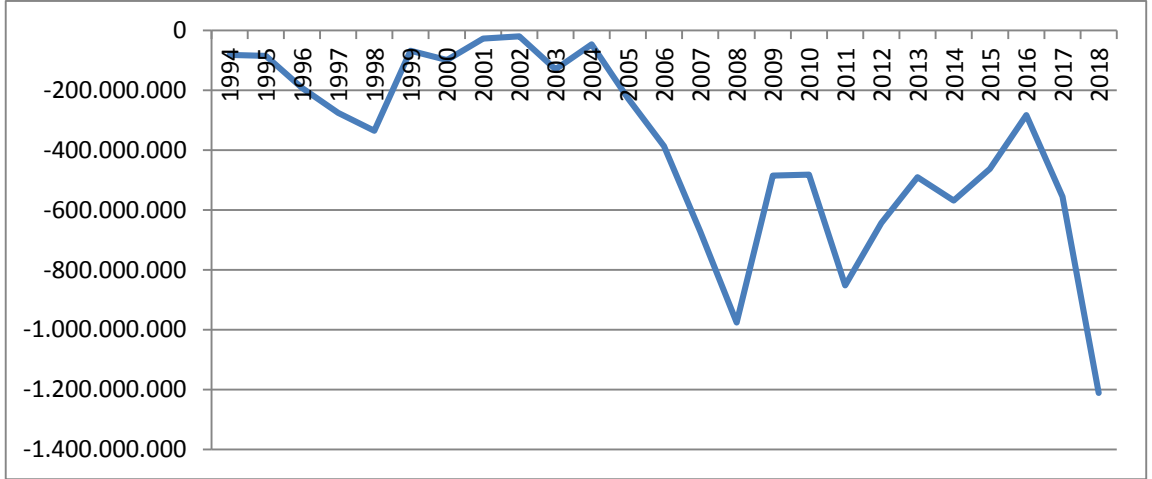
Sanayi sektörü incelendiğinde, şeker işleme, Ayçiçek yağı, gıda işleme, zirai makine, döküm ekipmanları, beyaz eşya, tekstil ve ayakkabıcılığın önde gelen üretim kalemleri olduğu anlaşılmaktadır. Tarım sektörü incelendiğinde ise, sebze, meyve, üzüm, tahıl, şeker kamışı, ayçiçeği, tütün, süt ve şarabın ana üretim kalemleri olduğu görülmektedir. Her iki sektör de beraber incelendiğinde, sanayi sektörünün de daha çok tarımsal üretime dayalı ürünleri işlediği, kısaca imalatın da tarıma dayalı olduğu görülmektedir. Bu durum göz önüne alındığında iklime dayalı değişiklikler ülke ekonomisinde ciddi kırılmalıklar doğurabilir.

Ülkenin dış ticaret hareketleri incelendiğine, ihracatın 2017 yılında 2,96 milyar Amerikan doları, ithalatın ise aynı yıl 5,07 milyar Amerikan doları olduğu görülmektedir.

Bu nedenle cari açık problemi yaşıyan ülkede bu durumun temel sebebinin yüksek enerji bağımlılığının olduğu söylemek mümkündür.

Moldova ihracatının % 27'lik kısmı tarımsal ürünlerden oluşmaktadır. Toplam ihracatın yaklaşık % 8'lik kısmını ise ayçiçeği oluşturmaktadır. Ayçiçeğinin yanısıra buğday, mısır ve çeşitli meyvelerin ihracatı yapılmaktadır. İhracatın % 17'lik kısmı ise tekstil ürünlerine aittir. Avrupa ülkelerine göre maaş ve ücretlerin bu ülkede düşük olması tekstil ürünlerinde rekabetçi bir pozisyona gelmesine neden olmaktadır. İhracatta üçüncü sırayı yalıtılmış kablo ürünleri almaktadır. Son olarak işlenmiş gıda ürünleri ihracatı toplam ihracatın içerisindeki payı % 12'dir. Bu ürünler içerisinde de en yüksek pay % 4 ile şaraptadır. İhracatın yapıldığı ülkelere bakıldığında ise Romanya, İtalya, Rusya, Almanya ve İngiltere'nin ilk sıralarda yer aldığı, 720 milyon Amerikan doları ile Romanya'nın en önemli müşterisi konumunda olduğu anlaşılmaktadır (OEC ülke raporu, 2019, Erişim tarihi: 19.12.2019).

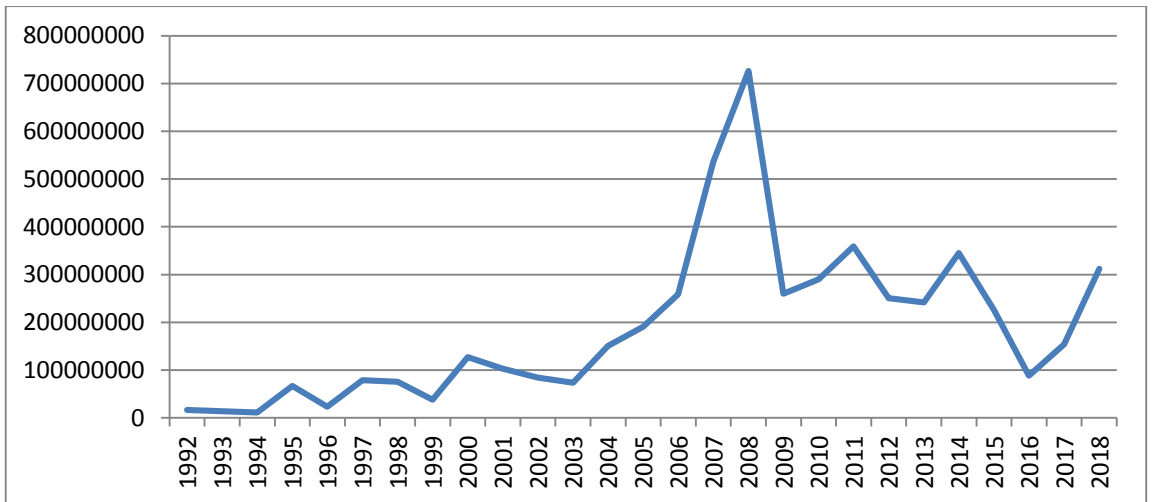
Moldova ithalatı incelendiğinde ise 2012 – 2017 yılları arasında % 0,8'lik ortalama düşüş ile 5,3 milyardan 5,07 milyar Amerikan dolarına düştüğü görülmektedir. Sektör bazında makine ve ekipmanları sektörü toplam ithalatın % 18'ini oluştursa da, petrol tek başına toplam ithalatın % 9,4'ü kadardır. Kimyasal ürünler % 12, petrol ve türevi ürünler % 11 ve madencilik sektörü % 9 ile ithalatın diğer alt sektörleridir. En çok ithalat ise sınır komşuları olan Romanya ve Ukrayna'dan yapılmakta, iki ülkeden yapılan ithalatın toplam içerisindeki payı % 30 civarındadır. Bu ekonomilerden başka sırasıyla, Çin, Almanya ve Rusya'dan yarımşar milyar dolar civarında ithalat yapılmaktadır (OEC ülke raporu, 2019, Erişim tarihi: 19.12.2019).

Kaynak: Dünya Bankası veri tabanı (Erişim tarihi: 15.12.2019)

Şekil 2.16. Moldova Cari Açığının Yıllar İtibariyle Seyri (\$)

Moldova Cumhuriyetinin cari dengesi incelendiğinde süreklilik arz eden bir açık olduğu grafikte görülmektedir. Buna göre bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren cari açığın oldukça düşük seviyede olduğu, 2004 yılına kadar istikrarlı bir yapıda hareket ettiği anlaşılmaktadır. 2004 sonrasında ekonomik büyüme ile birlikte artan enerji ihtiyacının artarak bir milyar Amerikan dolarına kadar çıkmıştır. Küresel kriz sonrası düşen cari açık, devam eden yıllarda da artmış, 2014 – 2015 döneminde bankacılık sektöründe yaşanan kriz sonrası azalsa da 2017 – 2018 yıllarında bir milyar dolar sınırını aşmıştır.

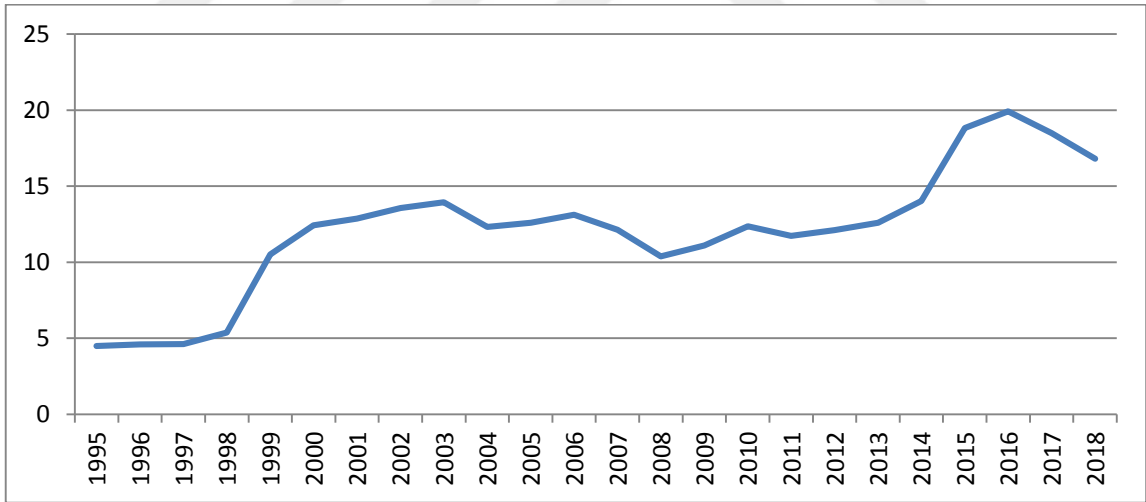

Kaynak: Dünya Bankası veritabanı (Erişim tarihi: 15.12.2019)

Şekil 2.17. Moldova Ekonomisi Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (\$)

Moldova ekonomisi bağımsızlık sonrası dönemde özellikle Avrupa'dan gelen yatırımcılar tarafından yatırıma konu olmuştur. Bununla birlikte ülkedeki yatırım olanaklarının yetersiz olması nedeni ile 2004 yılına kadar yatırımlar düşük kalmıştır. 2004 yılında devlet tarafından genel bir özelleştirme programı ile yabancı yatırımcıların da ülkeye gelmesini amaçlamıştır (Central Intelligence Agency Raporu, Erişim tarihi: 09.03.2019). 2008 yılında 700 milyar Amerikan doları seviyesine kadar çıkan yatırımlar, küresel finans krizi sonrası düşmüş, 2011 borç krizi sonrası tekrar düşüş trendi devam ederek 250 milyar Amerikan dolarına kadar gerilemiştir. 2014 yılında bankacılık sektörü krizi sonrası Moldova'ya gelen yabancı yatırım miktarı 100 milyarın altına düşerek yirmi yıllık süreçteki en düşük rakama ulaşmıştır.

Moldova ulusal parası olan Moldova leyi dalgalı döviz kuru rejimi kapsamında piyasa şartlarında belirlenmektedir (Slavov, 2017: 3). Yıllar itibari ile Amerikan doları karşısında değerinin seyri incelendiğinde 2000'li yılların hemen başında sert bir değer kaybının olduğu, benzer bir durumun 2014 sonrası dönemde yaşandığı ve yaklaşık olarak % 30 değer kaybettiği görülmektedir.

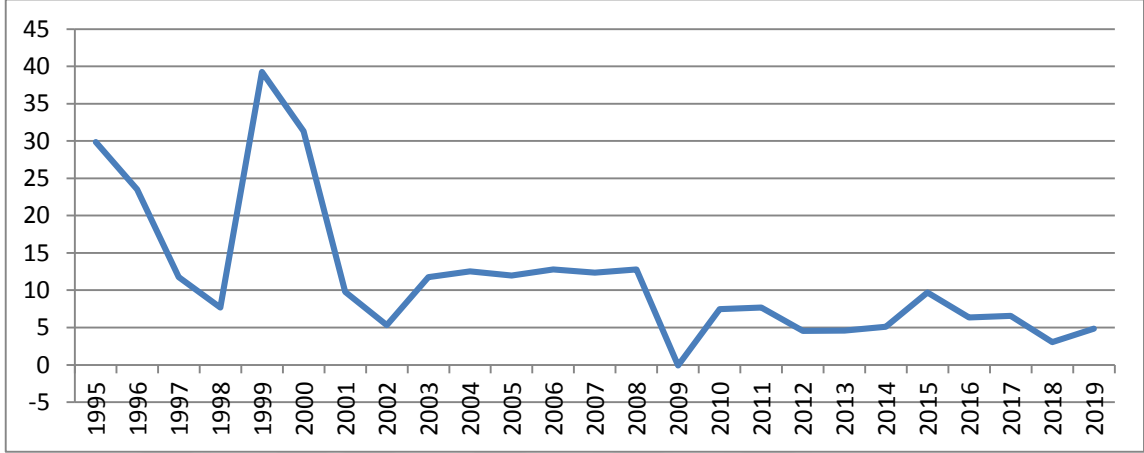

Kaynak: Dünya Bankası veritabanı (Erişim tarihi: 15.12.2019)

Şekil 2.18. Moldova leyinin Değerinin Yıllar İtibariyle Seyri

Moldova ekonomisinde enflasyonun gidişatı ise aşağıdaki şekilde gösterilmektedir. Şekile alınmayan, bağımsızlığın hemen sonrasındaki üç yılda, enflasyon oranı sırası ile 1026, 1613 ve 486 olmuştur. Takip eden yıllarda enflasyon dizginlenmiş, çift haneli rakamlara düşmüştür. 2001 yılında tek haneli orana düşmüştür. Sonrasındaki dönemde

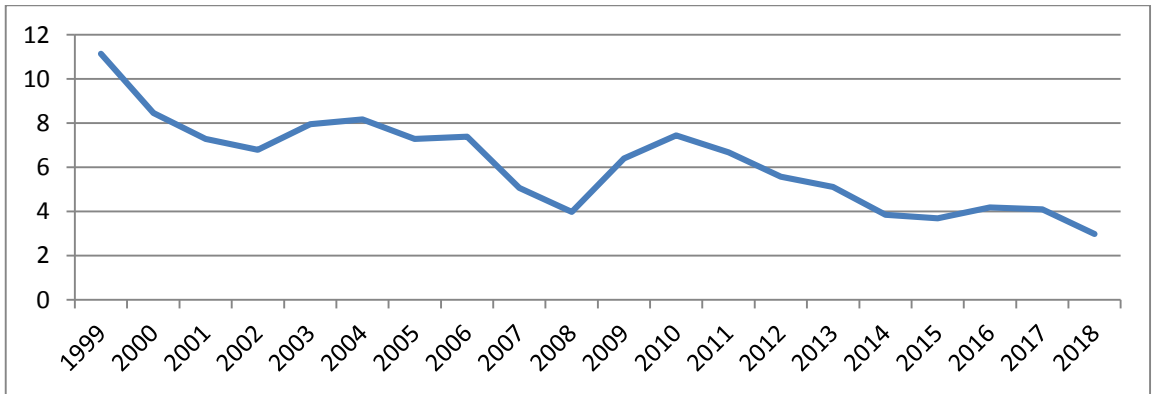
önce % 10 – 15 sonra % 5 – 10 bandında seyreden enflasyon oranı, küresel finans krizi sonrası ekonomideki resesyona ile birlikte negatife sonrasında da düşük enflasyon oranı trendine girmiştir. 2014 bankacılık sektöründe yaşanan problemler sonrasında enflasyon oranı artış gösterse de çift haneli rakamlara ulaşmamıştır.

Kaynak Dünya Bankası veritabanı (Erişim tarihi: 15.12.2019)

Şekil 2.19. Moldova Ekonomisinde Enflasyon Oranının Seyir (%)

Moldova ekonomisinde işsizlik oranı ile ilgili veriler incelendiğinde, 2000 öncesi dönemde yüksek ve çift haneli işsizliğin ekonomide hakim olduğu görülmektedir. 2000 yılı itibariyle tek haneli değere düşen toplam işsizlik oranı 2008 yılına kadar sürekli düşmüştür. Küresel finans krizi sonrası artışa geçmiştir. 2011 sonrası dönemde sürekli düşerek 2018 yılında % 3'lük bir işsizlik rakamına ulaşmıştır.

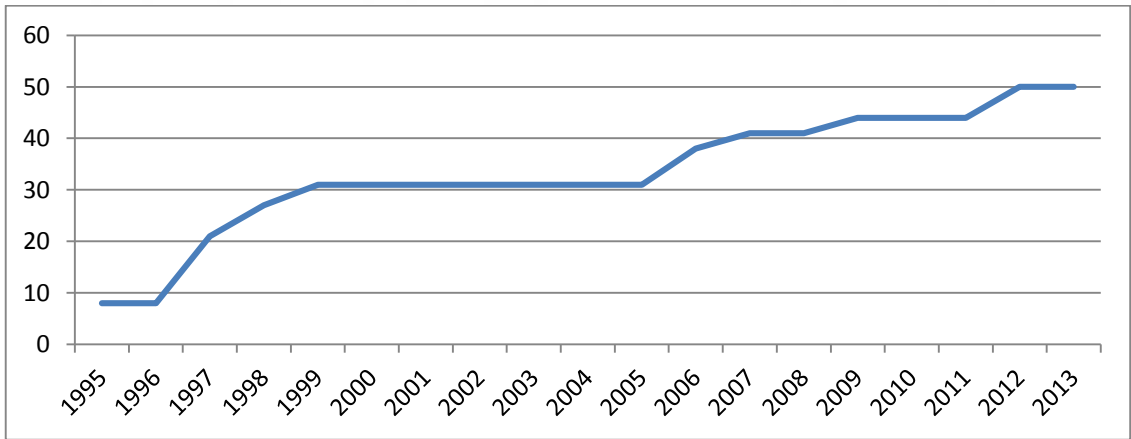
Kaynak Dünya Bankası veritabanı (Erişim tarihi: 15.12.2019)

Şekil 2.20. Moldova Ekonomisi İşsizlik Oranı (%)

2.4.2. Moldova Finansal Sistemi

Moldova Merkez Bankası (2019) verilerine göre ekonomide faaliyet gösteren on bir banka bulunmaktadır. Bu bankalar genel olarak ticari banka statüsündedir. Bu bankaların bilançolarında önemli miktarda yabancı payı bulunmaktadır. Moldova Merkez Bankası resmi sitesi (2019) verilerine göre faaliyet gösteren Mobiasbanca adlı banka Macaristan menşelidir. Procredit Bank ise % 100 yabancı sermayeli bir banka olarak tanımlanmaktadır ve Alman menşelidir. BCR adlı banka ise Romanya kökenli BSR SA adlı bankanın şubesi konumundadır. Öte yandan Moldova menşeli bankalar da bu dönemde çok uluslu şirketler tarafından satın alınmış ya da ortak olunmuştur. Bunlardan Victoriabank ülkenin ilk ticari bankası konumundadır ve 1989 yılında kurulmuştur. Aynı zamanda müşteri, şube ve çalışan sayısı açısından en büyük bankası iken 2018 yılında Romanyalı Financial Group – Banca Transilvania adlı gruba dahil olmuştur.

Moldova bankacılık sektörü içerisinde yabancı banka sayısı hakkında bilgi aşağıdaki grafikte verilmektedir. Buna göre serbest piyasa ekonomisine geçiş ile birlikte yabancı bankalar finansal sistem içerisine girmiş, geçen süre zarfında yabancı bankaların sistem içerisindeki payı % 50 seviyesine kadar çıkmıştır.

Kaynak: Dünya Bankası, Global Financial Development Veri tabanı (Erişim tarihi: 12.10.2019)

Şekil 2.21. Moldova Ekonomisinde Yabancı Banka Payı (%)

2.5. Macaristan

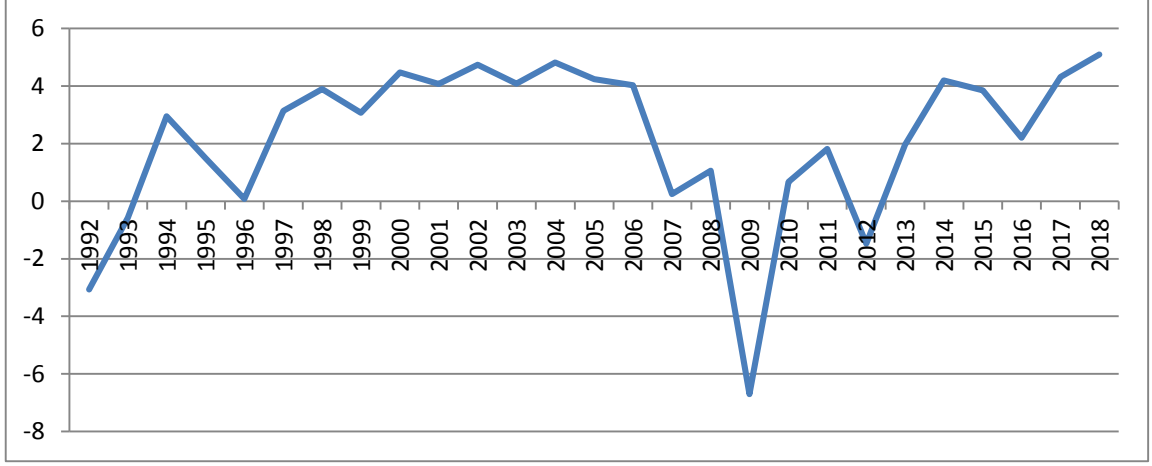
Uluslararası Para Fonunun World Outlook veri tabanından (2019) elde edilen bilgilere göre, Doğu Avrupa'nın ortasında bulunan Macaristan'ın GSYİH'sı 170,4 milyar

Amerikan doları, kişi başına düşen GSYİH'si ise 17.463 Amerikan doları seviyesindedir. Macaristan tıpkı diğer Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi 1990'lı yılların hemen başında kumanda ekonomisinden serbest piyasa ekonomisine geçmiştir. Dahası Macaristan diğer geçiş ülkelerine göre en erken davrananlardan bir tanesi olmuştur. Bu nedenle daha sonraki bölümde de inceleneceği üzere doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını diğer ülkelere nispeten daha önce ve daha fazla almıştır.

Macaristan 1989 yılında serbest piyasa ekonomisini benimsemiştir. Geçişin ilk yıllarında ekonomik daralma, işsizlik ve yüksek enflasyon oranı gibi problemleri yaşasa da sonraki beş yılda ekonomi sistematik bir şekilde büyüme trendine girmiştir. Bu bağlamda 1990'lı yılların ilk yarısındaki özelleştirme programları özel sektörün ekonomideki ağırlığını arttırmıştır. Bu süreçte küresel piyasalara entegrasyonunu tamamlayan ekonomi, OECD, NATO, Avrupa Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlara üyelikleri bulunmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü'ne 1995, OECD'ye 1996, NATO'ya 1999'da, Avrupa Birliği'ne ise 1 Mayıs 2004 tarihinde üye olmuştur. Bir sonraki bölümde Macaristan ekonomisinin genel yapısını ve finansal sistemi hakkında bilgi verilecektir.

2.5.1. Genel Ekonomik Yapı

Macaristan 9,7 milyon nüfuslu yüksek gelire sahip gelişmekte olan bir Doğu Avrupa ülkesidir (Dünya Bankası, 2019). 2019 yılı tahmini nominal GSYİH'si 170,4 milyar Amerikan doları iken, kişi başına düşen GSYİH 17.463 dolardır. Bununla birlikte satın alma gücü paritesi dikkate alındığında kişi başına düşen gelir 34 bin doların üstüne çıkmaktadır. Ekonomik büyümenin seyri incelendiğinde 1990 – 1993 yılları arasında GSYİH % 18 kadar düştüğü görülmektedir. Bunun altında yatan temel neden ise, serbest piyasa sistemine geçiş ile birlikte işsizlik bu dönemde 800 bin kadar artmıştır (Endre, 2004: 86). Zira verimsiz ve kar etmeyen fabrikalar hızlı bir şekilde kapatılmıştır. 1991 yılında işsizlik oranı % 12'ye çıkarken ekonomi % 11,8 küçülmüştür. Bununla birlikte 1990'ların ekonomik büyüme ortalaması % 1,5 civarında gerçekleşmiştir. Zira 1994 sonrası dönemde 2008 yılına gelene kadar kuvvetli bir ekonomik büyüme performansı yaşanmıştır.

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim tarihi: 19.12.2019)

Şekil 2.22. Macaristan Ekonomisi Büyüme Performansı (%)

Şekil 2.22’de görüldüğü üzere yapılan özelleştirmeler, reformlar ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının etkisi ile Macar ekonomisi 1997 – 2006 yılları arasında kalan on yıllık dönemde ortalama % 4 büyümüştür. 2008 küresel finans krizinin etkisi ile 2009 yılında % 6’nın üzerinde daralan ekonomi, Avrupa’da yaşanan borç krizi ile 2012 yılında bir kez daha daralmıştır. 2012 sonrası dönemde ise % 2’nin üzerinde sürekli bir büyüme trendi yakalanmıştır. Geçen otuz yıla yakın süreç genel olarak incelendiğinde, Macaristan’da serbest piyasa ekonomisi şartlarında büyüme trendinin diğer ülkelere göre daha erken yaşandığı görülmektedir.

GSYİH’nin kompozisyonu incelendiğinde en büyük payın hanehalkı tüketiminin olduğunu söylemek mümkündür. Bu % 49’luk payı % 21’lik pay ile sabit sermaye yatırımları ve % 20’lik kamu harcamaları takip etmektedir. Bu noktada kamunun yapmış olduğu harcamaların da oransal olarak serbest piyasa ekonomisine göre yüksek olduğundan bahsetmek mümkündür (CIA Factbook, Erişim tarihi: 19.12.2019).

Ekonomik büyüme ile birlikte ele alınması gereken bir diğer başlık ise işsizlik oranıdır. 2000 öncesi dönemde işsizliğin düşüş trendinde olduğu, 2000’li yılların sonuna kadar ekonomik büyüme performansı ile paralel olarak işsizliğin azaldığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte küresel finans krizi ile birlikte düşen ekonomik performans işsizliğin de artmasına neden olmuştur. Zira krizi takip eden dört yıl çift haneli işsizlik soru ile karşılaşmıştır. Takip eden yıllarda uygulanan politikalar işsizliğin azalmasında

etkili olarak işsizlik düşüş trendine girmiş, 2018 yılında % 3 seviyesine düşerek tarihi bir rekor elde edilmiştir.

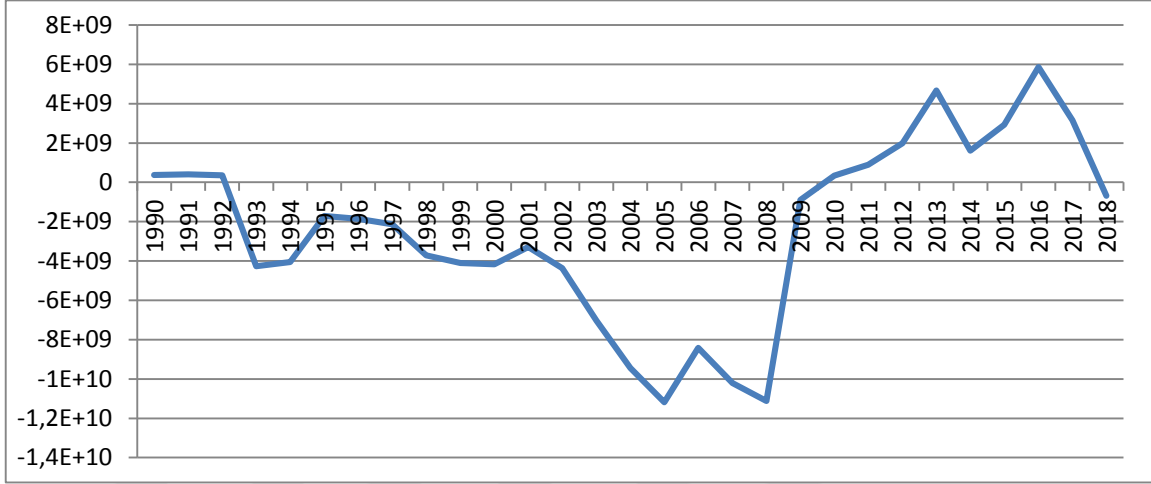
GSYİH'nin ve istihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde ise hizmetler sektörünün ekonomide baskın bir payının olduğu anlaşılmaktadır. 2017 yılı itibariyle hizmetler sektörünün toplam ekonominin % 65'lik kısmını oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu konuda ülke ekonomisinde bilişim ve haberleşme endüstrilerinin gelişmiş olması en büyük etkidir. Öte yandan sanayi sektörünün % 31'lik payını % 4'lük tarım sektörü izlemektedir.

Ülkenin dış ticaret performansı incelendiğinde ihracatının ithalatından daha fazla olduğu bu nedenle net bir ihracatçı ülke olarak tanımlamak mümkündür. OEC (2019) raporuna göre 2017 yılında 107 milyar Amerikan doları tutarında ihracat yapan ülke 221 ülke içerisinde otuz beşinci sırada yer almaktadır. İhracatını yaptığı ürünlerin % 39'luk kısmı makine, % 18'lik kısmı ulaştırma (otomotiv ve otomotiv yedek parçası) ve % 9'luk kısmı kimyasal maddelerdir. İhracat yapılan ülkeler incelendiğinde ise çoğunlukla sınır komşuları ile ticaret yaptığı görülmektedir. Zira toplam ihracatının 29,2 milyar dolarlık kısmı Almanya iledir. Sonrasında sırasıyla Romanya, İtalya, Fransa ve Avusturya gelmektedir.

İthalat değerleri incelendiğinde ise 2017 yılında 97,1 milyar Amerikan doları tutarında ithalat yapmıştır. Yapılan ithalatın sektörel dağılımı incelendiğinde ilk sırayı makine ve parçaları almaktadır ki payı % 38'dir. Sonrasında otomotiv sektörü gelmektedir ve payı % 12'dir. Sonrasında kimyasal ürünler ve madenler gelmektedir. İthalatın yapıldığı ülkeler incelendiğinde yine Almanya'nın ihracatta olduğu gibi ithalatta da ilk sırada yer aldığı ve 26 milyar dolarlık ürünü Macaristan'a sattığı görülmektedir. Almanya dışında Çin, Avusturya, Polonya ve Hollanda beş milyar dolar civarında mal satışı gerçekleştirmiştir.

İhracat ve ithalat rakamları incelendiğinde 2008 yılına kadar ithalat tutarının ihracat tutarından sürekli yüksek olduğu, cari açığın süreklilik arz ettiği görülmektedir. Bunun aksine, 2008 krizinden sonra ise sürekli fakat istikrarlı bir şekilde cari fazlanın verildiği anlaşılmaktadır. Üzerinde durulması gereken bir diğer nokta ise açığın yaşandığı dönemde durumun istikrarlı ve sürdürülebilir olmasıdır. 1990'lı yıllarda istikrarlı bir seyir

izleyen cari açık, 2000 sonrası büyüme hızı ile birlikte artışa geçmiştir. 2008 sonrası dönemde ise küresel resesyon, ithalatın düşerken ihracatın artmasına ve cari fazlanın altı milyar Amerikan dolarına kadar çıkmasına neden olmuştur.

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim tarihi: 19.12.2019)

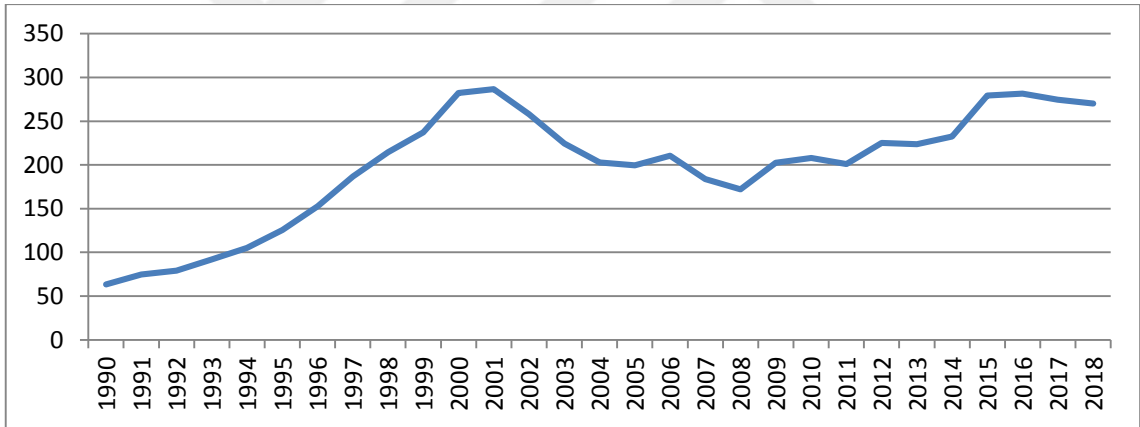
Şekil 2.23. Macaristan Ekonomisinde Cari Dengenin Seyri (\$)

Macaristan ekonomisinin ihracata dayalı büyüme hedefi kapsamında yabancı sermaye yatırımlarının önemli bir yeri vardır. Zira OECD (2017) tarafından yapılan analizde Macaristan'daki firmalardan yabancı sermayeli olanlarının ihracat yapma arzusu ulusal firmalara göre üç kat artmaktadır. Nitekim yapılan ihracatın kim tarafından yapıldığı incelendiğinde ve elde edilen katma değer dikkate alındığında Macaristan için yabancı sermaye yatırımlarının önemi anlaşılmaktadır.

Doğrudan yabancı sermayenin geldiği ülkeler ve sektörlerin incelenmesinde de fayda vardır. Macaristan'ın yatırım aldığı ülkelerin başında Almanya, Hollanda, İrlanda, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Güney Kore bulunmaktadır. 2019 yılında yürürlüğe konulan yeni bir devlet politikası ile yatırımların teşviki için yeni kanunlar hazırlanmıştır. Bu kapsamda yatırımların tekstil gibi düşük teknoloji ürünlerinden elektrikli araç üretimi gibi yüksek teknoloji ürünlerine yönelmesi amaçlanmıştır, Japonya ve Güney Kore ortaklığında elektrikli otomobil yatırımı ülkeye yapılması planlanmaktadır (UNCTAD Erişim tarihi: 19.12.2019). Bununla birlikte son yıllarda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında bir azalma olduğu görülmektedir. Buna göre 2016 yılında yatırımlarda 5,7 milyar Amerikan doları düşüş yaşanırken yatırım stoku 80,6 milyar

dolara gerilemiştir. 2017 ve 2018 yıllarında ise 3,2 ve 6,3 milyarlık yeni yatırımlar ile stok miktarı 88,7 milyara kadar çıkmıştır (UNCTAD Erişim tarihi: 19.12.2019). Son yıllardaki artışta hükümetin yürürlüğe koyduğu yeni politikanın etkisinin olduğu söylenebilir.

Macaristan ekonomisinde uygulanan döviz kuru sistemi 2001 yılından bu yana serbest dalgalanan döviz kuru sistemi olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte Euro kuru refereans değer olarak alınmaktadır (Macaristan Merkez Bankası Erişim tarihi: 19.12.2019). Macaristan'ın serbest piyasa ekonomisine geçişi ile birlikte kurdaki değişim grafikte gösterilmektedir. Buna göre ulusal para geçiş ile birlikte Amerikan doları karşısında sürekli olarak değer kaybetmiştir. 2000'li yıllarda küresel ekonomide yaşanan gelişmeler, ekonomideki geçiş sürecinin tamamlanması ile birlikte dolar karşısında değerlenen forint, 2008 küresel finans krizi sonrası değer kaybetmeye başlamış 2016 yılında 2000'li yılların başındaki kur değerine tekrar dönmüştür.

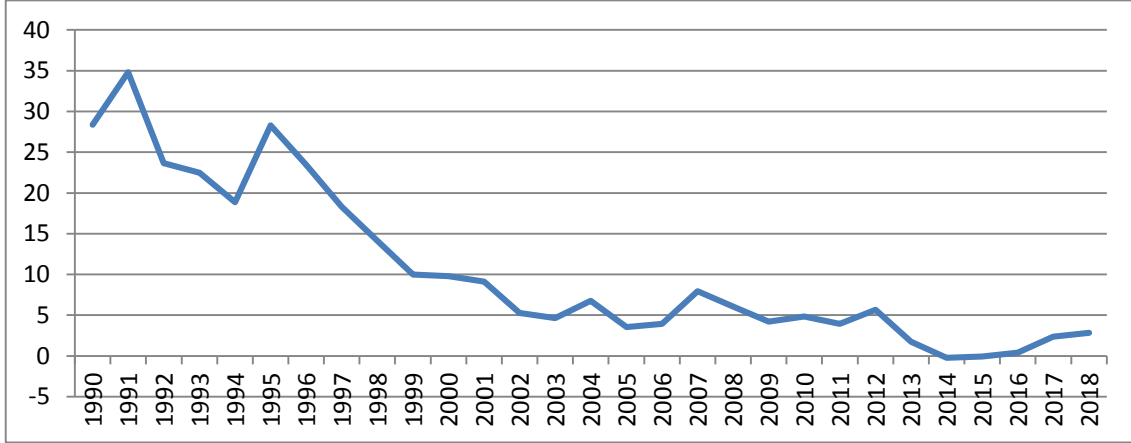
Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim tarihi: 19.12.2019)

Şekil 2.24. Macaristan forintinin ABD doları Karşısındaki Değeri

Macaristan ekonomisi ile ilgili bir diğer önemli gösterge de yıllar itibariyle enflasyon gelişimidir. Serbest piyasa ekonomisine geçiş öncesi dönemde, % 5 – 10 bandında dolaşan, nispeten istikrarlı bir enflasyondan bahsetmek mümkün iken 1989 yılından itibaren enflasyon oranı hızlı bir şekilde artmış, 1991 yılında % 35'lere ulaşmıştır. Bu durumun temelinde serbest piyasa ekonomisine geçiş ile kapanan fabrikaların üretimde azalmaya neden olması ile oluşan arz sıkıntısı ve bununla birlikte

ekonomideki istikrarsızlığın ve belirsizliğin fiyatlar üzerindeki olumsuz etkisinin olduğu söylenebilir.

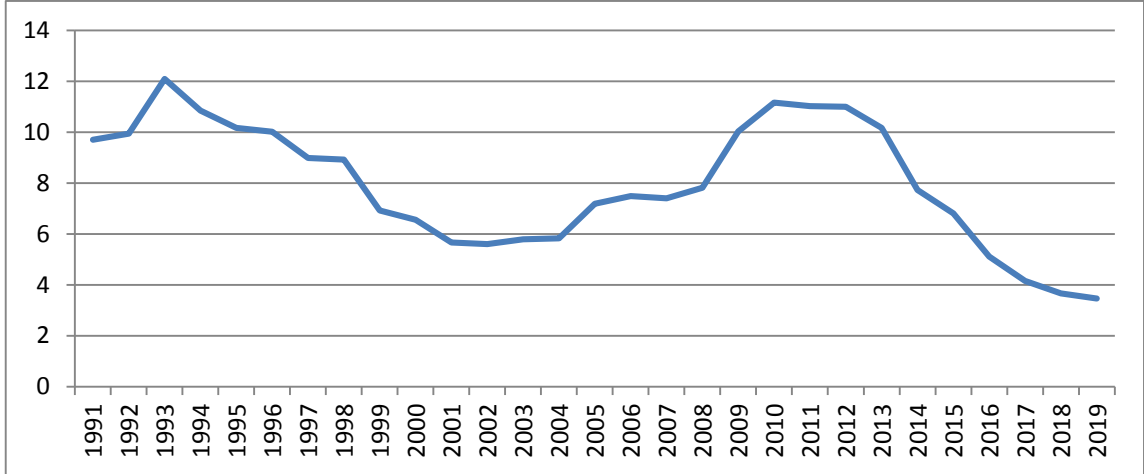
2000’li yıllara kadar enflasyon düşüş trendine girse de nispeten yüksek kalmıştır. 2000 sonrası dönemde ise tek haneli rakamlarda kalmıştır. 2012 sonrası dönemde ise deflasyonist süreç ekonomide baş göstermiştir.

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim tarihi: 19.12.2019)

Şekil 2.25. Macaristan Ekonomisi Enflasyon Oranı (%)

Son olarak Macaristan ekonomisinde işsizlik probleminin varlığı incelenmektedir. Bölümün başında da bahsedildiği üzere serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde karşılaşılan en önemli sorun kapatılan fabrikalarda çalışanların işsiz kalması olmuştur. Bu durum 1993 yılında % 12’lik oran ile zirve yapmıştır. Sonrasında özelleştirme ve yabancı sermaye yatırımları ile artan istihdam işsizliğin de düşmesine neden olmuş, 2002 yılında % 5,5 seviyesine kadar gerilemiştir. 2008 sonrasında artış trendine giren işsizlik 2012 – 2013 döneminde yine zirve yaptıktan sonra düşüş trendine girerek 2019 yılında % 3 gibi çok düşük bir işsizlik seviyesine ulaşmıştır.

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim tarihi: 19.12.2019)

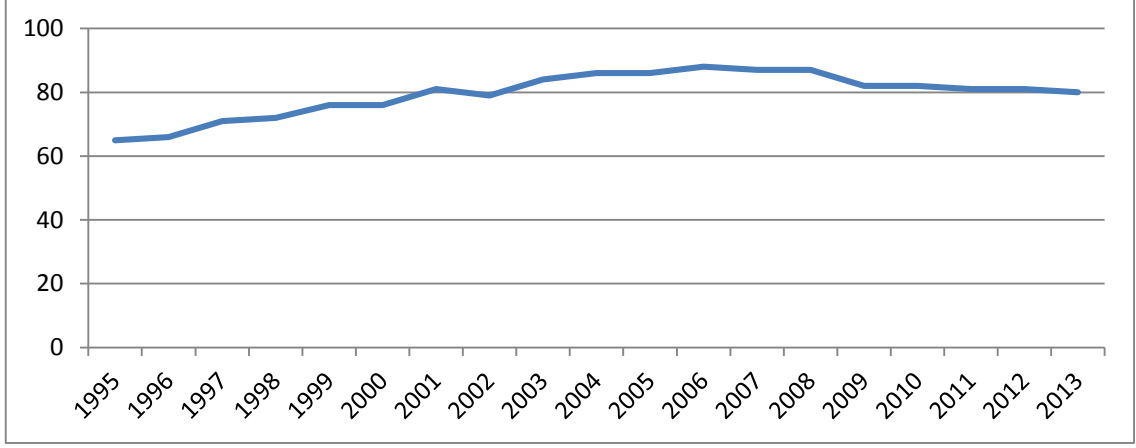
Şekil 2.26. Macaristan Ekonomisi İşsizlik Oranı (%)

2.5.2. Macaristan Finansal Sistemi

Macaristan ekonomisi diğer geçiş ekonomileri ile karşılaştırıldığında daha erken dönemde geçişe başlamış, bu nedenle diğer ülkelere nazaran daha erken dönemde yabancı sermaye girişleri ile tanışmıştır. Bu durum yabancı banka konusunda da geçerlidir. Zira Macaristan Merkez Bankası (2019) verilerine göre faaliyet gösteren banka sayısı otuzdur ve bunlardan on altı tanesi tamamı ile yabancı sermayeli bankalardır. Üç tanesi ise yabancı ortaklı Macar bankasıdır. Bankaların kuruluş tarihleri incelendiğinde ise on tanesinin 1990'ların hemen başında ya da daha öncesinde kurulduğu görülmektedir.

Yabancı bankaların bilanço büyüklükleri incelendiğinde ise en büyük beş bankadan sadece bir tanesinin ulusal sermayeli banka olduğu, en büyük olanının yabancı ortaklı, diğer üçünün ise tamamı ile yabancı banka statüsünde olduğu anlaşılmaktadır.

Ülkedeki yabancı bankacılığın gelişimi grafikte de görülmektedir. Serbest piyasa ekonomisine geçişin henüz beşinci yılında yabancı bankaların sektördeki payı banka sayısı bazında % 60'ın üstündedir. İlerleyen yıllarda % 90 seviyelerine çıkarken küresel finans krizi sonrası bankacılık sektöründe yaşanan gelişmeler payın 2010'ların ilk yarısında % 80 seviyesine düşmesine neden olmuştur.

Kaynak: Dünya Bankası, Global Financial Development Veri bankası, Erişim tarihi: 12.12.2019)

Şekil 2.27. Macaristan Bankacılık Sisteminde Yabancı Bankaların Payı (%)

2.6. Romanya

Romanya, tıpkı diğer Doğu Avrupa ülkeleri gibi 1990'lı yılların hemen başında politik ve ekonomik bir geçiş içerisine girmiştir. Diğer geçiş ülkelerinde de olduğu gibi ekonomi ilk yıllarda ciddi bir resesyon sürecine girse de istihdam bu durumdan önemli derecede etkilenmemiş, ilerleyen yıllarda ekonomik büyümenin stabil olması ile de işsizlik bir nebze düşmüştür. Ülke küresel entegrasyon ile birlikte Dünya Ticaret Örgütü, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Avrupa Birliği gibi uluslararası ekonomik ve politik birliklere de üye olmuştur.

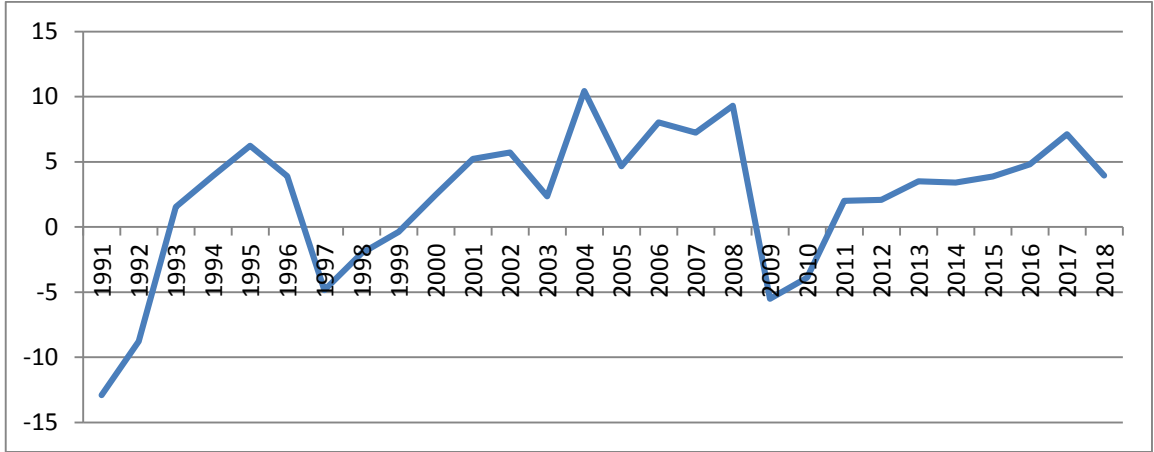
Bir sonraki bölümde ülke ekonomisinin genel yapısı, yıllar itibariyle temel ekonomik göstergelerindeki değişim ile finansal sektöründeki gelişmeler incelenecektir.

2.6.1. Genel Ekonomik Yapı

Romanya ekonomisi, Dünya Ekonomik Görünümü veritabanı (2019) verilerine göre, üst orta gelir seviyesinde bir Doğu Avrupa ülkesidir. Nominal GSYİH'si 243,7 milyar Amerikan dolarıdır. Nüfusu 2019 başı itibariyle 19,4 milyon olup, kişi başına düşen GSYİH 12.483 Amerikan doları seviyesindedir.

Romanya ekonomisi 1989 yılından itibaren planlı ekonomi modelinden serbest piyasa ekonomisi modeline geçerken oldukça oynak bir büyüme performansı göstermiştir. Zira liberalizasyonun ilk iki yılında toplamda % 20 civarında bir daralma yaşamış, sonrasında ise düşük büyüme performansı göstermiştir. Sonraki yıllar yaşanan

krizler sonucunda dönem dönem negatif büyüme performansı göstermiştir. 2000 sonrasında daha istikrarlı bir ekonomik yapıya kavuşan ekonomi küresel finans krizi sonrası daralsa da 2011 – 2018 yılları arasında istikrarlı bir şekilde büyümüştür. İstikrarlı seyrin birer sonucu olarak işsizlik, ihracat ve enflasyon gibi göstergelerde de olumlu değişiklikler görülmüştür. Ekonomik büyümenin yıllar itibariyle seyri aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

Kaynak: Dünya Bankası Ulusal Hesaplar Veritabanı, Erişim tarihi: 22.12.2019

Şekil 2.28. Romanya Ekonomisinin Yıllar İtibariyle Büyüme Oranı (%)

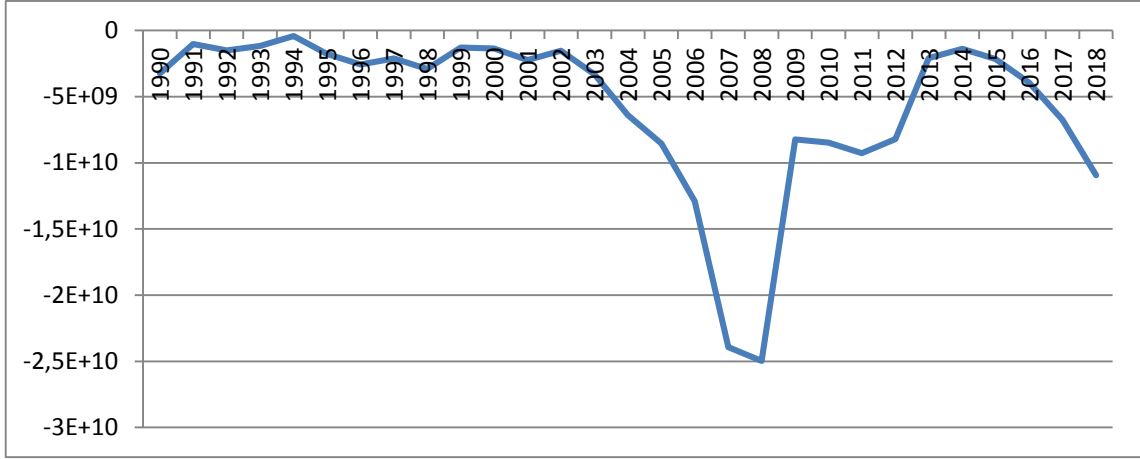
CIA (2019) raporuna göre Romanya ekonomisinde GSYİH'nin sektörel dağılımı şu şekildedir. Ekonomide gelir anlamında en büyük pay hizmetler sektörüne aittir ve payı % 62,6'dır. Sanayi sektörünün payı ise % 33,2'dir. Tarımın GSYİH'den aldığı pay ise sadece % 4'tür. Burada dikkat çekici nokta sanayi sektörünün yüksek payıdır. Zira ülkenin almış olduğu doğrudan sermayenin önemli bir kısmı imalat sanayine yönelmektedir. Burada da ülkedeki sanayi üretimi geleneğinin yoğun olması gösterilmektedir.

Romanya'nın dış ticaret performansı incelendiğinde 2017 yılı itibariyle 70,5 milyar Amerikan doları tutarında ihracat, 81,4 milyar Amerikan doları tutarında da ithalat yaptığı görülmektedir (OEC Romania Report, Erişim tarihi: 22.12.2019). Görüldüğü üzere Romanya cari açık vermektedir. İhracatın yapısı ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, makine ve ekipmanları, ulaştırma, madencilik, tekstil ve yaş meyve ve sebze ürünlerinin başlıca ihracatçı sektörler olduğu, ürün bazında da otomotiv parçası, yalıtımlı kablo ve otomobilin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Yıllar içerisindeki değişimi

incelendiğinde ise 2012 – 2017 yılları arasında yıllık ihracat büyüme hızı % 3,8 olmuş ve 58 milyardan 70,5 milyara çıktığı anlaşılmaktadır. İhracatın destinasyonları incelendiğinde Almanya'nın 16 milyar Amerikan doları ile ilk sırada yer aldığı, daha sonra İtalya, Fransa, İngiltere ve Macaristan'ın olduğu, İtalya'nın 7 milyar, Fransa'nın ise 4,5 milyar Amerikan dolarlık bir potansiyelinin olduğu belirtilmektedir (OEC Romania Report, Erişim tarihi: 22.12.2019).

Romanya ekonomisinin ithalat performansı analizine göre 81,5 milyar Amerikan doları tutarındaki ticaretin % 28'lik kısmını makine ve ekipmanları, % 11'ini maden, % 10'unu ulaştırma ve yine % 10'unu kimyasal ürünler sektörü oluşturmaktadır. Ürün bazında ise otomotiv parçaları % 4,2'lik, otomobil % 2,8, yalıtımlı kablo % 2,5 ve paketli medikal ürünler % 3,4'lük paya sahiptir. Yine ithalat performansı üzerinde yapılan analize göre 2012 – 2017 yılları arasında kalan beş yıllık dönemde ithalat yılda ortalama % 3,4 oranında büyüyerek 68,9 milyardan 81,5 milyar Amerikan dolarına çıkmıştır. İthalatın yapıldığı ülkeler ise ihracat destinasyonları ile benzerlik göstermektedir. Buna göre Almanya 16,3 milyarlık ihracat ile birinci sırada yer almaktadır. İkinci sırada 8 milyar Amerikan doları tutarında ithalat ile İtalya, Macaristan'dan yapılan ithalat 4,4 milyar dolar olup bu ülkeyi üçüncü sıraya koymaktadır. Dördüncü sıradaki Fransa'dan yapılan ithalat 4,2 milyar tutarındadır. İlk üç ülke ile dış ticaret dengesi Romanya'nın aleyhinedir. Fransa ile ise dengede olduğu söylenebilir (OEC, Romania Report, Erişim tarihi: 22.12.2019).

İhracattaki ve ithalattaki gelişmeler ışığında cari denge incelendiğinde Romanya ekonomisinin serbest piyasa ekonomisine geçişi ile birlikte sürekli olarak açık verdiği görülmektedir. 2000 yılında kadar sabit bir cari açıktan bahsetmek mümkün iken 2001 yılından itibaren ihracat ve ithalat arasındaki farkın açıldığı, 2000 yılında sadece 1,4 milyar olan fark, 2008 yılında 32 milyara çıkmıştır. Sonraki dönemde ithalattaki ciddi daralma ile fark kapansa da 2014 sonrası dönemde açık tekrar artış trendine girmiştir (Dünya Bankası Veritabanı, Erişim tarihi: 22.12.2019).

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim tarihi: 22.12.2019)

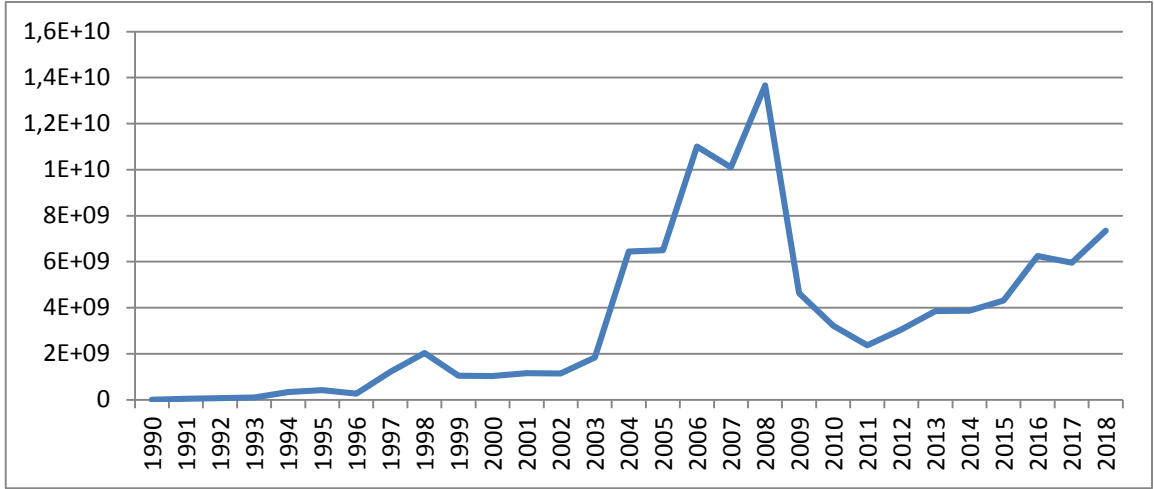
Şekil 2.29. Romanya Ekonomisi Cari Açığın Seyri (\$)

Romanya ekonomisi ile ilgili bir diğer önemli konu da doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır. Dünya Bankasının 2019 verileri analiz edildiğinde serbest piyasa şartlarına geçişin ardından yabancı yatırımcıların ilgisine konu olan Romanya, 1998 yılında ilk defa 2 milyar dolar tutarında yabancı sermaye almıştır. 2000'lerde hızlı bir yükseliş ile sermaye stoku artmış, 2008 yılında doğrudan yabancı sermaye yatırımı 13 milyar Amerikan dolarına kadar çıkmıştır. Küresel kriz ile keskin bir şekilde düşen yatırımlar 2011 yılında dip yaptıktan sonra tekrar artışa geçerek 2016 yılında 6 milyarın üstüne çıkmıştır.

UNCTAD'ın 2019 yılı raporuna göre 2018 yılı itibariyle doğrudan yabancı sermaye stoku 94 milyar Amerikan dolarına çıkmıştır. Romanya'ya gelen yatırımların menşeleri incelendiğinde dörtte birlik kısmının Hollanda'lı yatırımcılara, geri kalanın ise Alman, Avusturyalı ve İtalyan yatırımcılara ait olduğu görülmektedir (UNCTAD, Dünya Yatırım Raporu, Erişim tarihi: 22.12.2019). Yatırımların yapıldığı ana sektör ise imalat sanayidir. Bunun yanında inşaat ve emlak sektörlerine % 16'lık, ticari faaliyetler gösteren çeşitli işletmelere de % 15'lik bir yabancı sermaye yatırımı yapılmıştır (Romanya Merkez Bankası, 2019 (Erişim tarihi: 23.12.2019).

Dünya Bankasının yayınladığı "İş Yapma Raporu"na göre Romanya'nın ucuz ve kalifiye işgücünün oluşu, bir takım vergi avantajlarının varlığı, Coğrafi konumu, büyük

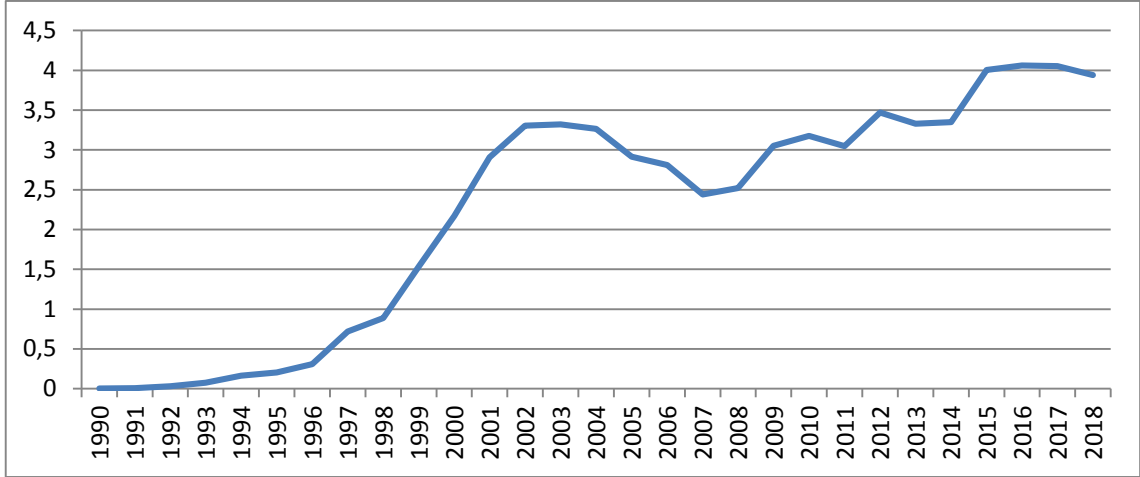
bir yerel pazara sahip olması doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye gelmesindeki temel sebepler olarak gösterilmektedir.

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim tarihi: 22.12.2019)

Şekil 2.30. Romanya Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (\$)

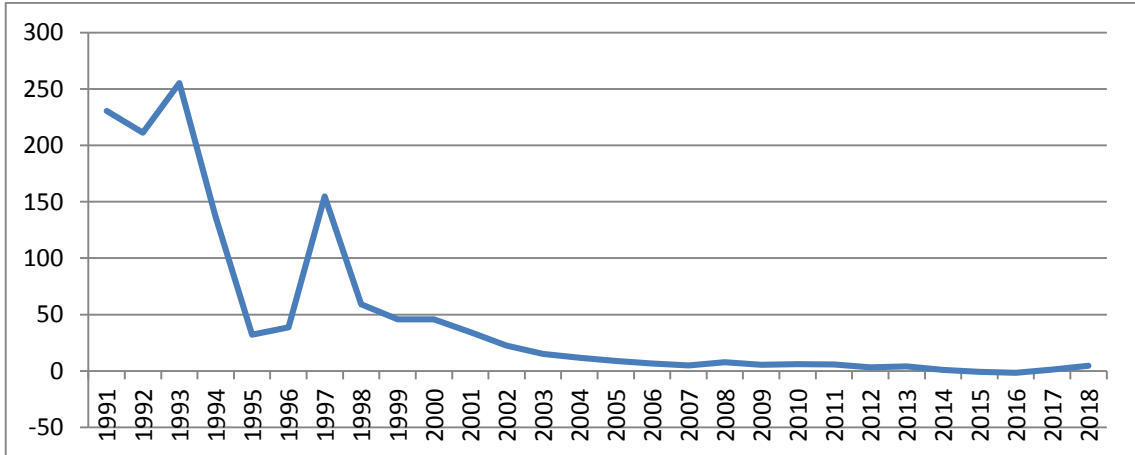
Romanya Merkez Bankası 2004 yılından itibaren enflasyon hedeflemesi rejimini benimsemiştir. Bu kapsamda banka döviz kuru sistemini de enflasyon oranındaki değişimleri dikkate almak suretiyle yönetilen dalgalı döviz kuru sistemi olarak değiştirmiştir. Daha öncesine bakıldığında 1990 – 2000 yılları arasında Romen leynin hızlı bir şekilde değer kaybettiği, 2000 sonrası dönemde ise nispi bir istikrar ve değerlenme sürecinin yaşandığı görülmektedir. Küresel finans krizi sonrası dönemde ise ley, diğer tüm gelişmekte olan ülke paraları gibi Amerikan doları karşısında değer kaybı yaşamıştır (IMF, Uluslararası Finans İstatistikleri veri tabanı, Erişim tarihi: 22.12.2019).

Kaynak: Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Finans İstatistikler Veritabanı (Erişim tarihi: 22.12.2019)

Şekil 2.31. Romen leynin ABD doları Karşısındaki Değeri

Romanya Merkez Bankası'nın 2004 yılı itibariyle enflasyon hedeflemesi rejimine geçişinin temelinde enflasyon oranındaki atalet olduğunu söylemek mümkündür. 1990'lı yıllarda yaşana hiper enflasyonun ardından % 50 oranının altına düşen enflasyon tek haneli rakamlara düşmekte zorlanmıştır. Şekilden de görüldüğü gibi 2004 sonrası dönemde tek haneli rakamlara düşmüş, 2009'dan itibaren % 5 – 0 bandında hareket etmiştir.

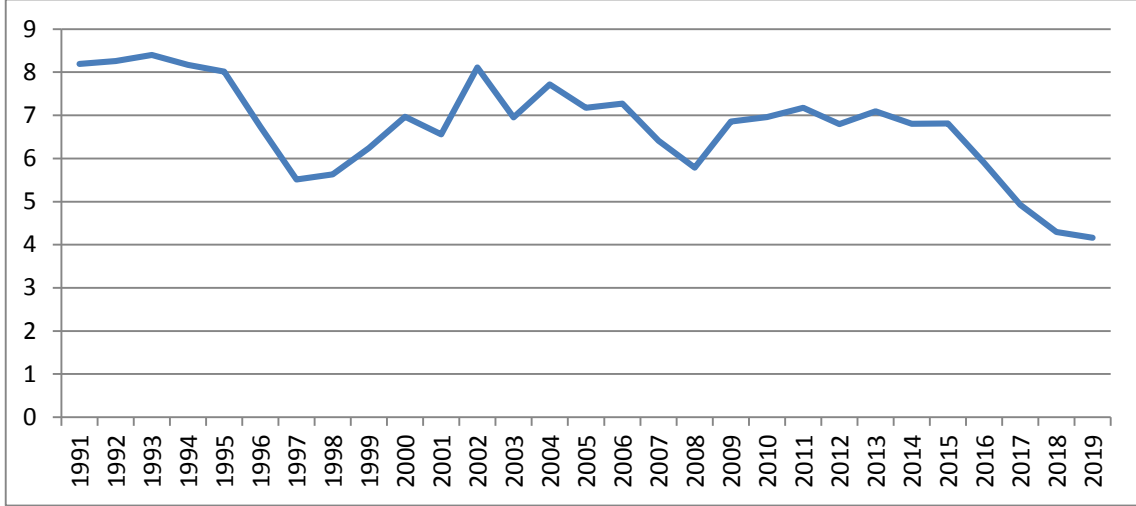

Kaynak: Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Finans İstatistikler Veritabanı (Erişim tarihi: 22.12.2019)

Şekil 2.32. Romanya Ekonomisi Enflasyon Oranı (%)

Romanya ekonomisi ile ilgili incelenmesi gereken son veri ise işsizlik verisidir. İşsizlik oranları planlı ekonomi anlayışından serbest piyasa ekonomisine geçiş ile birlikte

bir miktar yükseliş gösterse de diğer geçiş ülkeleri ile karşılaştırıldığında çok büyük bir oynaklık göstermemiştir. Grafikte görüldüğü üzere 1990'lı yıllardan itibaren geçen 25 yıllık süreçte % 8 – 6 bandında hareket ederken 2015 sonrası dönemde ekonomideki büyüme trendi ile paralel olarak 2019 yılında % 4'e gerilemiştir.

Kaynak: Uluslararası Emek Organizasyonu veritabanı, Erişim tarihi: Ocak 2020.

Şekil 2.33. Romanya Ekonomisinde İşsizlik Oranının Seyri (%)

2.6.2. Romanya Finansal Sistemi

Romanya'da finansal sistem içerisinde bankacılık sektörünün önemli bir payı vardır. Bankacılık sektörü finansal sistemin % 80'ini oluşturmaktadır (IMF, 2018: 9). Öte yandan bankacılık dışı finansal sistem oldukça gelişmemiştir. Örneğin sigorta yoğunluğunun ve sigorta girişinin en düşük olduğu Avrupa ülkesi Romanya'dır (IMF, 2018: 10).

Uluslararası Para Fonu'nun 2018 yılında yayınlamış olduğu Romanya finans sektörü ile ilgili rapora göre, Romanya'da otuz beş banka bulunmaktadır. Bunlardan yirmi dokuzu yabancı sahipli banka olup, yirmi iki tanesi yan kuruluş ve yedi tanesi de şube kimliği ile açılmıştır. 2018 yılı itibariyle yabancı bankaların piyasa payı, varlık büyüklüğü açısından, % 75'tir. Bununla birlikte bu oran % 91,3 idi. Yıllar içerisinde bir düşüş trendinin olduğu görülse de diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında daha yoğun bir yabancı bankacılık faaliyetinden bahsedilebilir. Öte yandan 2017 yılı itibariyle sistemdeki yabancı bankaların ya da sermayenin menşei incelendiğinde Avusturyalı bankaların

sistemdeki payının % 25 ile en yüksek olduğu görülmektedir. Sonrasında Fransız ve Hollandalı bankaların herbirinin % 13'erlik paya sahip oldukları, İtalyan bankaların % 10 ve Yunan bankaların % 9 paya sahip oldukları anlaşılmaktadır (Romanya Bankaları Birliği, 2019: 77).

2.7. Ukrayna

Ukrayna, 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden ayrılarak serbest piyasa ekonomisine geçen alt orta gelir grubuna dahil gelişmekte olan bir ülkedir. 41,9 milyon nüfusa sahip ülkenin GSYİH'si 2019 yılı tahmini büyüklüğü 150,4 milyar Amerikan doları, kişi başına düşen GSYİH'si ise 3.592 dolardır (Dünya Bankası Ulusal Ekonomik Görünüm Raporu, 2019). Diğer Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Ukrayna da bir dizi dar boğazdan geçmiş, 2000'li yıllara gelindiğinde nispeten daha istikrarlı bir forma kavuşmuştur.

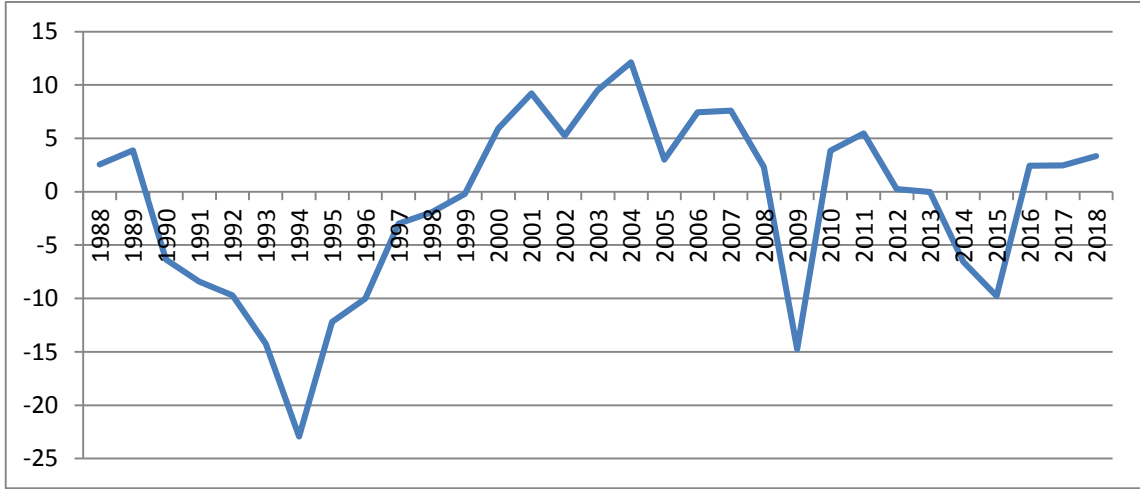
Ukrayna gruptaki diğer ülkelerden farklı olarak siyasi ve askeri gerilimlerin içerisine girdiği 2010'lu yıllarda ekonomik anlamda da problemler yaşamıştır. 2014 sonrası dönemde Rusya ile yaşadığı toprak ilhakı problemi başta ihracat sektörlerini olmak üzere ekonominin tamamını olumsuz etkilemiş ve 2014 yılında % 6,8'lik bir küçülme yaşamıştır (RFE, 2015).

Ukrayna serbest piyasa ekonomisine uyum sürecinde bir dizi birliğe üye olmuştur. Bunlar içerisinde en önemlileri Dünya Ticaret Örgütü, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Birliği'nin kurduğu Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Bölgesi ve Bağımsız Devletler Topluluğu Serbest Ticaret Bölgesi'dir. Bir sonraki bölümde Ukrayna ekonomisi bağımsızlığından itibaren temel göstergeler yardımı ile incelenecek, sonra da finansal sisteminin gelişimi ve yabancı bankalar hakkında bilgi verilecektir.

2.7.1. Genel Ekonomik Yapı

Ukrayna ekonomisi, 1990'lı yılların başında serbest piyasa ekonomisine geçerken ekonomisinde ciddi bir daralma yaşamıştır. 2000 yılından 2008 yılına kadar geçen süreçte ise hızlı bir şekilde büyüyen ekonomi küresel finans krizinden etkilenmiş, 2010 yılına kadar bir resesyon yaşamıştır. 2014 yılında bir diğer resesyon yaşamış ve % 6,8 daralmıştır. Bu daralma şiddetlenerek, 2015 yılında % 12 küçülmüştür. Şekilde de görüldüğü gibi 1990'lardaki düşüşten sonra 2008 ve 2013 sonrası yıllarda ciddi düşüşler

görülmüştür. 2016 yılında ise ekonomik büyüme % 2,3'e çıkarak pozitif büyüme trendi başlamıştır.

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim tarihi: 25.12.2019)

Şekil 2.34. Ukrayna Ekonomisi Ekonomik Büyüme Oranı (%)

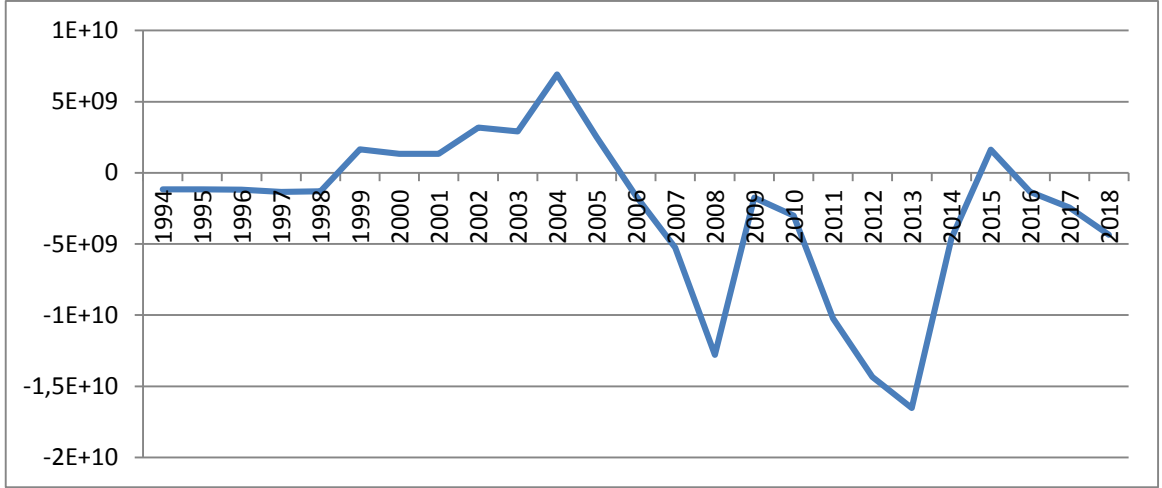
Ukrayna ekonomisi yapmış olduğu ihracat ve ithalat açısından değerlendirildiğinde, 2017 yılı itibariyle dışa açık veren bir ülke olduğu anlaşılmaktadır. OEC (2019) veri tabanına göre 2017 yılında Ukrayna 46,1 milyar Amerikan doları tutarında ihracat, 51,7 milyar Amerikan doları tutarında ithalat yapmıştır. 2017 yılı itibariyle 5,6 milyar Amerikan doları kadar dış ticaret açığı bulunmaktadır.

İhracat performansı detaylı bir şekilde incelendiğinde Ukrayna son yıllarda kötü bir ihracat performansı gösterdiği söylenebilir. 2012 – 2017 yılları arasında ihracatı yıllık ortalama % 8,8 düşmüştür. 2012 yılında 73,2 milyar Amerikan doları olan ihracat, 2017 yılında ancak 46,1 milyar dolar olmuştur. Bu düşüşün temelinde ise Rusya'nın en önemli ticaret ortaklarından bir tanesi olmasıdır. Bununla birlikte halen en önemli ihracat müşterisidir. Zira 2017 yılı itibariyle ihracatının % 10'luk kısmı Rusya'ya yapılmaktadır. Diğer önemli ihracat müşterileri ise Polonya, İtalya, Türkiye ve Mısır'dır. İhracatın sektörel dağılımı incelendiğinde ise demir çelik ürünlerinin ihracatın % 25'ini oluşturduğu, % 21'lik kısmının ise tarımsal ürünlerden oluştuğu görülmektedir. Bu iki sektörün dışında bitkisel yap ve makine sektörleri ihracatın önde sektörleri olarak tanımlanmaktadır. İhracat ürün bazında incelendiğinde ise yarı mamul demir, mısır, buğday, ayçiçeği yağı, demir ihracatı en çok yapılan ürünler arasında sıralanmaktadır.

Görüldüğü gibi tarımsal ürünlerin ülke ekonomisi için önemli birer girdi olarak tanımlanabilir (OEC Ukraina Report, Erişim tarihi: 25.12.2019).

Ukrayna'nın ithalat performansı incelendiğinde ihracat ile benzer bir performans karşımıza çıkmaktadır. Buna göre 2012 yılında ülkenin toplam ithalatı 87,4 milyar Amerikan doları iken 2017 yılında bu rakam 51,7 milyara düşmüştür. Bu düşüş ile yıllık ithalat ortalama % 10 azalmıştır. İthalat yaptığı ülkeler incelendiğinde Rusya'nın % 15'lik payla birinci sırada yer aldığı, ikinci ve üçüncü sırada % 11'erlik pay ile Çin ve Almanya'nın olduğu, sonrasında ise Polonya, Belarus ve Amerika Birleşik Devletleri'nin geldiği görülmektedir. İthalat sektörel bazda incelendiğinde % 24 ile petrol ürünleri sektörünün ilk sırada olduğu, makine sektörünün % 21 ile ikinci sırada, kimya sektörünün % 13'lük pay ile üçüncü sırada olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında ulaştırma, tekstil, plastik sektörleri de ithalat rakamları içerisinde önemli pay alan diğer sektörlerdir. Ürün bazında ise petrol gazı, rafine petrol, kömür ve otomobil ithalatı en çok yapılan ürünler arasındadır (OEC Ukraina Report, Erişim tarihi: 25.12.2019).

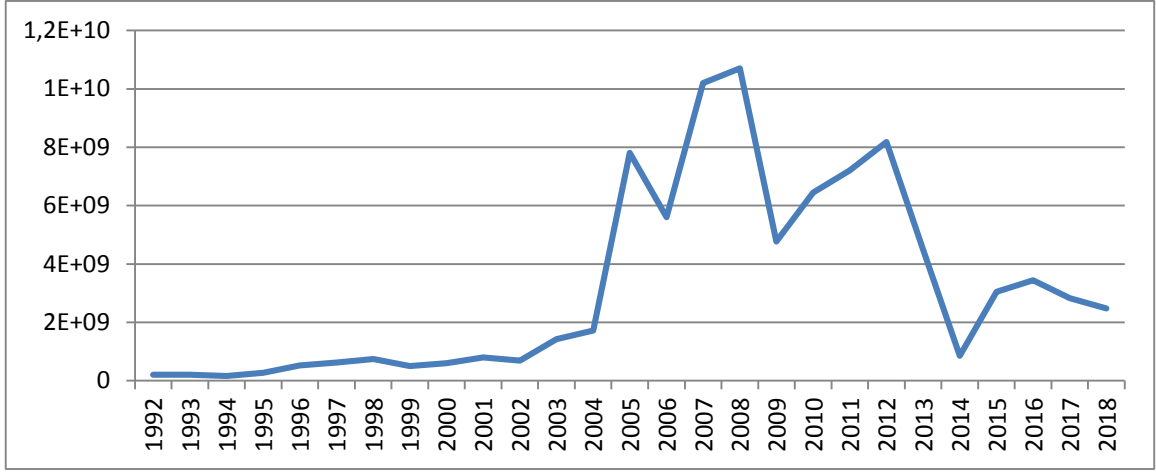
İhracat ve ithalat tutarları ışığında cari dengenin incelenmesi sonucunda ülkenin net ithalatçı durumda olduğunu söylemek mümkündür. Şekilde de görüldüğü üzere, bağımsızlığın ilk döneminde cari açık oluşurken, ikinci on yılda bir nebze düzelen cari açık problemi küresel finans krizi ile birlikte kronikleşmiş, 2013 yılında Rusya ile baş gösteren siyasi problem cari dengenin ülke tarihinin en kötü halini almasına neden olmuştur. Son yıllarda toparlansa da ülkenin enerji bağımlılığının yüksek olması, üretmiş olduğu ürünlerin Romanya, Çek Cumhuriyeti ya da Macaristan'a göre teknoloji yoğunluğunun az olması nedenleri ile düşürülmesi için yapısal dönüşümlerin olması gerekmektedir.

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim tarihi: 25.12.2019)

Şekil 2.35. Ukrayna Ekonomisinin Cari Dengesi (\$)

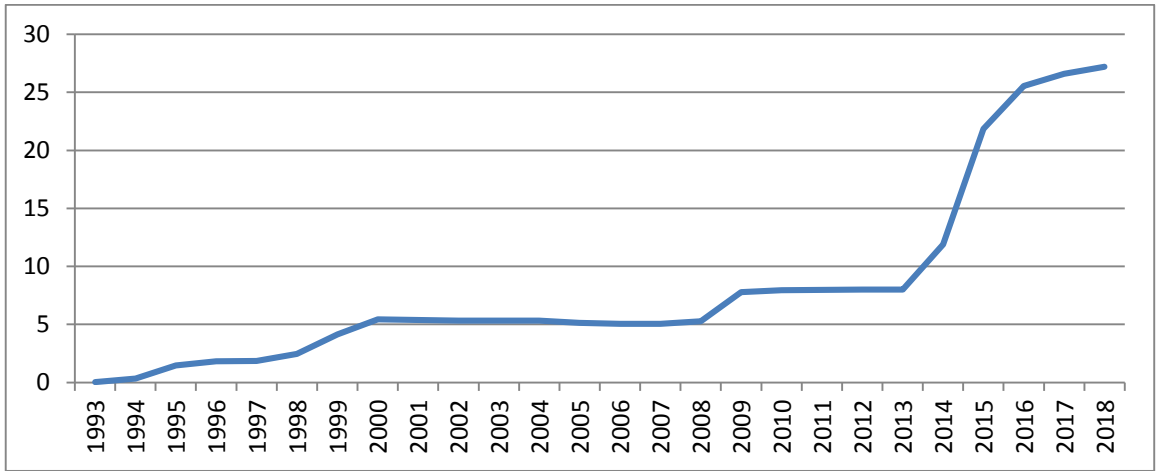
Ukrayna ekonomisi ile ilgili bir diğer konu da doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır. UNCTAD (2019) tarafından yayınlanan Dünya Yatırım Raporuna göre Ukrayna'ya gelen doğrudan yabancı sermayenin menşei Güney Kıbrıs, İngiltere, Hollanda, Almanya ve İsviçre'dir. Sermayenin girmiş olduğu sektörler ise genel olarak imalat sanayi, ticaret ve tamirat, emlak, finans ve sigortacılık sektörleridir. Şekilde de görüldüğü üzere 2013 sonrası dönemde gelen sermaye miktarında azalma söz konusudur. Bunun temelinde ise 2013 öncesi dönemde yatırım yapan Rusya vatandaşlarının yatırımlarını çekmesidir. Bunun yanında ülkede hukuki çerçevenin zayıf olması, siyasi istikrarsızlığın varlığı ve kanunların uygulanmasındaki yetersizlikler yatırımların azalmasına neden olmuştur. Öte yandan, ülkenin coğrafi şartları, geniş bir iç piyasaya sahip olması, tarımsal üretimdeki fazlalık ve yer altı kaynaklarının zenginliği Ukrayna'yı yabancı yatırımlar için cazip bir yer haline getirdiği rapor edilmektedir. 2018 yılı sonu itibariyle Ukrayna'nın doğrudan yabancı sermaye stoğu 43,7 milyar Amerikan doları seviyesindedir.

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim tarihi: 25.12.2019)

Şekil 2.36. Ukrayna Ekonomisi Doğrudan Yabancı Sermayenin Seyri (\$)

Ukrayna, bağımsızlığından itibaren farklı döviz kuru stratejileri uygulamış, 2014 yılından itibaren ise dalgalı döviz kuru stratejisini benimsemiştir (Holub ve Hlushchenko, 2017: 4). 2013 yılında yaşanan siyasi ve askeri kriz ile birlikte Ukrayna hryvniası çok sert bir şekilde değer kaybetmiştir. 2013 yılında 10 hryvniannın altında olan dolar kuru, beş yıl içerisinde 30 hryvniaya kadar çıkmıştır.

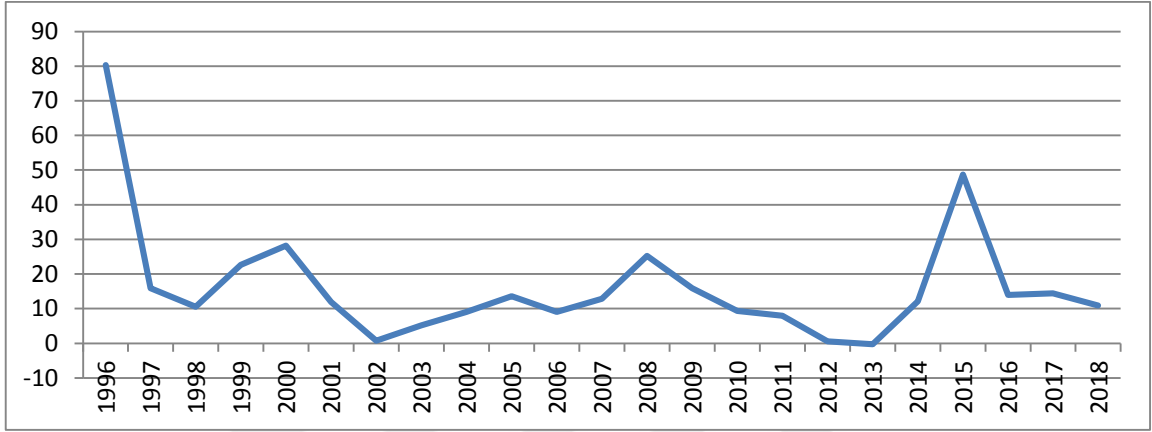

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim tarihi: 25.12.2019)

Şekil 2.37. Ukrayna hryvniasının Amerikan doları Karşısındaki Seyri

Ukrayna ekonomisinin bağımsızlığından itibaren ortaya çıkan bir sorunu da enflasyon oranıdır. Bağımsızlığını takip eden yıllarda hiper enflasyon problemi yaşamıştır. Ülkenin 1993 yılında gördüğü %4.734'lük enflasyon oranı ekonomik

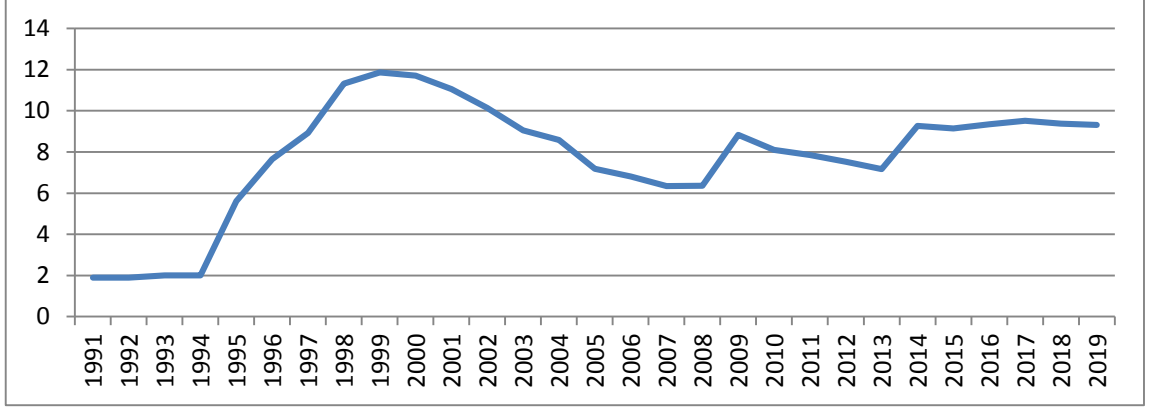
istikrarsızlığı ne denli yaşadığının bir göstergesidir. 1994 yılında % 891'e düşen enflasyon ancak 1996 yılında çift haneli rakamlara inebilmiştir. Sonraki dönemde enflasyon nispeten düşük olsa da çok dalgalı bir seyir izlemiştir. Grafikte görüldüğü gibi 2000 yılında % 28 olan oran 2002 yılında % 0,75'e düşmüş, 2005 yılında yine % 13'e çıkmıştır. Yine 2013 yılında % -0,23 olan oran 2015 yılında % 48 olarak dalgalı bir süreç takip etmiştir.

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim tarihi: 25.12.2019)

Şekil 2.38. Ukrayna Ekonomisi Enflasyon Oranı (%)

Son olarak Ukrayna'nın işsizlik problemi incelendiğinde, bağımsızlığın ilk yıllarında işsizlik oranı çok düşük olduğu görülmektedir. 1994 sonrasında ise işsizlik oranı çok keskin bir şekilde artarak 2000 yılında % 12'lere kadar çıkmıştır. 2000'lerde yapısal reformlar sayesinde işsizlik azalmaya başlamış, % 6'lara kadar çıkmıştır. Bundan sonraki dönemde küresel finans krizi ve Rusya ile siyasi kriz dönemlerinde yapısal kırılmalar yaşanarak işsizlikte keskin artışlar yaşanmıştır.

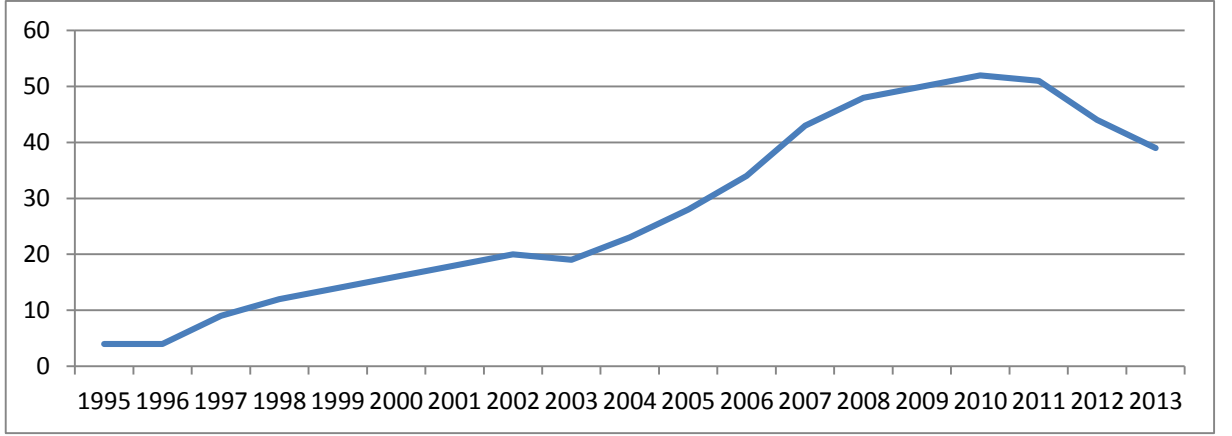
Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim tarihi: 25.12.2019)

Şekil 2.39. Ukrayna Ekonomisinde İşsizlik Oranı (%)

2.7.2. Ukrayna Finansal Sistemi

Ukrayna finansal sisteminde, diğer Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi bankacılık sektörünün yoğunluğu bulunmaktadır. Ukrayna’da üçü devlet olmak üzere doksan sekiz adet ticari banka bulunmaktadır. İki bankada ise devletin ortaklığı bulunmaktadır. Bu bankalardan yirmi beşi ise yabancı banka gruplarına ait bankalar iken, on üç tanesinde ise farklı miktarlarda yabancı payı bulunmaktadır (CU, 2019 (Erişim tarihi: 26.12.2019)). CU (2019) raporuna göre 2013 yılına kadar ülkedeki toplam bankaların finansmanlarının % 12’si Rus menşeli bankalar tarafından yapılmıştır. 2015 yılında ise Ukrayna yetkilileri Rus bankaların lisanslarını iptal ederek sistemden çıkmalarına neden olmuştur. Bunun temelinde daha önce de bahsedilen siyasi ve askeri krizin olduğu söylenebilir. Bunun yanında ülkedeki diğer yabancı bankalar Avusturya, Macaristan, Fransız ve Amerika Birleşik Devletleri’ne ait bankalar ile ilişkilidir.

Ukrayna finansal sisteminde yabancı bankaların bankacılık sektörü içerisindeki payını ölçmenin bir yolu toplam banka sayısı içerisindeki yabancı payını ölçmektir. Bu amaçla aşağıdaki şekilde yabancı banka sayısının toplam banka sayısına oranı verilmektedir. Buna göre liberalizasyonun ilk yıllarında finansal sistemde yabancıların payı oldukça kısıtlı olmuştur. 2002 yılına kadar yabancı bankaların payı % 20’nin altında kalmıştır. Bu tarihten itibaren ivmelenme gösteren bankacılık sektörü ancak 2010 yılında % 50 oranına ulaşabilmiştir. Sonraki dönemde ise bu payda düşüş yaşanmıştır. Bu düşüşün temelinde siyasi ve ekonomik gelişmelerin olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynak: Dünya Bankası, Global Financial Development Veri bankası, Erişim tarihi: 28.12.2019)

Şekil 2.40. Ukrayna Bankacılık Sisteminde Yabancıların Payı (%)

2.8. Bulgaristan

Bulgaristan, Dünya Bankası (2012) raporuna göre üst orta gelir seviyeli gelişmekte olan bir ülkedir. 1989 yılının Kasım ayında Komünist partinin liderinin görevini bırakması ile başlayan süreç 1990 yılındaki seçimlerde, diğer ülkelerden farklı olarak, aynı partinin başa geçmesine rağmen devam etmiş ve serbest piyasa ekonomisine geçmiştir. Bu geçiş sürecinde siyasi zayıflıklar ve halkın bu yeni sisteme hazırlıksız oluşu 1990'ların hemen başında ekonominin kötüleşmesine neden olmuştur (Marsteller, 1992). Geçişin ilk yıllarında düşük ekonomik büyüme, artan borçluluk ve yetersiz tasarruflar gibi bir dizi problemler ile karşılaşmıştır (Dünya Bankası, 2019).

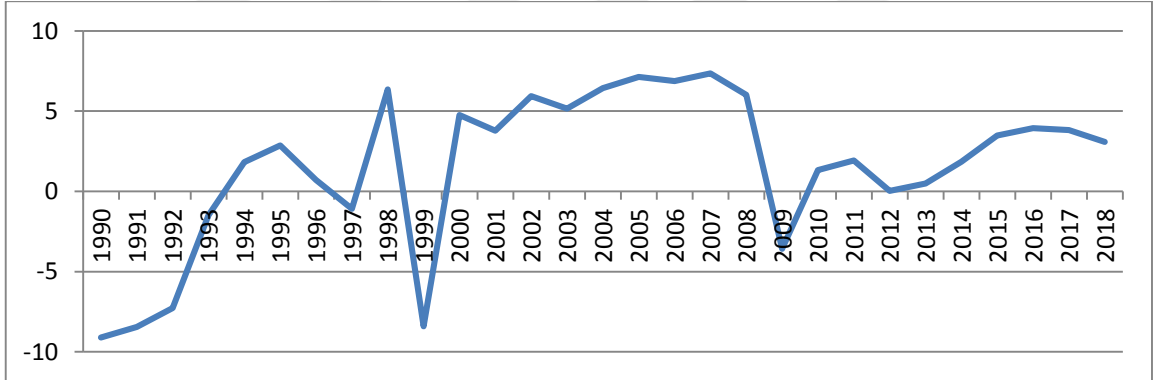
Ülke özellikle 1997 yılı seçimleri sonrasında önemli reformları hayata geçirerek ve Uluslararası Para Fonu ile üç yıllık bir program konusunda anlaşarak ekonomik sistemde köklü değişiklikler yapmıştır. Bu süreçte Bulgaristan, Dünya Ticaret Örgütü, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Organizasyonuna ve son olarak da 2007 yılında Avrupa Birliği'ne üye olarak uluslararası ekonomiye entegrasyonunu tamamlamıştır (CIA Ülke profili, Erişim tarihi: 29.12.2019).

Bir sonraki bölümde geçiş süreci ve sonrasında Bulgaristan ekonomisinin temel değişkenlerinde değişim süreci ve sonrasında da finansal sistemindeki gelişmeler incelenecektir.

2.8.1. Genel Ekonomik Yapı

Bulgaristan ekonomisi 1989 yılında başlayan geçiş sürecinin ilk yıllarında ciddi ekonomik daralmalar yaşamış, bununla birlikte diğer temel değişkenlerde de benzer problemler yaşamıştır. Uluslararası Para Fonu'nun 2019 yılı Dünya Ekonomik Görünümü veritabanına göre, 2019 yılına gelindiğinde ülkenin GSYİH'sı 66,2 milyar Amerikan dolarına, kişi başına GSYİH'si 9.518 dolara ulaştığı tahmin edilmektedir.

Tarihsel süreçte bu büyümenin gelişimi incelendiğinde, liberalizasyonun ilk yıllarında, yukarıda da bahsedilen nedenlerden dolayı ekonomik daralma ciddi boyutlarda yaşanmıştır. Sonraki yıllarda pozitif gelişmeler yaşansa da 1997 yılında yaşanan kriz sonrasında ekonomi yine daralma dönemine girmiş, Uluslararası Para Fonu ile yapılan program ve reformlar sayesinde 2008 küresel finans krizine kadar istikrarlı ve nispeten yüksek büyüme hızına ulaşılmıştır. Küresel finans krizi ve sonrasında Avrupa'da ortaya çıkan borç krizleri ile ekonomik performans sekteye uğrasa da ılımlı bir ekonomik büyüme süreci devam etmektedir. Grafikte sürecin detayları görülmektedir.

Kaynak: Dünya Bankası veri tabanı, Erişim tarihi 29.12.2019.

Şekil 2.41. Bulgaristan Ekonomisi Büyüme Performansı

Ekonominin sektörel dağılımı incelendiğinde GSYİH'ye katkısı en yüksek olan sektörün hizmetler sektörü olduğu görülmektedir. % 67,4 olan hizmetler sektörünü, % 27,5 ile sanayi, % 5,1 ile tarım sektörü takip etmektedir (Bulgaristan Ulusal İstatistik Kurumu, 2017). Yine aynı kaynağa göre GSYİH'nin % 76'lık kısmı hane halkı ve kamunun nihai tüketim harcamaları tarafından oluşturulurken sabit sermaye yatırımlarının ekonomik büyüklük içerisindeki payı % 21 seviyesindedir. Net ihracatın katkısı ise pozitif olup % 2,4'lik bir payı bulunmaktadır. Sektörlerin istihdamdan aldıkları

pay da benzer bir yapı göstermektedir. Buna göre tarım sektörü istihdamın % 6,8'ine sahip iken sanayi sektörü % 26,6 'sına sahiptir. Son olarak hizmetler sektörü % 66,6 ile istihdamın en büyük kaynağıdır (CIA, Ülke Raporu, 2019).

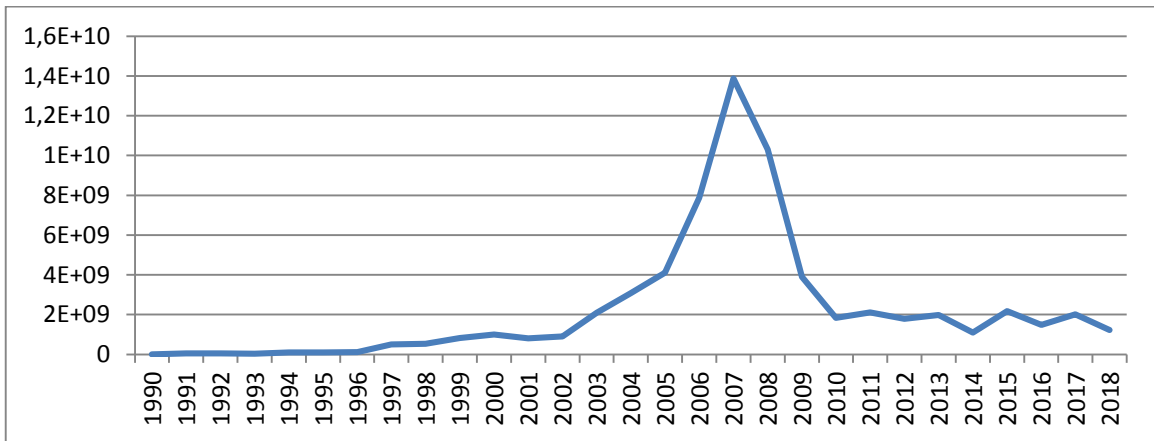
Bulgaristan'ın dış ticaret performansı incelendiğinde 2017 yılı ihracatının 31 milyar Amerikan doları iken ithalatının 34,5 milyar dolar seviyesinde olduğu anlaşılmaktadır. Görüldüğü üzere negatif cari dengesi bulunan Bulgaristan ekonomisinin ihracat ve ithalat performansları karşılaştırıldığında sürdürülebilir olduğu görülmektedir. Zira ihracatın 2012 – 2017 yılları arasındaki performansı karşılaştırıldığında, bu dönem içinde 26,9 milyar Amerikan dolarından 31 milyar dolara çıktığı ve yıllık ortalama % 2,8'lik büyüme performansı gösterdiği, ithalatın ise aynı dönemde 33,5 milyar Amerikan dolarından 34,5 milyar dolara çıkarak yıllık ortalama % 0,5 büyüdüğü görülmektedir (OEC Ülke Raporu, Erişim tarihi: 29.12.2019).

İhracat performansı detaylı incelendiğinde metal ürünleri sektörünün % 19'luk pay ile birinci sırada olduğu, bu sektörü makine ve petrol ürünleri sektörlerinin izlediği görülmektedir. Bir diğer önemli ihracat sektörü de tekstildir. Ürün bazında bakıldığında ise rafine edilmiş petrolün ilk sırada olduğu ve payının % 6,6 olduğu görülmektedir. Rafine petrolü ise işlenmiş ve işlenmemiş bakır ve buğday takip etmektedir. İhracat destinasyonlarına bakılarak Bulgaristan'ın en önemli müşterileri incelenebilir. Buna göre ilk sırada ihracatın % 14'ünün yapıldığı Almanya gelmektedir. İkinci sırada ise % 9,2 ile Türkiye gelmektedir. hemen arkasından % 9 ile İtalya üçüncü sıradadır. Almanya'ya 4,39 milyar Amerikan doları değerinde işlenmemiş bakır, değerli maden, makine ve tekstil ürünleri satarken, Türkiye'ye 2,89 milyar değerinde rafine petrol ve bakır, benzeri maden satmaktadır (OEC, Ülke Raporu, Erişim tarihi: 29.12.2019). Son olarak İtalya ile olan 2,8 milyar dolarlık ihracatın önemli bir kısmı maden ve makine ürünlerinden oluşmaktadır.

Bulgaristan'ın ithalatı incelendiğinde maden ve petrol ürünleri sektörünün % 23'lük pay ile birinci sırada olduğunu söylemek mümkündür. İkinci sırada ise % 19'luk pay ile makine sektörü gelmektedir. Kimya sanayi ise % 11 ile üçüncü sıradadır. Ürün bazında bakıldığında bakır cevherinin % 8,8 ile birinci, ham petrolün ise % 7,5 ile ikinci sırada, % 3,2 ile otomobilin üçüncü sırada olduğunu söylemek mümkündür. Yapılan ithalatın menşei incelendiğinde, Almanya'nın ithalatta da % 11'lik pay ile birinci sırada olduğu görülmektedir. Almanya'yı sırasıyla Rusya, Romanya, İtalya ve İspanya

izlemektedir. Rusya'dan 3,59 milyar Amerikan doları tutarında ithalat yapılırken bunun % 46'lık kısmının ham petrol olduğunu belirtmekte fayda vardır. Zira Rusya'ya hammadde açısından, özellikle de enerji bağlamında, bağımlılık bulunmaktadır (OEC Ülke Raporu, Erişim tarihi: 29.12.2019).

Bulgaristan ekonomisinin uluslararası ekonomiye entegrasyonu ile ilgili önemli bir diğer gösterge ise doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır. Buna göre Bulgaristan ekonomisi incelendiğinde ekonomik modelin değişmesini müteakip geçen yedi yılda, 1989 – 1996 yılları arasında, ülkeye sadece 890 milyon Amerikan doları tutarında yabancı sermaye yatırımı olmuştur. Zira ekonomide yaşanan geçiş süreci, reformların yetersiz oluşu gibi nedenler ile yatırımlar Bulgaristan ekonomisine girmemişken, 1997 yılında yapılan IMF anlaşması ile birlikte yapılan reformlar yabancı sermayenin ilgisini çekerek 2000 yılında ilk defa bir milyar dolar barajını geçmiştir. İlerleyen yıllarda küresel ekonomik konjonktürün de etkisi ile hızla artan yatırımlar 2007 yılında on üç milyar Amerikan dolarına çıkarken kriz sonrasında ortalama yıllık iki milyar dolar seviyesine gerilemiştir (Dünya Bankası veritabanı, Erişim tarihi: 29.12.2019). UNCTAD (2019) raporuna göre Bulgaristan'ın doğrudan yabancı sermaye stoku 49,2 milyar Amerikan doları seviyesindedir. Yine UNCTAD raporuna göre Bulgaristan'a yapılan yatırımın % 17,3'ü Hollanda, % 9,6'sı Avusturya, % 6,8'i Almanya'ya aittir. Yapılan yatırımların dörtte biri emlak sektörüne, % 17,3'ü imalat sanayine ve % 16,7'si ise finans ve bankacılık sektörüne yapılmaktadır.

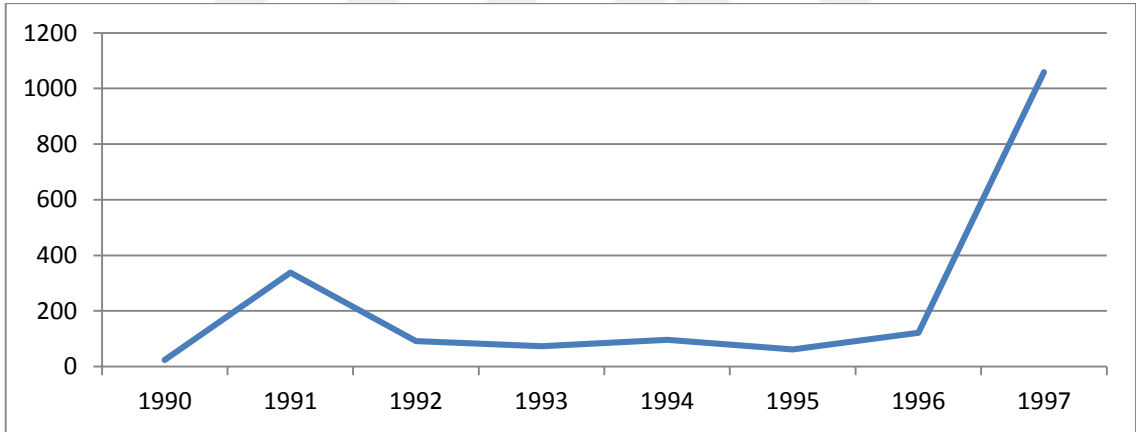

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı, Erişim tarihi: 29.12.2019

Şekil 2.42. Bulgaristan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (\$)

Bulgaristan ekonomisi ile ilgili dikkate alınması gereken bir diğer değişken döviz kurudur. Bulgar levinin değeri Avro karşısında sabitlenmiştir. Yani ulusal paranın değeri belirli bir Avro değerine sabitlenerek seyretmektedir. Buna göre bir Avro 1,95583 lev değerindedir (Bulgaristan Merkez Bankası, 2005). Bununla birlikte Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne üyeliği ile birlikte Eurozone içerisine dahil olması planlansa da 2011 yılında Bulgaristan Maliye bakanı Avrupa'daki kriz bitene kadar geçişi ertelediklerini ilan etmiştir. 2019 yılında ise dönemin maliye bakanı 1 Ocak 2022 itibariyle Avro bölgesine dahil olacaklarını açıklamıştır (Tsolova, 2019, Erişim tarihi 29.12.2019).

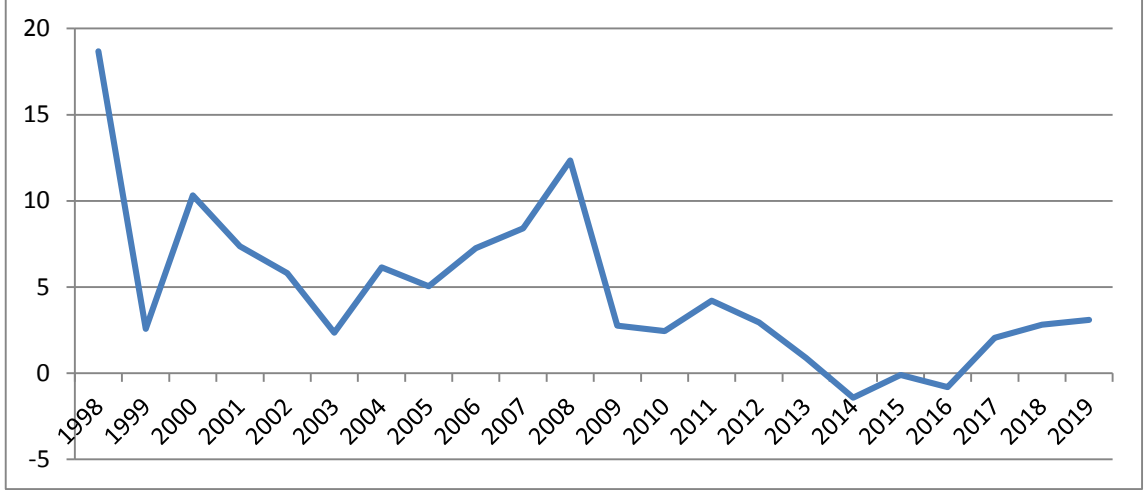
Bulgaristan ekonomisi serbest piyasa ekonomisine geçişin ilk yıllarında, tıpkı diğer temel değişkenlerde olduğu gibi, enflasyon oranında da ciddi problemler yaşamıştır. Bu nedenle enflasyondaki gelişmeleri 1997 öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönemde incelenmelidir. Zira piyasa ekonomisine geçişin ilk yılında sadece % 23 iken, takip eden yıl % 338'e çıkmıştır. Takip eden yıllarda çift haneli rakamlara geri dönse de 1997 yılında yaşanan ekonomik kriz ile enflasyon oranı % 1058'e çıkmıştır.

Kaynak: Dünya Bankası veritabanı, Erişim tarihi: 29.12.2019

Şekil 2.43. Bulgaristan Ekonomisinde Enflasyon Oranı 1990 – 1997 Dönemi (%)

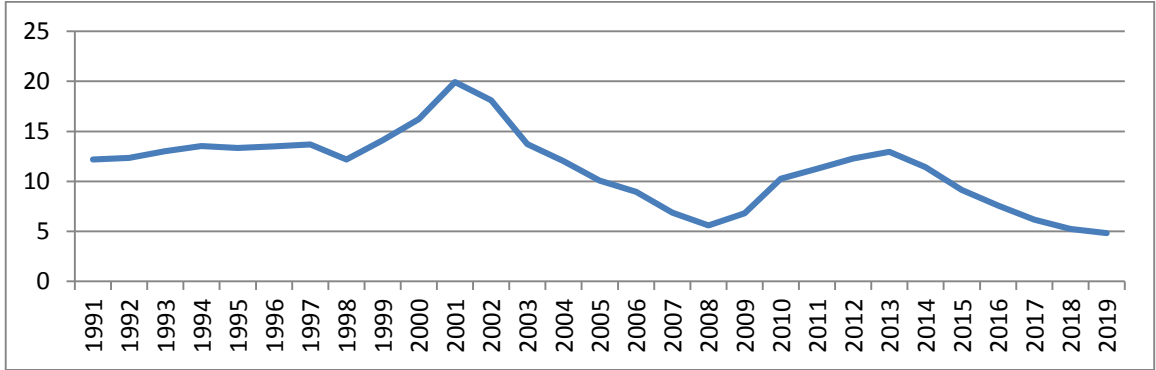
1997 yılı sonrasında yapılan seçimler ve sonrasında Uluslararası Para Fonu ile yapılan anlaşma sonrasında ekonomi toparlanmış ve bağlı olarak enflasyonda da ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Grafikte görüldüğü gibi enflasyon küresel finans krizi döneminde çift haneli rakamlara çıksa da ertesi yıl % 10'un altına geri gelmiştir. Son olarak 2019 yılında % 3,1 olarak gerçekleşmiştir.

Kaynak: Dünya Bankası veritabanı, Erişim tarihi: 29.12.2019.

Şekil 2.44. Bulgaristan Ekonomisinde Enflasyon Oranı 1997 – 2019 Dönemi (%)

Son olarak Bulgaristan ekonomisinde işgücünün istihdamı ile ilgili bilgiler vermekte fayda vardır. Zira serbestleşme sürecinin ilk yıllarında % 10 – 15 arasında değişen işsizlik, 2000’lerde % 20’ye kadar çıkmış, sonrasında ise küresel finans krizine kadar düşüşe geçmiş ve 2008 yılında % 5,6 olmuştur. Sonrasında ise benzer bir konjonktürel hareket yaşanmış, 2019 yılına gelindiğinde % 4,8 olmuştur.

Kaynak: ILO Veritabanı, Erişim tarihi: 29.12.2019.

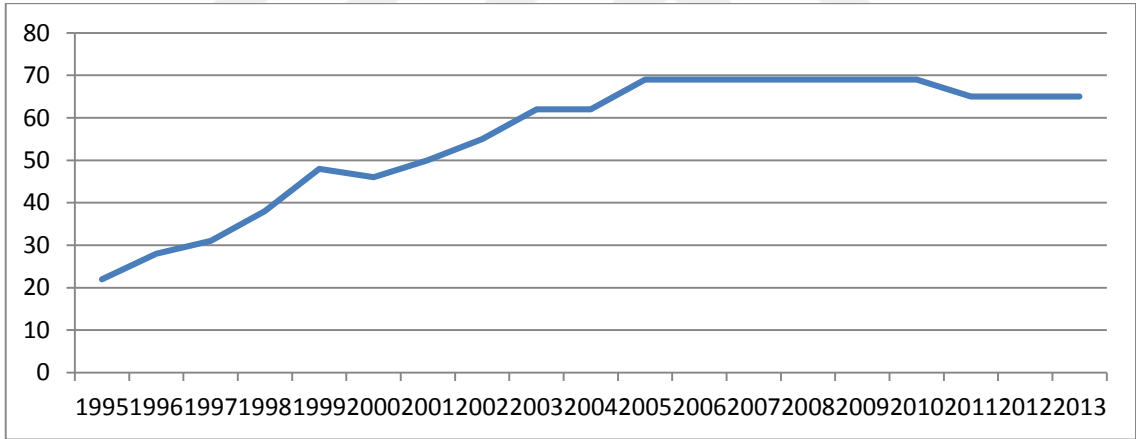
Şekil 2.45. Bulgaristan Ekonomisinde İşsizlik Oranı (%)

2.8.2. Bulgaristan Finansal Sistemi

Bulgaristan finansal sisteminde de diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi bankalar % 80’in üzerinde bir oranda finansal sisteme hakimdir. Bununla birlikte diğer ülkelere göre nispeten daha küçük bir finansal yapıdan bahsetmek mümkündür. Sistemde

yirmi beş banka bulunmaktadır (Bulgaristan Merkez Bankası, 2019). Bu bankalarda oldukça yüksek miktarda yabancı sermaye bulunmaktadır. Bu bankalardan sadece beş tanesi ulusal sermayeli bankadır. Öte yandan diğer beşi ise ulusal ve uluslararası sermayeli bankalardır. Geri kalan on beş banka ise yabancı sahiplidir. Bu bankalara sahip olan ya da ortak olan bankaların menşeleri incelendiğinde İtalya, Macaristan, Avusturya, Almanya, Belçika, Japonya, Türkiye, Yunanistan, Amerika Birleşik Devletleri, Lihtenştayn, Hollanda ve Fransa'nın bulunduğu görülmektedir (Bulgaristan Merkez Bankası, 2019).

Yabancı bankaların yıllar itibariyle seyri incelendiğinde, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren yabancı bankaların ekonomi içerisinde faaliyet gösterdiği, fakat yoğunluğun 1997 krizi sonrası olduğu söylenebilir. Zira ancak 1999 yılında yabancı banka sayısının toplam banka sayısına oranı ilk defa % 50 seviyelerine ulaşabilmiştir. 2000'lerde bu rakam hiç düşmemiş ve % 80'e kadar çıkmıştır. Grafikten de görüleceği gibi banka sayısındaki artış 2000'lerde yüksek ivme ile artış göstermiştir.

Kaynak: Dünya Bankası, Global Financial Development Veri bankası, Erişim tarihi: 29.12.2019)

Şekil 2.46. Bulgaristan Finansal Sisteminde Yabancı Banka Sayısı (%)

2.9. Slovakya Cumhuriyeti

Slovakya Cumhuriyeti 5,4 milyon nüfusa sahip bir Doğu Avrupa ülkesidir. Doğu Avrupa'da yaşanan siyasal değişimin bir sonucu olarak, 1918 yılında kurulan Çekoslovakya'nın 1 Ocak 1993 tarihinde ikiye ayrılması ile Çekya ve Slovakya

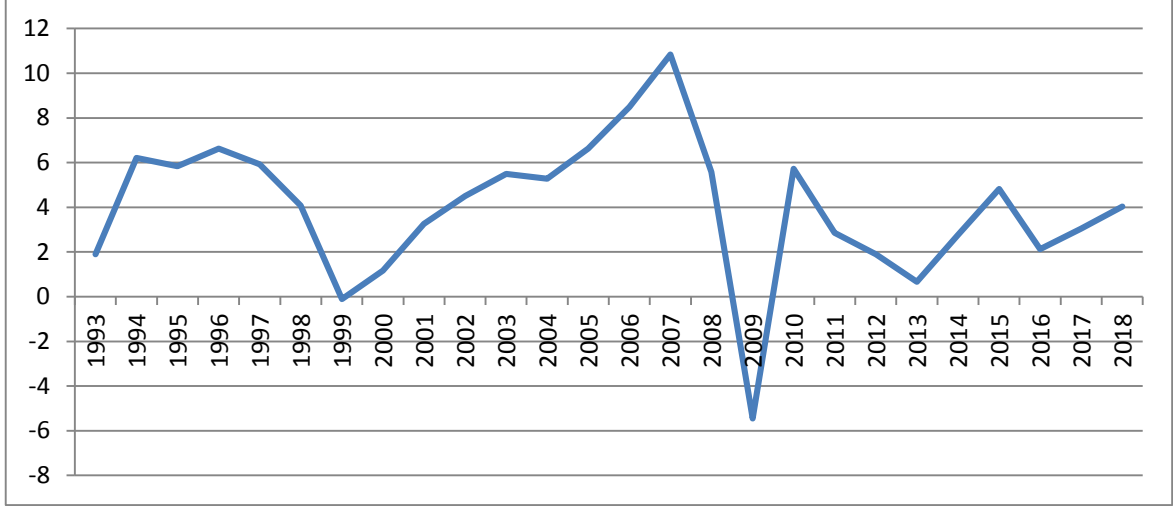
Cumhuriyeti olarak iki ülke ortaya çıkmıştır. Slovakya, 2004 yılında hem NATO'ya hem de Avrupa Birliği'ne tam üye olmuştur.

Slovakya tıpkı diğer geçiş ekonomileri gibi bağımsızlık sonrası bir dizi reform sürecinden geçmiştir. Reformlar ile birlikte serbest piyasa ekonomisine adapte olurken gerek ekonominin üretim yapısı gerekse istihdamın sektörel dağılımı ve dış ticaret yapısı da değişiklik göstermiştir. IMF verilerine göre, 2019 yılı itibariyle ekonomi incelendiğinde işsizlik oranının % 5 seviyesine, kişi başına düşen GSYİH Amerikan doları cinsinden 22 bin dolara çıktığı ve % 4 seviyesinde bir büyüme performansı yakaladığı görülmektedir. 2004 sonrası süregelen bu performans 2009 yılında Slovakya'nın aynı zamanda Avro bölgesine dahil olmasına neden olmuştur.

2.9.1. Genel Ekonomik Yapı

Çekya ile ayrılık sonrası yaşanan yapısal reformlar ile serbest piyasa stratejisini benimseyen Slovakya, ilk yıllarda ekonomik durgunluk problemi yaşamıştır. Durgunluğun aşılmasında ise yapılan vergi mevzuatı, sağlık, sosyal güvenlik ve ücret reformları etkili olmuştur. Ekonomik büyümeyi destekleyen bir diğer reform paketi de özelleştirme ile ilgilidir. 2004 yılına kadar devlet piyasadan çekilirken, özelleştirme programı da bu tarihe kadar tamamlanmıştır. Özelleştirme ile paralel olarak yabancı yatırımlar gerek reel sektör gerekse finansal sektörde önemli bir pay almıştır.

Slovakya ekonomisinin serbestleşme döneminden günümüze kadar geçen süredeki performansını incelemek amacı ile öncelikle büyüme performansı incelenmelidir. Buna göre yapısal dönüşümün yaşandığı ilk yıllarda ılımlı bir büyüme performansı gösteren Slovak ekonomisi temel göstergeler açısından olumlu bir trendde iken 1999 yılında ekonomik büyüme durmuş, siyasal değişiklik sonrası yapılan reformlar ile 2008 yılına kadar geçen sürede sürdürülebilir ve yüksek oranlı bir büyüme performansı göstermiştir. Diğer tüm Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Slovak ekonomisinde de küçülme yaşanmış ve 2009 yılında % 5,4 küçülmüştür (Dünya Bankası Veritabanı, Erişim tarihi: 05.01.2020). İlerleyen yıllarda ise dalgalı da olsa büyüme süreci devam etmektedir.

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı, Erişim tarihi: 05.01.2020.

Şekil 2.47. Slovak Ekonomisi Büyüme Oranı (%)

Slovakya’da GSYİH’nin sektörel dağılımı incelendiğinde hizmetler sektörünün en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Hizmet sektörü ekonomiden % 61 pay alırken, işgücünün % 73’ünü istihdam etmektedir. Öte yandan sanayi sektörü GSYİH’de % 35’lik paya sahip iken işgücünün % 22’sini istihdam etmektedir. Son olarak tarım sektörü GSYİH’nin % 3,8’ini oluştururken işgücünün ise % 3,9’unu istihdam etmektedir (CIA Ülke Raporu, Eurstat veritabanı, Erişim tarihi: 05.01.2020).

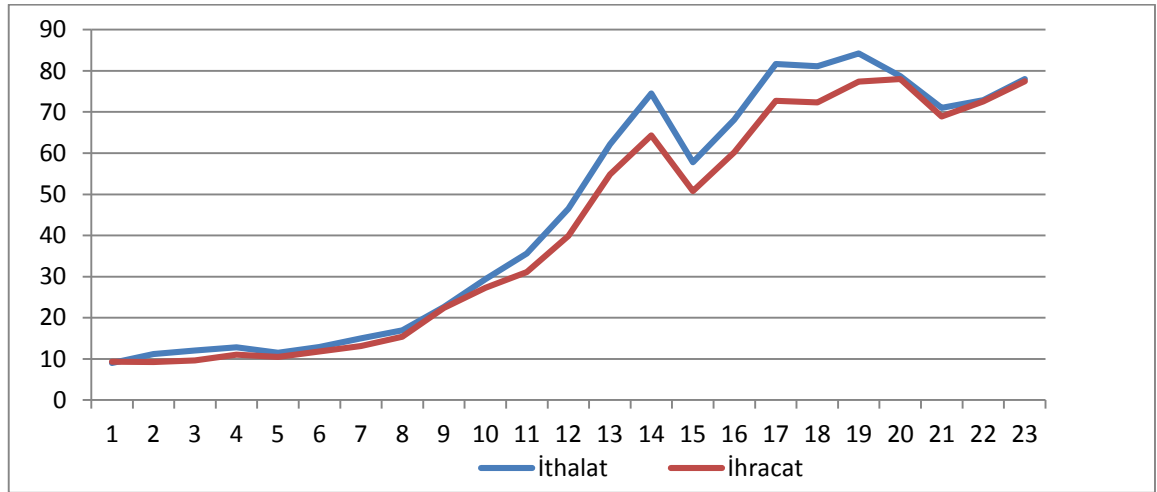
Ekonominin dış ticaret performansı incelendiğinde, 77,5 milyar Amerikan doları tutarında ihracat ve 78 milyar Amerikan doları tutarında ithalat ile toplamda 160 milyar dolara yakın bir dış ticaret hacmine sahiptir. İhracat ve ithalat tutarları arasındaki fark ise ithalat lehine beş yüz milyon dolar kadardır. İhracat ve ithalatın yıllık büyüme oranları incelenecek olursa, 2012 – 2017 yılları arasında ihracatın 72,3 milyardan 77,5 milyara çıkarak yıllık ortalama % 1,4 oranında arttığı görülmektedir. Öte yandan aynı dönemde ithalat da % 1,7 oranında büyümüştür (OEC Ülke raporu, Erişim tarihi: 05.01.2020).

Ülkenin ihracatının sektörel yapısına bakıldığında, makine ve ulaşım sektörlerinin ihracatın yarısından fazlasını karşıladığı görülmektedir. Makinenin % 31 ve ulaşım sektörünün % 30’luk payı bulunmaktadır. Öte yandan madencilik ve plastik sektörlerinin de diğer önemli sektörler olduğunu söylemek mümkündür. Ürün bazında ise otomobil % 20, otomotiv parçaları % 7,1, video görüntüleme ekipmanları % 6,4 paya sahip olan

ürünlerdir. İhracatın destinasyonlarının ilk sırasında Almanya bulunmaktadır ve toplam ihracatın % 20'sini kapsamaktadır. Ardından Çekya % 10, Fransa % 6,6 ve İtalya % 6,5 pay ile gelmektedir. İhracatın en önemli müşterisi olan Almanya daha çok ulaştırma (% 36) ve makine (%32) sektörlerine yoğun talep göstermektedir (OEC Ülke Raporu, Erişim tarihi: 05.01.2020).

Ülkenin ithalatı incelendiğinde ise ihracat ile benzer bir yapı gözlemlenmektedir. Buna göre makine, ulaşım ve madencilik sektörleri ithalatın yapıldığı ana sektörlerdir. Ürün bazında ise ithalatın temel ürünleri otomotiv parçaları, otomobil, yayın ekipmanları, ham petrol ve petrol gazı oluşturmaktadır. Slovakya'nın en çok ithalat yaptığı ülke ise yine ihracat ile benzer şekilde, Almanya, Çekya, Polonya, Çin ve Güney Kore'dir. Toplam ithalatın % 19'u Almanya'dan yapılmaktadır. Yapılan ürünler arasında otomotiv ve otomobil yedek parçası ilk sırada gelmektedirler (OEC Ülke Raporu, Erişim tarihi: 05.01.2020).

Slovak ekonomisinin cari dengesi incelendiğinde, 2017 yılı itibariyle 500 milyon Amerikan dolarına yakın bir cari açık verdiği görülmektedir. Bununla birlikte geçmiş yıllar incelendiğinde, özellikle ekonomik büyüme oranının nispi olarak yüksek olduğu yıllarda açığın daha da fazla arttığı, son yıllarda görece daraldığı görülmektedir.

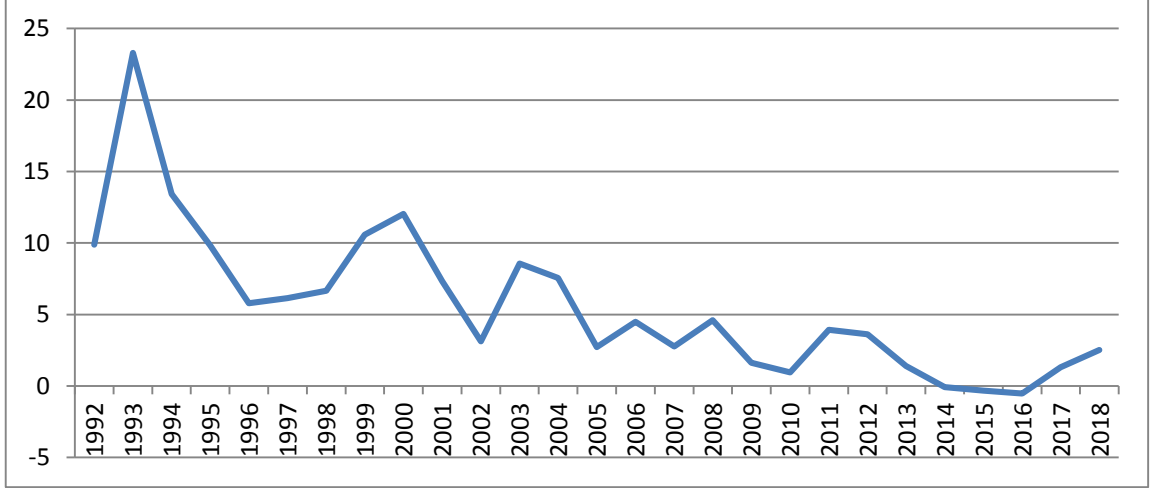
Kaynak: OEC Ülke Raporu, Erişim tarihi: 05.01.2020.

Şekil 2.48. Slovakya Ekonomisi Cari Dengenin Yıllar İtibariyle Seyri (Milyar \$)

OECD (2017) raporuna göre doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının Slovak ekonomisi için önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu rapora göre ülke içerisindeki ekonomik aktivitenin % 45'i dış pazarlara bağlıdır ve bundan dolayı ülke ekonomisinin sağlığı için özellikle Almanya gibi komşuların ekonomisinin iyi olması gerekmektedir. Bunun yanında özel sektör istihdamının % 20'lik kısmı doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına bağlıdır. Bu bağlamda özellikle Avro bölgesi olmak üzere, uluslararası piyasalardaki dalgalanmalar ekonomik aktiviteleri de benzer şekilde etkilemektedir. UNCTAD (2020) 2019 yılı Dünya Yatırım Raporuna göre 2018 yılında Slovakya'ya 475 milyon Amerikan doları yatırım yapılmıştır. Öte yandan ekonominin en büyük yatırım aldığı yıl 2017 yılı olmuştur. Zira 2017 yılında toplam 2,2 milyar dolarlık yabancı sermaye ekonomiye yatırım yapmıştır. 2018 yılı itibariyle ülkeye giren doğrudan yabancı sermaye yatırımı 57 milyar Amerikan dolarını geçmiştir.

Slovakya ekonomisi içerisine giren yabancı sermayenin önemli bir kısmı Hollanda menşelidir. 2017 verilerine göre, yapılan yatırımların dörtte biri Hollandalılar tarafından yapılmaktadır. Geri kalan yatırımların sekizde biri Çekya sermayesine, % 11'i Avusturya ve % 7'si Almanlara aittir. Yatırımların sektörel dağılımı incelendiğinde % 32 ile önemli bir kısmı imalat sanayine, % 19'u ile finans ve sigorta sektörüne, % 8'i ise toptan ve perakende satış sektörüne gitmektedir (OECD World Investment Report, Erişim tarihi: 05.01.2020).

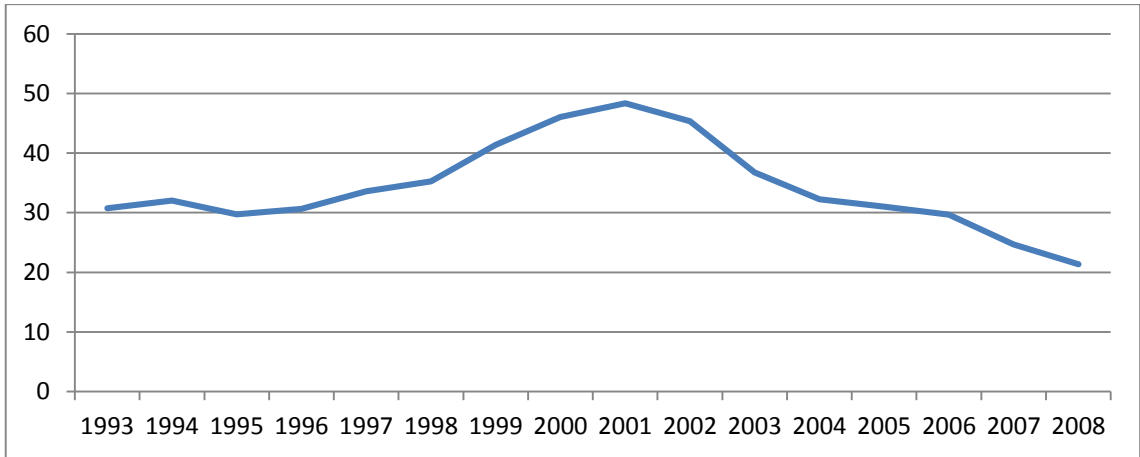
Slovak ekonomisi ile ilgili bir diğer önemli değişken ise enflasyon oranıdır. Şekilde de görüldüğü gibi, diğer Doğu Avrupa ülkelerinin aksine, geçişin ilk yıllarında enflasyon oranı ciddi boyutlara ulaşmamış, 1993 yılının ardından hızlı bir şekilde düşen enflasyon oranı dönem dönem yükselse de küresel krizde bile ciddi değişim göstermeyerek düşüş trendine devam etmiştir.

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı, Erişim tarihi: 05.01.2020.

Şekil 2.49. Slovakya Ekonomisinde Enflasyon Oranının Seyri (%)

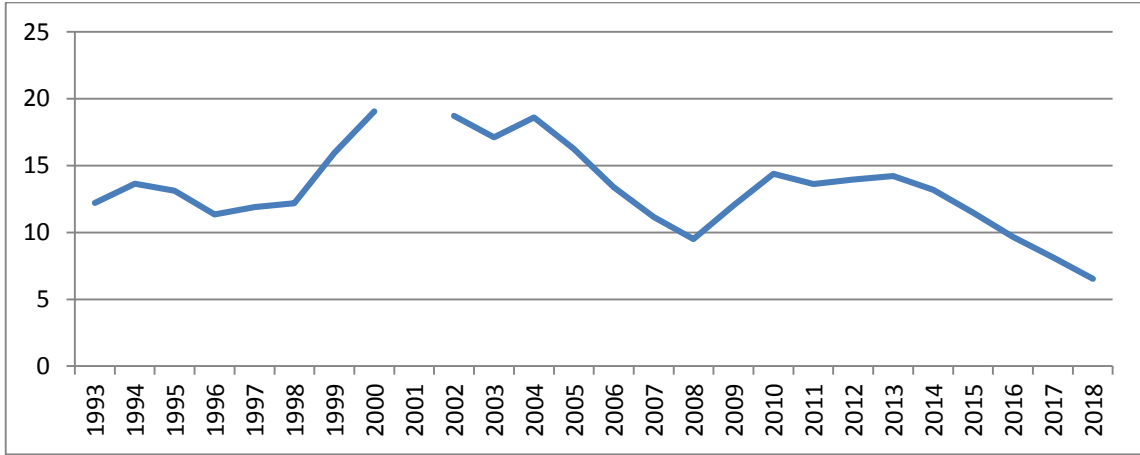
Slovak yerel para biriminin Amerikan doları karşısındaki değerine bakıldığında, yine diğer ülke para birimlerinin aksine, daha istikrarlı bir para birimi karşımıza çıkmaktadır. Zira 2009 yılı itibariyle Avro bölgesine dahil olan Slovakya, Avro kullanmaya başlamıştır. Önceki dönemde ise 2000’li yıllara kadar değer kaybeden Slovak korunası, küresel ekonomideki konjonktür nedeni ile 2000 sonrası dönemde koruna değer kazanmıştır.

Kaynak: Dünya Bankası veritabanı, Erişim tarihi: 05.01.2020.

Şekil 2.50. Slovak korunasının Amerikan doları Karşısındaki Seyri

Son olarak Slovak ekonomisinde işsizlik oranı kontrol edildiğinde, işsizliğin ekonomide geçiş döneminden son yıllara kadar kronik bir şekilde yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre geçişin ilk yıllarında % 10 – 15 arasında olan işsizlik oranı 2000’li yıllara gelindiğinde % 15 – 20 bandına çıkmış, 2008 yılına kadar ancak % 9,5’e düşse de sonraki dönemde tekrar % 10 – 15 bandında hareket etmeye devam etmiştir.

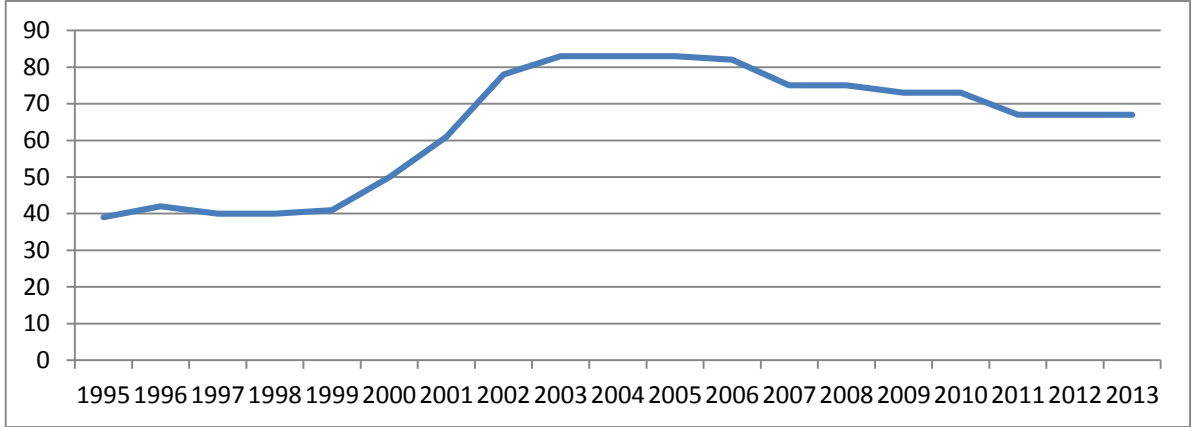

Kaynak: Dünya Bankası veritabanı, Erişim tarihi: 05.01.2020.

Şekil 2.51. Slovakya Ekonomisinde İşsizlik Oranı (%)

2.9.2. Slovakya Finansal Sistemi

Slovak finansal sistemi incelendiğinde, sistemde diğer ülkelerde olduğu gibi bankacılık sektörünün etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Bununla birlikte, bankacılık sektörünün bilanço büyüklüğünün ülke GSYİH’ sine oranı bakımından, Slovak bankacılık sektörü Avrupa Birliği ülkeleri arasında en küçük bankacılık sektörüdür. Sektörde 2019 Eylül ayı itibariyle 26 adet banka lisansı olan finansal kuruluş bulunmaktadır. Çoğunluğu ticari ve perakende bankacılık işlemleri yürütmektedir. 2001 yılında özelleştirme süreci sona ererken bankaların çoğunluğu yabancı sermayeli hale gelmiştir. Yabancı sermayenin menşei ise çoğunlukla Avusturya, Almanya ve İtalya olmuştur. Sistemdeki bankalardan sadece dört tanesi tamamıyla yerli sermaye tarafından kontrol edilmektedir (Avrupa Bankacılık Federasyonu, 2019).

Kaynak: Dünya Bankası, Global Financial Development Veri bankası, Erişim tarihi: 29.12.2019)

Şekil 2.52. Slovak Finansal Sisteminde Bankaların İçerisinde Yabancı Banka Oranı (%)

2.10. Bölüm Değerlendirmesi

Doğu Avrupa ülkeleri 1990'lı yılların hemen başında kumanda ekonomisinden serbest piyasa ekonomisine geçiş yaparken gerek siyasi gerekse ekonomik birer dönüşüm ve geçiş sürecine girmişlerdir. Bu süreçte ekonomik yapılarda ciddi boyutta değişim yaşanırken, ekonominin her bir birimi buna adapte olana kadar belirli bir süre geçmiştir.

Gerek yönetim gerekse halk bu dönüşüm sırasında kendini yeni duruma ayarlarken temel makroekonomik değişkenlerde ciddi dalgalanmalar da meydana gelmiştir. Batıdaki ve nispeten gelişmiş ülkeler ise bu ülkelerdeki bakir alanlara yönelirken hangi ülkeye yöneleceği ve bunun hangi boyutlarda olacağına karar verirken muhakkak o ülkenin ekonomik yapısı ile de ilgilenmiştir. Bu ilginin ne derece olduğunu ölçmeden önce ekonomilerdeki mevcut durumu ve geçmiş tecrübeleri ortaya koymak muhakkak önemlidir. Zira bu bölümde, her bir ülkenin makroekonomik yapısı öncelikli olarak ve sonrasında finansal sistemlerindeki durum incelenmiştir.

Bu bölümde yapılan şekilsel ve betimsel incelemeler sonucunda, nerede ise her ülkenin 1990'lı yılların hemen başından itibaren yaşadığı dönüşümün makro etkileri incelenmiştir. Buna göre şu çıkarımları yapmak mümkündür. Öncelikle, tüm ülkeler siyasi dönüşüm içerisinde serbest piyasa ekonomisini benimsemiş ve bu bağlamda ekonomi yönetimlerinde de değişikliğe gitmiştir. Yine bu kapsamda özelleştirme faaliyetleri yapılmış, devletin ekonomideki etkinliği azaltılmıştır. Bu geçiş sürecinde

ekonomilerin birçoğunda ciddi daralma süreci yaşanmıştır. Daralma süreci beraberinde yüksek enflasyon ve işsizlik, cari açık problemlerini de beraberinde getirmiştir.

Geçiş sürecinde yaşanan bir diğer olgu ise dış ticaret hacimlerindeki değişimdir. Ekonomiler dışa açık hale geldikçe küresel piyasa ile entegre olmuşlar ve dış ticaret hacmi artmıştır. Aynı zamanda ilişkide oldukları piyasalar da daha çok Batı Avrupa ülkeleri olmuştur. Yine cari denge ile ilgili olarak, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan gibi ülkelerde cari işlemler hesabı fazla verirken diğer ülkelerde cari açıktan bahsetmek mümkündür. Sermaye akımları ile ilgili olarak da bu ülkelerin tamamı geçiş sürecinde er ya da geç doğrudan sermaye yatırımı almış, özelleştirme kapsamında birçok ülke özelleştirilen kuruluşları yabancı sermayeye devretmiştir.

Yabancı sermaye yatırımlarının sektörel dağılımına bakıldığında, ülkelerde genel olarak imalat sanayine yönelik yatırımların önemli bir pay aldığı görülse de, finans ve sigortacılık sektörüne yapılan yatırımların da önemli miktarlara ulaştığı söylenebilir. Ülke ekonomisinde faaliyet gösteren yabancı bankaların toplam banka sayısına baktığımızda neredeyse tüm ülkelerde yabancı bankaların payının yarıdan fazla olduğu görülmektedir. Aynı durum yabancı bankaların toplam bankacılık sektörü varlıkları içindeki payı için de geçerlidir. Yabancı bankalar, gerek ekonomilerdeki geçiş sürecinde olası yüksek karlar, kültürel ve coğrafi nedenler ile bu ülkelere giriş yapmıştır. Bir sonraki bölümde bu girişlerin ülke ekonomisi üzerindeki etkisi ekonometrik yöntemler yardımı ile incelenecektir. Bunu yaparken önce makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisi sonrasında ise finansal sistemin temel değişkenleri üzerindeki etkisi ampirik olarak test edilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMPİRİK UYGULAMA

Bu çalışmada merkezi planlamadan serbest piyasa ekonomisine geçen Doğu Avrupa ülkelerinde yabancı banka payının temel makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisi panel veri yöntemi ile araştırılmıştır. Ampirik analize konu olan ülkeler sırasıyla Belarus, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Moldova, Polonya, Romanya, Slovak Cumhuriyeti ve Ukrayna ülkeleri kullanılmaktadır. Veri kısıtlı olduğundan dolayı 2001-2018 arası dönem ele alınmaktadır. 18 gözlem olduğu zaman serisi metodoloji yerine daha güvenilir sonuçlar elde etme amacıyla panel veri yöntemine başvurulmaktadır.

Elde edilen bulgular yabancı banka girişlerine yönelik uygulanan politikalara yön verecek politika çıkarsamaları açısından faydalı olacaktır. Zira yabancı banka girişlerinin ekonomi üzerinde olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğuna yönelik farklı görüşler birinci bölümde sunulmuştur. Elde edilen bulgular ile bu görüşlerin geçerliliği, en azından Doğu Avrupa ülkeleri için doğrulanmış olacaktır.

Bu bölümde ilk olarak ampirik analizde kullanılacak yöntemler ve model tanıtılacak, sonrasında modele ait veriler tanımlanacaktır. İkinci kısımda kullanılan yöntemler ve elde edilen bulgular sunulacaktır. Son olarak elde edilen veriler değerlendirilecektir.

3.1. Yöntem, Model ve Veriler

Ele alınan dokuz ülke 1990'lı yılların ilk yarısında serbest piyasa ekonomisine geçerken ekonomilerine ait verilerin sağlıklı bir şekilde toplanması daha sonraki dönemlerde başlamıştır. Bu nedenle temel veriler 1990'ların ikinci yarısından itibaren başlasa da özellikle bankacılık sektörüne ait veriler 2000'lerde elde edilebilir hale gelmiştir. Analizde kullanılacak bankacılık verileri 2001 yılından başladığından her bir ülkeye ait bir seri 2001 yılından 2018 yılına kadar olacak ve on sekiz verilik seri zaman serisi analiz için yetersiz olacaktır. Bu nedenle panel veri yöntemi analiz için daha uygundur. Panel veri metodunda ise sırası ile şu testler uygulanmalıdır;

- Tanımlayıcı İstatistikler,
- Korelasyon Analizi,
- Yatay Kesit Bağımlılığı,
- Yatay Kesit Bağımlılığını dikkate alan birim kök testi,
- Yatay Kesit Bağımlılığını dikkate alan Eşbütünleşme testleri,
- Yatay Kesit Bağımlılığını dikkate alan parametre tahmin yöntemleri,
- Panel vektör otoregresyon ve hata düzeltme modeline dayalı nedensellik testleri,
- Paneli oluşturan her bir ülke için nedensellik testleri.

Ampirik analizlerde Konopielko (1999), Carnedas vd. (2003) ve Lehner ve Schnitzer (2008) takiben yabancı banka payı (FBE), Brunetti (1997), Aisen ve Veiga (2013) gayrisafi yurtiçi hasıla (GDP), Alesine ve Perrotti (1996) takiben işsizlik oranı (UN), Kraft (2004) takiben sabit sermaye yatırımları (FCI), Lensink ve Hermes (2004) ve Clarke vd. (2003) takiben finansal gelişme endeksi (FDI), Morgan ve Strahan (2003) ve Manzano ve Neri (2001) takiben reel döviz kuru (REER), Clasessens vd. (2001), Levine (2003) ve Uiboupin (2004) takiben reel faiz oranı (INT) değişkenleri kullanılmaktadır. Ayrıca 9 ülkeye ait toplamda 162 gözlem bulunmaktadır.

Yabancı banka payının etkileşimde bulunduğu 6 tane makro ekonomik gösterge ampirik analizlere konu olmakla birlikte çok fazla bağımsız değişken kullanılması gereksiz parametre (nuisance parameters) sorununa yol açmaktadır. Bu soruna yakalanmamak amacıyla yabancı banka payını etkileyen iki farklı model kurulmaktadır. Bu iki model Model 1 ve Model 2 olarak aşağıda yer almaktadır. Model 1;

$$FBE = f(GDP, UN, FCI)$$

$$FBE_{it} = \alpha_i + \beta_{1i}GDP_{it} + \beta_{2i}UN_{it} + \beta_{3i}FCI_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.1.)$$

α_i sabit terimi, ε_{it} bağımsız ve özdeş dağılıma sahip hata terimini, i paneli oluşturan her bir ülkeyi ve t zaman endeksi olmak üzere Model 1'de bağımlı değişken yabancı

banka payı ve bağımsız değişkenleri ise gayrisafi yurtiçi hasıla, işsizlik oranı ve sabit sermaye yatırımları yer almaktadır. Model 2;

$$FBE=f(FDI, REER, INT)$$

$$FBE_{it} = \alpha_i + \beta_{1i} FDI_{it} + \beta_{2i} REER_{it} + \beta_{3i} INT_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.2.)$$

Model 2’de ise bağımlı değişken yabancı banka payı ve bağımsız değişkenler ise finansal gelişme endeksi, reel döviz kuru ve reel faiz oranı değişkenleri yer almaktadır.

Oluşturulan modellerde ilgili değişkenlerin yabancı banka girişleri üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bununla birlikte modeller vektör otoregresif metotlar ile inceleneceğinden tüm değişkenler içselleştirilerek birbirleri ile olan ilişkiler analiz edilebilmektedir.

Tablo 3.1.1. Dataların Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonuna (IMF) Göre Tanımları

Data	Kaynak	Sembol	Tanımlar
Yabancı Banka Payı	IMF	FBE	Bir ülke içerisinde faaliyet gösteren bankaların öz sermayelerindeki yabancı sermaye miktarını göstermektedir.
Gayrisafi Yürüçü Hasıla	WB	GDP	GSYİH, ekonomideki tüm yerleşik üreticiler tarafından eklenen brüt değer, yani sıra ürün vergileri ve eksi ürünlerin değerine dahil olmayan sübvansiyonların toplamıdır. Üretilen varlıkların amortismanı veya doğal kaynakların tükenmesi ve bozulması için indirimler yapılmadan hesaplanır. Veriler şu anki ABD doları cinsindedir.
İşsizlik Oranı	WB	UN	İşsizlik, iş arayanların işgücünün payını ifade eder. İşgücü ve işsizlik tanımları ülkelere göre farklılık göstermektedir.
Sabit Sermaye Yatırımları	WB	FCI	Mevcut sermaye stokuna yapılan eklemeleri göstermektedir.
Reel Faiz Oranı	WB	INT	Reel faiz oranı, GSYH deflatörü tarafından ölçüldüğü üzere enflasyona ayarlanmış borç verme faiz oranıdır. Borç verme oranlarına ilişkin şartlar ve koşullar ülkelere göre değişebilir, ancak kıyaslanabilirliklerini sağlar.
Reel Döviz Kuru	WB	REER	Reel efektif döviz kuru, bir fiyat saptırıcı veya maliyet endeksinde bölünmesiyle nominal efektif döviz kurudur (bir dövizin çeşitli yabancı para birimlerinin ağırlıklı ortalamalarına karşı bir değerinin bir ölçüsüdür).
Finansal gelişmişlik Endeksi	IMF	FDI	Finansal gelişme endeksi IMF tarafından hesaplanan Finansal Kurumsal Endeks ile Finansal Piyasa endeksinin toplamına eşittir.

Tablo 3.2. Model 1'e Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Ortalama	Max	Min	Std. Sapma	Çarpıklık ¹	Basıklık ²	Jarque-Bera
FBE	4.787	7.006	1.639	1.131	-0.097	2.775	0.595 (0.742)
GDP	10.871	11.767	9.170	0.541	-1.003	3.956	33.351 (0.00)***
UN	-3.139	167.151	-33.308	21.560	3.795	27.356	4393.364 (0.00)***
FCI	25.171	40.656	13.396	4.959	0.889	3.709	24.764 (0.00)***

Not: ***, ** ve * sırasıyla 1%, 5% ve 10% anlam seviyelerini ve () ifadesi olasılık değerlerini göstermektedir.

Model 1 için tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.2.'de yer almaktadır. Tanımlayıcı istatistiklere göre volatilitenin işareti olan standart sapma en yüksek olan değişken işsizlik oranı, en düşük olan ise gayrisafi yurtiçi hasıladır. Ayrıca Model 1'deki dört makro ekonomik değişken içerisinde çarpıklık katsayısı göz önüne alındığında yabancı banka payı ve gayrisafi yurtiçi hasıla değişkenleri sola çarpık, işsizlik oranı ve sabit sermaye yatırımları değişkenleri ise sağa çarpıktır. Çan eğrisinin kuyruk dağılımını gösteren basıklık katsayısına göre yabancı banka payı değişkeni basık diğer değişkenleri ise diktir. Jarque-Bera normallik sınavında ise sıfır hipotezi değişkenin normal dağıldığını alternatif hipotez ise değişkenin normal dağılmadığını göstermektedir. Karar aşaması için olasılık değerleri kullanılmaktadır. Eğer olasılık değerleri %1, %5 ve %10 anlam seviyelerinde düşük ise alternatif hipotez kabul edilmektedir. Bu doğrultuda yabancı banka payı değişkeni normal dağılıma sahiptir. Diğer değişkenleri ise normal dağılıma sahip değildir.

¹ Ortalamaya göre üçüncü derece moment çarpıklık için $S = \alpha_3 = \begin{cases} <0 & \text{sola çarpık} \\ =0 & \text{simetrik} \\ >0 & \text{sağa çarpık} \end{cases}$

² Ortalamaya göre dördüncü moment basıklık için $K = \alpha_4 = \begin{cases} <3 & \text{basık} \\ =3 & \text{simetrik} \\ >3 & \text{dik} \end{cases}$

Tablo 3.3. Model 2'e Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Ortalama	Max	Min	Std. Sapma	Çarpıklık	Basıklık	Jarque-Bera
FBE	4.787	7.006	1.639	1.131	-0.097	2.775	0.595 (0.742)
FDI	0.322	0.569	0.086	0.107	-0.084	2.475	2.050 (0.358)
REER	90.176	122.360	48.012	15.024	-0.920	3.357	23.763 (0.00)***
INT	3.734	20.431	-31.922	6.389	-1.942	11.420	580.43 (0.00)***

Not: ***, ** ve * sırasıyla 1%, 5% ve 10% anlam seviyelerini ve () ifadesi olasılık değerlerini göstermektedir. Tablo'da yer alan sonuçlar bir bütün halinde görülmesi için yabancı banka payına ilişkin değerler tekrar yer almaktadır.

Model 2 için tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.3.'de yer almaktadır. Tanımlayıcı istatistiklere göre volatilitenin işareti olan standart sapma en yüksek olan değişken nominal döviz kurundaki dalgalanmalardan kaynaklı olarak reel döviz kuru, en düşük olan ise finansal gelişme endeksidir. Çarpıklık katsayısı göz önüne alındığında yabancı banka payı, finansal gelişme endeksi ve reel döviz kuru değişkenleri sola çarpık, reel faiz oranı değişkeni ise sağa çarpıktır. Basıklık katsayısına göre reel döviz kuru ve reel faiz oranı değişkenleri dik ve finansal gelişme ile yabancı banka payı değişkenleri ise basıktır. Jarque-Bera normallik sınavına göre reel döviz kuru ve reel faiz oranı değişkenleri normal dağılıma sahip değildir. finansal gelişme ile yabancı banka payı değişkenleri ise normal dağılıma sahiptir.

Tablo 3.4. Model 1 için Korelasyon Analizi

	FBE	GDP	UN	FCI
FBE	1			
GDP	0.572	1		
UN	-0.033	-0.038	1	
FCI	-0.026	-0.202	-0.115	1

Korelasyon analizi değişkenler arasındaki ilişkileri göstermekte kullanılan temel testlerden biridir. Korelasyon katsayısının önündeki işaretin pozitif veya negatif olması ilişkinin yönünü göstermektedir. Ayrıca korelasyon katsayısı 0 ile 1 arasında yer almaktadır. 1'e yakın olması değişkenler arasında güçlü bir ilişki olduğunu 0'a yakın olması ise değişkenler arasında zayıf bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Bu açıklamalar ışığında Model 1'de yabancı banka payı ile gayrisafi yurtiçi hasıla arasında

pozitif ve orta derecede (0.572), işsizlik oranı ile negatif ve zayıf (-0.033), sabit sermaye yatırımları ile negatif ve zayıf (-0.026) ilişki bulunmaktadır. Tablo 3.4'ten alternatif sonuçlarda çıkmaktadır. Gayrisafi yurtiçi hasıla ile işsizlik oranı arasında negatif ve zayıf (-0.038), sabit sermaye yatırımları arasında ise negatif ve zayıf (-0.202) ilişki bulunmaktadır. Son olarak sabit sermaye yatırımları ile işsizlik oranı arasında negatif ve zayıf (-0.115) ilişki bulunmaktadır.

Bu sonuçlar, yabancı banka girişlerinin gayrisafi yurtiçi hasıla üzerinde olumlu bir etkisinin olabileceği, en azından aradaki ilişkinin pozitif ve orta derecede ilişkili olduğu söylenebilir. Ayrıca yabancı banka payındaki bir artış ile işsizlik ve sermaye yatırımları arasında negatif bir ilişkinin olduğuna yönelik bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Yabancı bankacılığın ekonomik büyümeye katkısının pozitif olduğu görülmekte iken işsizliği azaltmaktadır. Öte yandan sermaye stokundaki bir artıştan ziyade düşüşe neden olması beklenmeyen bir sonuçtur. Sonuç olarak ekonomik büyümeyi ve işsizliği olumlu yönde etkilerken, yatırımlar üzerinde olumsuz etkide bulunabilir.

Tablo 3.5. Model 2 için Korelasyon Analizi

	FBE	FDI	REER	INT
FBE	1			
FDI	0.685	1		
REER	0.378	0.481	1	
INT	0.101	0.280	0.425	1

Model 2'de yer alan değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisi Tablo 3.5'te yer almaktadır. Yabancı banka payı ile finansal gelişme endeksi arasında pozitif ve orta derecede (0.685), reel döviz kuru arasında ile pozitif ve zayıf (0.378), reel faiz oranı ile pozitif ve zayıf (0.101) ilişki bulunmaktadır. Alternatif sonuçlarda ise finansal gelişme endeksi ile reel döviz kuru arasında pozitif ve orta (0.481), reel faiz oranı arasında pozitif ve zayıf (0.280) ilişki bulunmaktadır. Reel döviz kuru ile reel faiz oranı arasında pozitif ve orta (0.425) derecede ilişki bulunmaktadır.

İkinci modele ait sonuçlara bakıldığında, yabancı banka girişleri ile finansal sektöre ait değişkenler arasında pozitif bir korelasyonun olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle yabancı banka girişleri ile finansal gelişmişlik endeksi arasında pozitif ve

kuvvetli bir ilişki mevcuttur. Bu durum yabancı bankaların bir ekonomiye girmesi ile farklı yollardan finansal sistemin de gelişmesine neden olmaktadır. Öte yandan yabancı bankaların bankacılık özsermayesindeki yeri arttıkça reel döviz kuru da artmaktadır. Bu durum yabancı bankacılığın kur üzerinde arttırıcı bir etkisinin olduğuna dair bir kanıt olarak sunulabilir. Benzer şekilde yabancı banka girişleri ile faiz oranı arasında zayıfta olsa pozitif bir korelasyonun olması, girişlerin piyasa faizi üzerinde arttırıcı etkisi olmasına bir delil olarak gösterilebilir.

3.2. Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenlik Testleri

Paneli oluşturan ülkeler birbirleri ile sosyal, kültürel ve ekonomik olarak etkileşim içinde olabilmektedir. Bu durum panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığı olarak ifade edilmektedir. Zaman serisi analizinde tek bir ülkeye veya birime ait değişkenler üzerinden analiz yapıldığı için değişen varyans ve yatay kesit bağımlılığı sorunu ortaya çıkmamaktadır. Paneli oluşturan ülkeler arasında sosyal, kültürel ve ekonomik olarak etkileşim olması değişen varyans sorununu ortaya çıkarmakta ve uygulanacak olan ekonometrik testleri değiştirmektedir. Bu çalışmada paneli oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığı olup olmadığını test etmek amacıyla Breusch ve Pagan (1980) tarafından öne sürülen Lagrange Multiplier (LM) testi önerilmektedir. Yatay kesitin boyutu $i=1,2,\dots,N$ ve zamanın boyutu $t=1,2,\dots,T$ ve α_i ve β_i katsayıları sabit terimi ve eğimi ifade etmek üzere x_{it} bağımsız değişkenlere ait vektörü ise $k \times 1$ boyutlu panel data modeli;

$$y_{it} = \alpha_i + \beta_i' x_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.3.)$$

olarak ifade edilmektedir. Bu modelde sıfır hipotezi paneli oluşturan birimlerde birbirlerine bağımlılığın olmamasıdır. $H_0 : Cov(\varepsilon_{it}, \varepsilon_{jt}) = 0$ olarak ele alınmaktadır. Bu modele ait Lagrange Multiplier (LM) testinin istatistiği;

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \square \chi_{N(N-1)/2}^2 \quad (3.4.)$$

olarak ifade edilmektedir. Denklem 3.4'te $\hat{\rho}_{ij}^2$ ifadesi her bir birim için en küçük kareler (OLS) regresyonundan kalan hata terimlerinin farklı korelasyonunun örnekleminin

tahmin edilmesidir. Paneli oluşturan birimleri gösteren N'in büyük ve zamanı gösteren T'nin kısa olduğu olasılıklarda Pesaran (2004) yeni bir LM test istatistiği önermektedir. Buna göre zaman boyutu $T \rightarrow \infty$ ve yatay boyutu $N \rightarrow \infty$ sonsuza gittiği durumlarda uyarlanmış LM test istatistiği³;

$$CD = \sqrt{\left(\frac{2T}{N(N-1)}\right)} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij} \right) \square N(0,1) \quad (3.5.)$$

Şeklinde. Panel veri metodolojisinde birim kök testi uygulamak için ilk olarak yatay kesit bağımlılığının olup olmadığını test etmek gerekmektedir. Buna göre paneli oluşturan her bir i arasında yatay kesit bağımlılığı bulunmuyorsa 1. Nesil birim kök testleri, paneli oluşturan her bir i arasında yatay kesit bağımlılığı bulunuyorsa 2. nesil birim kök testi kullanılmaktadır. Model 1 ve Model 2'ye ait yatay kesit bağımlılığı test sonuçları Tablo 3.6 ve Tablo 3.7'de yer almaktadır.

Tablo 3.6. Model 1 için Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Constant	FBE	GDP	UN	FCI
CD_{lm} (BP,1980)	64.916 (0.00)***	120.037 (0.00)***	117.347 (0.00)***	55.351 (0.021)**
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	3.408 (0.00)***	9.904 (0.00)***	9.587 (0.00)***	2.281 (0.011)**
CD (Pesaran, 2004)	-2.173 (0.015)**	-0.072 (0.471)	0.810 (0.209)	-2.357 (0.00)***
LM_{adj} (PUY, 2008)	-1.036 (0.850)	-0.515 (0.697)	0.299 (0.382)	2.653 (0.00)***

Not: $\Delta y_{i,t} = d_i + \delta_i y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \lambda_{i,j} \Delta y_{i,t-j} + u_{i,t}$ modelinde gecikme sayısı (p_i) 1 olarak alınmıştır. ***, ** ve * sırasıyla 1%, 5% ve 10% anlam seviyelerini ve () ifadesi olasılık değerlerini göstermektedir.

³ Çiftler halinde korelasyonlar, sıfır ortalamasına sahip değildir. Bu yüzden büyük panel için sapmasız düzeltilmiş LM test istatistikleri Pesaran vd. (2008) bakılabilir.

Tablo 3.7. Model 2 için Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Constant	FBE	FDI	REER	INT
CD_{lm} (BP,1980)	64.916 (0.00)***	63.543 (0.00)***	88.127 (0.00)***	55.512 (0.021)**
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	3.408 (0.00)***	3.246 (0.00)***	6.143 (0.00)***	2.299 (0.011)**
CD (Pesaran, 2004)	-2.173 (0.015)**	-2.298 (0.012)**	-1.783 (0.037)**	-0.371 (0.355)
LM_{adj} (PUY, 2008)	-1.036 (0.850)	2.475 (0.00)***	0.786 (0.216)	0.412 (0.340)

Not: $\Delta y_{i,t} = d_i + \delta_i y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \lambda_{i,j} \Delta y_{i,t-j} + u_{i,t}$ modelinde gecikme sayısı (p_i) 1 olarak alınmıştır. ***,

** ve * sırasıyla 1%, 5% ve 10% anlam seviyelerini ve () ifadesi olasılık değerlerini göstermektedir. Tablo'da yer alan sonuçlar bir bütün halinde görülmesi için yabancı banka payına ilişkin değerler tekrar yer almaktadır.

Yatay kesit bağımlılığı testinin sıfır hipotezi modelde yer alan değişkenleri oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının olmadığı, alternatif hipotez ise modelde yer alan değişkenleri oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının olduğu şeklindedir. Alternatif hipotez, olasılık oranları göz önüne alındığında kabul edilir. Ha değişkenler arasında yatay bağımlılığın varlığını göstermektedir.

3.3. Yatay Kesit Bağımlılığını Dikkate Alan Genişletilmiş Dickey–Fuller (CADF) Birim Kök Testi

Yatay kesit bağımlılığı olduğu için 2. Nesil birim kök testi olan Genişletilmiş Dickey-Fuller (CADF) testi ($T > N$) uygulanmalıdır. CADF testinin sıfır hipotezinde, değişkenlerin birim köke sahiptir ve daha önce iktisadi bir şoka maruz kalmışlardır. CADF testinin alternatif hipotezinde tam tersi durumu öne sürmektedir. CADF test istatistikleri kritik değerden küçük ise, değişkenin durağan olduğu kabul edilmektedir. Tam tersi bir durumda, sıfır hipotezi kabul edilir ve değişken birim köke dolayısıyla iktisadi şoka sahiptir. Pesaran (2007) tarafından önerilen yatay kesit bağımlılığını temel alan genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinde regresyon;

$$\Delta y_{it} = \alpha_i + \rho_i y_{i,t-1} + d_0 \bar{y}_{t-1} + \sum_{j=0}^p d_{j+1} \Delta y_{i,t-j} + \sum_{k=1}^p c_k \Delta y_{i,t-k} + \varepsilon_{it} \quad (3.6.)$$

olarak ifade edilmektedir. Bu regresyonda Δy_{it} panelde yer alan yatay kesitlerin ortalama zamanını ifade etmektedir. Schwarz bilgi kriteri optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesinde kullanılmaktadır. CIPS test istatistiği panelde yer alan her bir yatay kesitin test istatistiğinin aritmetik ortalamasını göstermektedir. Yatay kesit bağımlılığını dikkate alan CADF testi zaman serileri analizinde yer alan Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinin panel veri analizine doğru modifiye edilmiş versiyonudur. Böylece CADF testinde 3 model yer almaktadır. Sabit terimsiz ve trend değişkensiz model, sabit terimli model ve sabit terim ve trend değişkenli model bulunmaktadır.

Cross-Sectionally Augmented Dickey-Fuller (CADF) birim kök testinin boş hipotezi değişkenin birim köke dolayısıyla iktisadi şoka sahip olduğunu, alternatif hipotezi ise değişkenin birim köke dolayısıyla iktisadi şoka sahip olmadığını ifade etmektedir.

Peseran (2007) tarafından önerilen Cross-Sectionally Augmented Dickey-Fuller test istatistikleri tablo kritik değerinden küçükse ise değişken durağan ve iktisadi şoka sahip değildir. Cross-Sectionally Augmented Dickey-Fuller test istatistikleri tablo kritik değerden büyük ise değişken durağan değil ve iktisadi şoka sahiptir.

Tablo 3.8. Model 1 için CADF Birim Kök Test Sonuçları

	FBE						GDP						UN						FCI					
	Sabit		Sabit veTrend		Sabit		Sabit veTrend		Sabit		Sabit veTrend		Sabit		Sabit veTrend		Sabit		Sabit veTrend		Sabit		Sabit veTrend	
	Lag s	CADF stat	Lag s	CADF stat	Lag s	CADF stat	Lag s	CADF stat	Lag s	CADF stat	Lag s	CADF stat	Lag s	CADF stat	Lag s	CADF stat	Lag s	CADF stat	Lag s	CADF stat	Lag s	CADF stat	Lag s	CADF stat
Belarus	1	-2.292	1	-2.008	1	-1.444	3	2.129	1	0.438	1	-0.410	4	-4.050**	4	0.000								
Bulgaristan	1	-2.378	1	-2.407	1	-1.138	1	-1.717	4	-2.293	3	-2.622	4	0.496	4	0.000								
Çek Cumhuriyeti	1	-0.163	4	0.000	1	-2.452	1	-1.927	1	-1.300	1	-2.843	1	-2.523	1	-2.392								
Macaristan	1	-1.475	1	-1.508	1	-3.183*	1	-2.901	1	-1.018	1	-2.256	1	-1.738	1	-0.953								
Moldova	2	-3.288*	1	-2.549	1	-2.453	1	-1.813	1	-3.085*	1	-3.000	4	-6.829***	4	0.000								
Polonya	2	-4.059**	2	-1.373	1	-3.399**	1	-4.043**	1	-2.386	1	-2.313	4	-0.693	3	-3.765*								
Romanya	1	-2.488	2	-3.046	1	-2.145	1	-2.297	1	0.108	1	-0.155	4	-0.938	3	-1.433								
Slovak Cumhuriyeti	4	-0.123	1	-1.790	1	-5.308***	1	-4.833***	1	-0.809	1	-1.214	1	-3.712**	1	-3.689*								
Ukrayna	4	0.745	4	0.000	1	-1.182	1	-3.669*	1	-2.041	1	-2.332	4	-0.416	4	0.000								
Panel CIPS		-1.725		-1.631		-2.523**		-2.341		-1.376		-1.905		-2.267*		-1.359								

Notlar: ***, ** ve * değerleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlam seviyelerinde serilerin durağanlıklarını göstermektedir. Maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak alınmış ve optimal gecikme uzunlukları, Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. CADF istatistiği kritik değerleri, sabitli modelde -4.11 (%1), -3.36 (%5) ve -2.97 (%10) (Pesaran 2007, tablo I(b), p:275) ; sabit ve trendli modelde -4.67 (%1), -3.87 (%5) ve -3.49 (%10) (Pesaran 2007, tablo I(c), p:276). Panel istatistiği kritik değerleri, sabitli modelde -2.57 (%1), -2.33 (%5) ve -2.21 (%10) (Pesaran 2007, tablo II(b), p:280) ; sabit ve trendli modelde -3.10 (%1), -2.86 (%5) ve -2.73 (%10) (Pesaran 2007, tablo II(c), p:281). Panel istatistiği, CADF istatistiklerinin ortalamasıdır.

Tablo 3.9. Model 2 için CADF Birim Kök Test Sonuçları

	FBE						FDI						REER						INT						
	Sabit			Sabit veTrend			Sabit			Sabit veTrend			Sabit			Sabit veTrend			Sabit			Sabit veTrend			
	Lag	CADF	stat	Lag	CADF	stat	Lag	CADF	stat	Lag	CADF	stat	Lag	CADF	stat	Lag	CADF	stat	Lag	CADF	stat	Lag	CADF	stat	
Belarus	1	-2.292	1	-2.008	1	-2.393	1	-2.156	2	-0.951	2	-1.643	1	-2.024	1	-1.953									
Bulgaristan	1	-2.378	1	-2.407	2	-1.963	2	-2.562	4	0.042	4	0.00	4	-1.233	4	0.00									
Çek Cumhuriyeti	1	-0.163	4	0.000	2	-3.432**	2	-3.643*	4	-1.552	4	0.00	1	-1.519	1	-1.840									
Macaristan	1	-1.475	1	-1.508	1	-1.062	3	-1.685	2	-0.740	1	-4.635**	1	-0.800	1	-2.278									
Moldova	2	-3.288*	1	-2.549	1	-2.502	1	-2.549	4	741.956**	4	0.00	1	-2.447	1	-2.501									
Polonya	2	-4.059**	2	-1.373	3	-2.575	3	-2.008	4	-1.685	4	0.00	1	0.214	4	0.00									
Romanya	1	-2.488	2	-3.046	1	-2.987*	1	-3.480	1	-2.484	1	-2.361	2	-3.593**	2	-3.418									
Slovak Cumhuriyeti	4	-0.123	1	-1.790	1	-2.363	4	0.00	3	-1.057	3	-1.168	3	-1.527	3	-3.560*									
Ukrayna	4	0.745	4	0.000	2	-0.348	4	0.00	1	-0.974	1	-2.907	2	-3.989**	2	-3.607*									
Panel CIPS		-1.725		-1.631		-2.18		-2.009		81.398***		-1.413		-1.880		-2.129									

Notlar: ***, ** ve * değerleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlı seviyelerinde serilerin durağanlıklarını göstermektedir. Maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak alınmış ve optimal gecikme uzunlukları, Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. CADF istatistiği kritik değerleri, sabitli modelde -4.11 (%1), -3.36 (%5) ve -2.97 (%10) (Pesaran 2007, tablo I(b), p:275) ; sabit ve trendli modelde -4.67 (%1), -3.87 (%5) ve -3.49 (%10) (Pesaran 2007, tablo I(c), p:276). Panel istatistiği kritik değerleri, sabitli modelde -2.57 (%1), -2.33 (%5) ve -2.21 (%10) (Pesaran 2007, tablo II(b), p:280) ; sabit ve trendli modelde -3.10 (%1), -2.86 (%5) ve -2.73 (%10) (Pesaran 2007, tablo II(c), p:281). Panel istatistiği, CADF istatistiklerinin ortalamasıdır.

Model 1’de yer alan makro ekonomik değişkenlere ait yatay kesit bağımlılığını dikkate alan CADF birim kök testi sonuçları Tablo 3.8’de yer almaktadır. Bu sonuçlara göre yabancı banka payı değişkeni sabitli modelde %10 anlam seviyesinde Moldova’da ve %5 anlam seviyesinde Polonya’da, gayrisafı yurtiçi hasıla değişkeni sabitli modelde %10 anlam seviyesinde Macaristan’da, sabitli ve sabitli ve trendli modelde %5 anlam seviyesinde Polonya’da, sabitli ve sabitli ve trendli modelde %1 anlam seviyesinde Slovak Cumhuriyetinde, işsizlik oranı değişkeni sabitli modelde %10 anlam seviyesinde Moldova’da, sabit sermaye yatırımları değişkeni ise sabitli modelde %5 anlam seviyesinde Belarus’ta, sabitli modelde %1 anlam seviyesinde Moldova’da, sabit terimli ve trendli modelde %10 anlam seviyesinde Polonya’da, sabitli modelde %5 anlam seviyesinde ve sabitli ve trendli modelde %10 anlam seviyesinde Ukrayna’da birim kök bulunmaktadır.

Model 2’de yer alan makro ekonomik değişkenlere ait yatay kesit bağımlılığını dikkate alan CADF birim kök testi sonuçları Tablo 3.9’da yer almaktadır. Bu sonuçlara göre finansal gelişme endeksi sabitli modelde %5 anlam seviyesinde sabit terimli ve trendli modelde %10 anlam seviyesinde Çek Cumhuriyetinde, sabitli modelde %10 anlam seviyesinde Romanya’da, reel döviz kuru değişkeni sabitli ve trendli modelde %5 anlam seviyesinde Macaristan’da, sabitli modelde %1 anlam seviyesinde Moldova’da, reel faiz oranı değişkeni ise sabitli modelde %5 anlam seviyesinde Romanya’da, sabitli ve trendli modelde %10 anlam seviyesinde Slovak Cumhuriyetinde, sabitli modelde ve sabit terimli trendli modelde sırasıyla %5 ve %10 anlam seviyelerinde Ukrayna’da birim kök bulunmaktadır. Ekonomik şokların etkileri düşünöldüğünde değişkenler uzun hafızaya sahip olabilir, bu nedenle değişkenlerin ilk farkları analizde dikkate alınacaktır.

3.4. Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenite Testleri

Yatay kesit bağımlılığının olup olmadığı, Peseran (2004) CD_{LM} , Breusch-Pagan (1980) CD_{LM1} , Peseran (2004) CD_{LM2} çalışmalarında önerilen testlerle yapılmaktadır. $T > N$ zaman boyutu yatay boyuttan büyük ise CD_{LM1} ve CD_{LM2} testleri kullanılmaktadır. CD_{LM} testi $N > T$ yatay boyut zamana boyutundan büyük ise kullanılmaktadır. Peseran ve Yamagata (2008) tarafından önerilen $\tilde{\Delta}$ delta testinde ise eğim parametresinin homojen olup olmadığı test edilmektedir. Sıfır hipotezinde eğim parametresinin homojen olması

dolayısıyla her bir i için eğim parametresinin farklı olması sonucunu doğurmaktadır. [$H_0 : \beta_i = \beta$].⁴

Tablo 3.10. Model 1 için Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenite Test Sonuçları

	Test İstatistikleri	p-value
<u>Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri</u>		
LM (BP,1980)	79.667	0.00***
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	5.146	0.00***
CD (Pesaran, 2004)	1.958	0.025**
LM_{adj} (PUY, 2008)	17.037	0.00***
<u>Homojenite Testleri</u>		
$\tilde{\Delta}$	6.307	0.00***
$\tilde{\Delta}_{adj}$	7.347	0.00***

Not: Regresyon modeli $FBE_{it} = \alpha_i + \beta_1 GDP_{it} + \beta_2 UN_{it} + \beta_3 FCI_{it} + \varepsilon_{it}$. ***, ** ve * sırasıyla 1%, 5% ve 10% anlam seviyelerini ve () ifadesi olasılık değerlerini göstermektedir.

Tablo 3.11. Model 2 için Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenite Test Sonuçları

	Test İstatistikleri	p-value
<u>Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri</u>		
LM (BP,1980)	75.203	0.00***
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	4.620	0.00***
CD (Pesaran, 2004)	6.057	0.00***
LM_{adj} (PUY, 2008)	15.278	0.00***
<u>Homojenite Testleri</u>		
$\tilde{\Delta}$	7.493	0.00***
$\tilde{\Delta}_{adj}$	8.729	0.00***

Not: Regresyon modeli $FBE_{it} = \alpha_i + \beta_1 FDI_{it} + \beta_2 REER_{it} + \beta_3 INT_{it} + \varepsilon_{it}$. ***, ** ve * sırasıyla 1%, 5% ve 10% anlam seviyelerini ve () ifadesi olasılık değerlerini göstermektedir.

Tablo 3.10 ve Tablo 3.11’de yer alan sonuçlara göre panel regresyonda yatay kesit bağımlılığının olduğu görülmektedir. Yatay kesit bağımlılığı olduğu durumlar da eşbütünleşme (değişkenler arasında uzun dönemli ilişki) ve parametre tahmin yöntemleri niteliğini değiştirmektedir. Panel regresyonda yatay kesit bağımlılığı yoksa Pedroni (2001), Kao ve Chiang (2000) ve Mark ve Sul (1999) tarafından önerilen Dinamik En Küçük Kareler (DOLS) ve Tam Değiştirilmiş Dinamik En Küçük Kareler (FMOLS)

⁴ Test istatistiği için Pesaran and Yamagata (2008) bakılabilir.

tahmin yöntemleri kullanılır. Ancak yatay kesit bağımlılığı ve homojenite test sonuçlarına göre yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ve homojen olmayan panel regresyona dayalı eşbütünleşme ve parametre tahmin yöntemleri kullanılması gerekir. Pesaran (2006) tarafından öne sürülen Common Correlated Effect (CCE) parametre tahmin modeli, Eberhardt and Teal (2010) tarafından öne sürülen Augmented Mean Group (AMG) parametre tahmin modeli kullanılmaktadır.

Tablo 3.12. Model 1 için yatay Kesit Bağımlılığını Dikkate Alan Eşbütünleşme Test Sonuçları

Tests	Constant			Constant and Trend		
	Statistic	Asymptotic p-value	Bootstrap p-value	Statistic	Asymptotic p-value	Bootstrap p-value
Error Correction						
Group_tau	-12.154	0.00***	0.00***	-11.355	0.00***	0.07*
Group_alpha	-2.479	0.00***	0.08*	0.236	0.593	0.588
Panel_tau	-10.215	0.00***	0.00***	-11.482	0.00***	0.024**
Panel_alfa	-4.260	0.00***	0.054*	-2.179	0.015**	0.165
LM bootstrap						
LM_N^+	2.139	0.016**	0.982	16.098	0.00***	0.00***

Notlar: Her iki test de boş hipotez, eş-bütünleşme olmadığını göstermektedir. Hata Düzeltme Testinde gecikme bir olarak kabul edilir. Bir bootstrap olasılık oranı, 1000 kez tekrarlanan bir dağılıma sahiptir. Asimptotik olasılık oranları standart normal dağılımdan elde edilir. ***, ** ve * olan rakamlar sırasıyla% 1,% 5 ve% 10 seviyelerini göstermektedir.

Tablo 3.13. Model 2 için yatay Kesit Bağımlılığını Dikkate Alan Eşbütünleşme Test Sonuçları

Tests	Constant			Constant and Trend		
	Statistic	Asymptotic p-value	Bootstrap p-value	Statistic	Asymptotic p-value	Bootstrap p-value
Error Correction						
Group_tau	-13.419	0.00***	0.00***	-13.792	0.00***	0.064*
Group_alpha	-3.975	0.00***	0.045**	-4.946	0.00***	0.00***
Panel_tau	-9.827	0.00***	0.00***	-9.836	0.00***	0.039**
Panel_alfa	-5.618	0.00***	0.039**	-4.942	0.00***	0.081*
LM bootstrap						
LM_N^+	4.093	0.00***	0.082*	14.976	0.00***	0.00***

Notlar: Her iki test de boş hipotez, eş-bütünleşme olmadığını göstermektedir. Hata Düzeltme Testinde gecikme bir olarak kabul edilir. Bir bootstrap olasılık oranı, 1000 kez tekrarlanan bir dağılıma sahiptir. Asimptotik olasılık oranları standart normal dağılımdan elde edilir. ***, ** ve * olan rakamlar sırasıyla% 1,% 5 ve% 10 seviyelerini göstermektedir.

Yatay kesit bağımlılığını test etmek amacıyla modelde kritik değerler hem asimptotik hem de bootstrap yöntemi ile elde edilebilmektedir. Tablo 3.12 ve 3.13'e göre test istatistiklerinin olasılık değerleri% 1 (0.01), %5 (0.05) ve %10 (0.1) güven aralığındadır. Böylece kesit bağımlılığı ve heterojen yapıya dayanan ortak entegrasyon yöntemlerini kullanılmaktadır. Hata düzeltme testinde hem asimptotik hem de bootstrap değerleri dikkate alındığında değişkenler arasında önemli bir bütünleşme vardır. Öte yandan, LM bootstrap testine göre, asimptotik test istatistiklerine göre değişkenler arasında eş-bütünleşme vardır.

3.5. Peseran (2006) Common Corelated Effect (CCE) ve Eberhatrdt ve Bond (2009) Augmented Mean Group (AMG) Yatay Kesit Bağımlılığını Dikkate Alan Panel Tahmincileri

Model 1 ve Model 2'de yer alan makro ekonomik değişkenlerin uzun dönemli ilişkilerinin yönünün ve derecesinin ortaya konulması iktisat teorisi açısından önemlidir. Peseran (2006) tarafından geliştirilen Common Corelated Effect (CCE) eşbütünleşme tahmincileri zaman boyutunun ve yatay boyutun nispeten küçük olduğu panellerde daha güvenilir sonuçlar sağlamaktadır. Peseran (2006) tarafından geliştirilen Common Corelated Effect (CCE) metodu gözlemlenemeyen ortak etkilerden kaynaklı olarak ortaya çıkan yatay kesit bağımlılığını dikkate alır. Sonuç olarak homojen olmayan panellerde eğim parametresinin değişmesine olanak sağlamaktadır. Homojen olmayan panel eşbütünleşme modeli;

$$y_{it} = \alpha'_i d_t + \beta'_i x_{it} + e_{it} \quad (3.7)$$

olarak ifade edilmektedir. d_t $n \times 1$ boyutlu gözlemlenen ortak etkiler vektörünü, x_{it} $k \times 1$ boyutlu gözlemlenen bireysel bağımsız değişkenler vektörünü göstermektedir. $e_{it} = \gamma'_i f_t + \varepsilon_{it}$ şeklinde ifade edilen hata terimi iki farklı kısımdan oluşmaktadır. f_t gözlemlenemeyen ortak etkiler vektörünü ifade eder. Eberhardt ve Bond (2009) tarafından öne sürülen ve yatay kesit bağımlılığını dikkate alan AMG (Augmented Mean Group Estimator: genişletilmiş Ortalama Grup Etkisi) metodu ile $y_{it} = \alpha'_i d_t + \beta'_i x_{it} + e_{it}$ regresyonu tahmin edilir. Genişletilmiş Ortalama Grup Etkisi (AMG) değişkenlerin birinci farkında durağan olması durumunda bile kullanılabilen ve panelin tamamına ait uzun dönemli ilişkilere ait parametreleri veren bir tahminci elde etme yöntemidir.

Genişletilmiş Ortalama Grup Etkisi (AMG), panelin tamamı için uzun dönem eş-bütünleşme parametresini, yatay kesitlere ait uzun dönem parametrelerin aritmetik ortalamasını ağırlıklandırarak tahmin etmektedir. Panel Genişletilmiş Ortalama Grup Etkisi (AMG) parametresi değişkenlerdeki ortak faktörleri ve dinamik etkileri dikkate alır. Ayrıca Genişletilmiş Ortalama Grup Etkisi (AMG) dengesiz panellerde de güvenilir sonuçlar vermekte ve hata teriminden kaynaklanan içsellik probleminin olması halinde de kullanılabilir (Eberhardt ve Bond, 2009).

Tablo 3.14. Model 1 için Yatay-kesit bağımlılığını dikkate alan Panel Eş-bütünleşme Tahminçileri

Çalışma	Tahminci	Sabit	GSYİH	UN	FCI
Pesaran (2006)	CCE	0.495 (0.940)	0.554 (0.327)	-0.0000361 (0.977)	-0.0113 (0.498)
Eberhardt and Teal (2010)	AMG	-2.295 (0.367)	0.639 (0.00)***	-0.0006264 (0.382)	-0.00464 (0.522)

Not: ***, ** ve * olan rakamlar sırasıyla% 1,% 5 ve% 10 seviyelerini göstermektedir. () ifadesi olasılık değerlerini göstermektedir.

Bağımlı değişkenin yabancı banka payı ve bağımsız değişkenlerin gayrisafi yurtiçi hasıla, işsizlik oranı ve sabit sermaye yatırımlarının olduğu Model 1 için yatay kesit bağımlılığını dikkate alan panel eş-bütünleşme tahminçileri sonuçları Tablo 3.14'te yer almaktadır. Tablo 3.13'te yer alan sonuçlara göre AMG tahmincisinde gayrisafi yurtiçi hasılaya ait parametre istatistiksel olarak anlamlı çıkmaktadır. Buna göre gayrisafi yurtiçi hasıla %1 arttığında yabancı banka payı %0.639 artmaktadır.

Zira ekonomi büyüdükçe, olumlu performans yabancı finans sektörü aktörlerinin dikkatini çekebilme, bu durum da yabancı banka girişlerini pozitif etkilemektedir. Bu sonuca bakarak iktisadi gelişmenin yabancı bankacılık için önemli bir belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan işsizlik ve sermaye stokundaki artışın bankacılık girişlerinde istatistiksel olarak herhangi anlamı bulunmamaktadır. Dahası, her iki değişkene ait katsayının da negatif olması iktisadi açıdan da anlamsız görülmektedir.

Tablo 3.15. Model 2 için Yatay-kesit bağımlılığını dikkate alan Panel Eş-bütünleşme Tahminçileri

Çalışma	Tahminci	Sabit	FDI	REER	INT
Pesaran (2006)	CCE	-1.574 (0.00)***	0.187 (0.00)***	0.461 (0.021)**	0.092 (0.00)***
Eberhardt and Teal (2010)	AMG	-2.467 (0.00)***	0.452 (0.00)***	0.294 (0.094)*	0.147 (0.018)**

Not: ***, ** ve * olan rakamlar sırasıyla% 1,% 5 ve% 10 seviyelerini göstermektedir. () ifadesi olasılık değerlerini göstermektedir.

Bağımlı değişkenin yabancı banka payı ve bağımsız değişkenlerin finansal gelişme endeksi, reel döviz kuru ve reel faiz oranının olduğu Model 2 için yatay kesit bağımlılığını dikkate alan panel eş-bütünleşme tahminçileri sonuçları Tablo 3.15'te yer almaktadır. Tablo 3.15'te yer alan sonuçlara göre bütün parametreler pozitif ve farklı anlam seviyelerinde olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı çıkmaktadır. Bu sonuçlara göre;

- Finansal gelişme endeksi %1 artarsa yabancı banka payı CCE tahminçisine göre %0.187, AMG tahminçisine göre %0.452 artmaktadır.
- Reel döviz kuru %1 artarsa yabancı banka payı CCE tahminçisine göre %0.461, AMG tahminçisine göre %0.294 artmaktadır.
- Reel faiz oranı %1 artarsa yabancı banka payı CCE tahminçisine göre %0.092, AMG tahminçisine göre %0.147 artmaktadır.

Model 2 incelendiğinde finansal sistemin niceliklerinin yabancı banka girişleri açısından önemli kriterler olduğunu söylemek mümkündür. Zira ilgili ülkelerin finansal sistemlerindeki gelişme yabancı sermaye sahipleri ve yabancı bankalar için ilgili ülkeyi daha cazip hale getirmektedir. Ülkedeki faiz oranlarındaki artış da yabancı banka girişleri için olumlu etki yapmaktadır. Bu etki görece düşük olsa da hem iktisadi hem de istatistiksel olarak anlamlıdır.

Son olarak faiz oranlarındaki artışın yabancı banka girişlerini özendirildiği görülmektedir. Bunu şu şekilde açıklamak mümkündür: kurlardaki artış yabancı sermayenin yerel para cinsinden değerini arttırmakta ve birim sermayenin getirisini yükseltmektedir. Bu ise yabancı sermayenin ekonomiye girişini teşvik edici bir durumdur.

3.6. Panel Vektör Otoregresyon ve Vektör Hata Düzeltme Modeli

Makro ekonomik göstergeler arasında uzun dönemli (eşbütünleşme, cointegration) ilişki olup olmadığını test etmek amacıyla Westerlund (2007) tarafından öne sürülen ve yatay kesit bağımlılığını dikkate alan eşbütünleşme testi uygulanmaktadır. Panel eşbütünleşme (PVECM) modeli panel vektör otoregresyon modeline (PVAR) hata düzeltme teriminin ilave edilmesi ile ortaya çıkmaktadır. $\phi_{1i}\hat{\varepsilon}_{it-1}$ hata düzeltme terimi, δ_{1i} sabit terim ve v_{1it} hata terimi olmak üzere Model 1 için panel vektör hata düzeltme (PVECM) modeli;

$$\begin{aligned}\Delta FBE &= \delta_{1i} + \sum_{p=1}^k \delta_{11ip} \Delta GDP_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{12ip} \Delta UN_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{13ip} \Delta FCI_{it-p} + \phi_{1i} \hat{\varepsilon}_{it-1} + v_{1it} \\ \Delta GDP &= \delta_{2i} + \sum_{p=1}^k \delta_{21ip} \Delta FBE_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{22ip} \Delta UN_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{23ip} \Delta FCI_{it-p} + \phi_{2i} \hat{\varepsilon}_{it-1} + v_{2it} \\ \Delta UN &= \delta_{3i} + \sum_{p=1}^k \delta_{31ip} \Delta FBE_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{32ip} \Delta GDP_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{33ip} \Delta FCI_{it-p} + \phi_{3i} \hat{\varepsilon}_{it-1} + v_{3it} \\ \Delta FCI &= \delta_{4i} + \sum_{p=1}^k \delta_{41ip} \Delta FBE_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{42ip} \Delta GDP_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{43ip} \Delta UN_{it-p} + \phi_{4i} \hat{\varepsilon}_{it-1} + v_{4it}\end{aligned}$$

(3.8., 3.9., 3.10., 3.11.)

şeklindedir. Panel vektör hata düzeltme (PVECM) modeli (eş-bütünleşme) modelinin boş hipotezi makroekonomik değişkenler arasında eş-bütünleşme (uzun dönemli ilişki) olmadığı şeklindedir. Alternatif hipotez ise makroekonomik değişkenler arasında eş-bütünleşme (uzun dönemli ilişki) olduğu şeklindedir.

Kısa ve uzun dönem nedensellik testi hangi parametreye kısıt konulması ile ilgilidir. Panel vektör otoregresyon (PVAR) modelinden optimal gecikme uzunluğundan elde edilen parametrelere F testi uygulanması (bir bütün halinde sıfıra eşit olması) kısa dönem nedenselliğinin olmadığını şeklindeki sıfır hipotezini oluşturmaktadır. Eğer sıfıra eşit değilse kısa dönem nedenselliğinin olduğu şeklindeki alternatif hipotez kabul edilmektedir. Panel vektör hata düzeltme (PVECM) modelinde hata düzeltme katsayısının ($\phi_{1i}\hat{\varepsilon}_{it-1}$) sıfırdan farklı olması ise uzun dönem nedenselliğinin olduğu alternatif hipotezi göstermektedir. Eğer hata düzeltme katsayısı ($\phi_{1i}\hat{\varepsilon}_{it-1}$) istatistiksel olarak sıfıra eşit olursa

bağımsız değişkenlerden bir bütün halinde bağımlı değişkene uzun dönem nedensellik bulunmamaktadır.

Yabancı banka payının bağımlı değişken olduğu 3.8 numaralı regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^k \delta_{11ip} \Delta GDP_{it-p} = 0$ ise kısa dönemde gayrisafi yurtiçi hasıladan yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^k \delta_{11ip} \Delta GDP_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup kısa dönemde gayrisafi yurtiçi hasıladan yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Aynı regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^k \delta_{12ip} \Delta UN_{it-p} = 0$ ise kısa dönemde işsizlik oranından yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^k \delta_{12ip} \Delta UN_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup işsizlik oranından yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Yine 3.7 numaralı regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^k \delta_{13ip} \Delta FCI_{it-p} = 0$ ise kısa dönemde sabit sermaye yatırımlarından yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^k \delta_{13ip} \Delta FCI_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup kısa dönemde sabit sermaye yatırımlarından yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Uzun dönem nedensellik testi ise hata düzeltme terimi ile ilişkilidir. Uzun dönem nedensellik testinde sıfır hipotezi $\phi_i \hat{\epsilon}_{it-1} = 0$ şeklindedir. Sıfır hipotezi gayrisafi yurtiçi hasıla, işsizlik oranı ve sabit sermaye yatırımlarından bir bütün halinde yabancı banka payına doğru nedenselliğin olmadığını ifade etmektedir. Alternatif hipotez ise $\phi_i \hat{\epsilon}_{it-1} \neq 0$ şeklindedir. Buna göre gayrisafi yurtiçi hasıla, işsizlik oranı ve sabit sermaye yatırımlarından bir bütün halinde yabancı banka payına doğru nedenselliğin olduğunu ifade etmektedir.

Gayrisafi yurtiçi hasılanın bağımlı değişken olduğu 3.9 numaralı regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^k \delta_{21ip} \Delta FBE_{it-p} = 0$ ise kısa dönemde yabancı banka payından gayrisafi yurtiçi

hasılaya doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise

$$\sum_{p=1}^k \delta_{21ip} \Delta FBE_{it-p} \neq 0 \text{ şeklinde olup kısa dönemde yabancı banka payından gayrisafi}$$

yurtiçi hasılaya doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Bu regresyonda sıfır

$$\text{hipotezi } \sum_{p=1}^k \delta_{22ip} \Delta UN_{it-p} = 0 \text{ ise kısa dönemde işsizlik oranından gayrisafi yurtiçi}$$

hasılaya doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise

$$\sum_{p=1}^k \delta_{22ip} \Delta UN_{it-p} \neq 0 \text{ şeklinde olup kısa dönemde işsizlik oranından gayrisafi yurtiçi}$$

hasılaya doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Yine 3.9 numaralı regresyonda

$$\text{sıfır hipotezi } \sum_{p=1}^k \delta_{23ip} \Delta FCI_{it-p} = 0 \text{ ise kısa dönemde sabit sermaye yatırımlarından}$$

gayrisafi yurtiçi hasılaya doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif

$$\text{hipotez ise } \sum_{p=1}^k \delta_{23ip} \Delta FCI_{it-p} \neq 0 \text{ şeklinde olup kısa dönemde sabit sermaye}$$

yatırımlarından gayrisafi yurtiçi hasılaya doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir.

Uzun dönem nedensellik testinde sıfır hipotezi $\phi_{2i} \hat{\epsilon}_{it-1} = 0$ şeklindedir. Buna göre yabancı

banka payı, işsizlik oranı ve sabit sermaye yatırımlarından bir bütün halinde gayrisafi

yurtiçi hasılaya doğru nedenselliğin olmadığını göstermektedir. Alternatif hipotez ise

$$\phi_{2i} \hat{\epsilon}_{it-1} \neq 0 \text{ şeklinde olup yabancı banka payı, işsizlik oranı ve sabit sermaye}$$

yatırımlarından bir bütün halinde gayrisafi yurtiçi hasılaya doğru nedenselliğin olduğunu

göstermektedir.

İşsizlik oranının bağımlı değişken olduğu 3.10 numaralı regresyonda sıfır hipotezi

$$\sum_{p=1}^k \delta_{31ip} \Delta FBE_{it-p} = 0 \text{ ise kısa dönemde yabancı banka payından işsizlik oranına doğru}$$

nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^k \delta_{31ip} \Delta FBE_{it-p} \neq 0$

şeklinde olup kısa dönemde yabancı banka payından işsizlik oranına doğru nedensellik

bulunmamaktadır şeklindedir. 3.10 numaralı regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^k \delta_{32ip} \Delta GDP_{it-p} = 0$

ise kısa dönemde gayrisafi yurtiçi hasıladan işsizlik oranına doğru nedensellik

bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^k \delta_{32ip} \Delta GDP_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup kısa dönemde gayrisafi yurtiçi hasıladan işsizlik oranına doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. Aynı regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^k \delta_{33ip} \Delta FCI_{it-p} = 0$ ise kısa dönemde sabit sermaye yatırımlarından işsizlik oranına doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^k \delta_{33ip} \Delta FCI_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup kısa dönemde sabit sermaye yatırımlarından işsizlik oranına doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. Uzun dönem nedensellik testinde sıfır hipotezi $\phi_{3i} \hat{\epsilon}_{it-1} = 0$ şeklinde olup gayrisafi yurtiçi hasıla, yabancı banka payı ve sabit sermaye yatırımlarından işsizlik oranına doğru bir bütün halinde nedenselliğin olmadığını göstermektedir. Alternatif hipotez ise $\phi_{3i} \hat{\epsilon}_{it-1} \neq 0$ şeklinde olup gayrisafi yurtiçi hasıla, yabancı banka payı ve sabit sermaye yatırımlarından işsizlik oranına doğru nedenselliğin olduğunu göstermektedir.

Sabit sermaye yatırımlarının bağımlı değişken olduğu 3.11 numaralı regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^k \delta_{41ip} \Delta FBE_{it-p} = 0$ ise kısa dönemde yabancı banka payından sabit sermaye yatırımlarına doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^k \delta_{41ip} \Delta FBE_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup kısa dönemde yabancı banka payından sabit sermaye yatırımlarına doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. 3.11 numaralı regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^k \delta_{42ip} \Delta GDP_{it-p} = 0$ ise kısa dönemde kişi başı gayrisafi yurtiçi hasıladan ticari açıklık oranına nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^k \delta_{42ip} \Delta GDP_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup kısa dönemde gayrisafi yurtiçi hasıladan sabit sermaye yatırımlarına doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. Aynı regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^k \delta_{43ip} \Delta UN_{it-p} = 0$ ise kısa dönemde işsizlik oranından sabit sermaye yatırımlarına doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez

ise $\sum_{p=1}^k \delta_{43ip} \Delta UN_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup kısa dönemde işsizlik oranından sabit sermaye yatırımlarına doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. Uzun dönem nedensellik testinde sıfır hipotezi $\phi_{4i} \hat{\varepsilon}_{it-1} = 0$ şeklinde olup yabancı banka payı, gayrisafı yurtiçi hasıla ve işsizlik oranından sabit sermaye yatırımlarına doğru bir bütün halinde nedenselliğin olmadığını göstermektedir. Alternatif hipotez ise $\phi_{4i} \hat{\varepsilon}_{it-1} \neq 0$ şeklinde olup yabancı banka payı, gayrisafı yurtiçi hasıla ve işsizlik oranından sabit sermaye yatırımlarına doğru bir bütün halinde nedenselliğin olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.16. Model 1 İçin Panel VAR ve Panel VECM Nedensellik Test Sonuçları

	Kısa Dönem PVAR Nedensellik				Uzun Dönem PVEC Nedensellik
	Δ (FBE)	Δ (GDP)	Δ (UN)	Δ (FCI)	ECT(-1)
Δ (FBE)	-	0.367 (0.544)	0.056 (0.812)	1.028 (0.310)	-0.437831 [-4.864]***
Δ (GDP)	0.412 (0.520)	-	2.453 (0.117)	2.077 (0.149)	0.105458 [3.122]***
Δ (UN)	0.123 (0.725)	0.081 (0.775)	-	0.809 (0.368)	-0.945572 [-0.428]
Δ (FCI)	4.786 (0.028)**	0.097 (0.754)	8.021 (0.00)***	-	1.604839 [0.920]

Notlar: ***, ** ve * olan rakamlar sırasıyla % 1, % 5 ve % 10 seviyelerini göstermektedir. () ve [] sırasıyla olasılık değerini ve t istatistiklerini gösterir.

Kısa ve uzun dönem panel vektör otoregresyon ve panel hata düzeltme modeli testine dayalı nedensellik test sonuçları Tablo 3.16’da yer almaktadır. Bu sonuçlara göre kısa dönemde yalnızca sabit sermaye yatırımlarından yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmaktadır. Kısa dönemde tek bir değişkenden yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmasına karşın uzun dönemde gayrisafı yurtiçi hasıla, işsizlik oranı ve sabit sermaye yatırımlarından uzun dönemde bir bütün halinde yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmaktadır. Ayrıca kısa dönemde sabit sermaye yatırımlarından işsizlik oranına doğru nedensellik bulunmaktadır. Değişkenler arasında başka herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

Bu sonuçlara göre ele alınan ülke grubunda model 1’deki herhangi bir değişken üzerinde yabancı banka girişlerinin her hangi bir etkisi yoktur. Yani yabancı banka girişinin ne kısa ne de uzun dönemde gayrisafı yurtiçi hasıla, işsizlik ve sabit sermaye yatırımlarını etkilemektedir. Öte yandan sabit sermaye yatırımları kısa dönemde yabancı

bankalar için önemli bir kriter gibi görülürken, uzun dönemde yabancı banka girişi kararlarında model 1'deki tüm değişkenler etkili olmaktadır. Bu sonuç eş bütünlüşme sonuçları ile kısmen çelişmektedir.

Model 2 için panel vektör hata düzeltme (PVECM) modeli;

$$\Delta FBE = \delta_{1i} + \sum_{p=1}^k \delta_{11ip} \Delta FDI_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{12ip} \Delta REER_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{13ip} \Delta INT_{it-p} + \phi_{1i} \hat{\epsilon}_{it-1} + v_{1it}$$

$$\Delta FDI = \delta_{2i} + \sum_{p=1}^k \delta_{21ip} \Delta FBE_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{22ip} \Delta REER_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{23ip} \Delta INT_{it-p} + \phi_{2i} \hat{\epsilon}_{it-1} + v_{2it}$$

$$\Delta REER = \delta_{3i} + \sum_{p=1}^k \delta_{31ip} \Delta FBE_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{32ip} \Delta FDI_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{33ip} \Delta INT_{it-p} + \phi_{3i} \hat{\epsilon}_{it-1} + v_{3it}$$

$$\Delta INT = \delta_{4i} + \sum_{p=1}^k \delta_{41ip} \Delta FBE_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{42ip} \Delta FDI_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{43ip} \Delta REER_{it-p} + \phi_{4i} \hat{\epsilon}_{it-1} + v_{4it}$$

(3.12., 3.13., 3.14., 3.15.)

şeklindedir.

Yabancı banka payının bağımlı değişken olduğu 3.7 numaralı regresyonda sıfır

hipotezi $\sum_{p=1}^k \delta_{11ip} \Delta FDI_{it-p} = 0$ ise kısa dönemde finansal gelişme endeksinden yabancı

banka payına doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise

$\sum_{p=1}^k \delta_{11ip} \Delta FDI_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup kısa dönemde finansal gelişme endeksinden yabancı

banka payına doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. Aynı regresyonda sıfır hipotezi

$\sum_{p=1}^k \delta_{12ip} \Delta REER_{it-p} = 0$ ise kısa dönemde reel döviz kurundan yabancı banka payına doğru

nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^k \delta_{12ip} \Delta REER_{it-p} \neq 0$

şeklinde olup reel döviz kurundan yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmaktadır

şeklindedir. Yine aynı regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^k \delta_{13ip} \Delta INT_{it-p} = 0$ ise kısa dönemde

reel faiz oranından yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklinde. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^k \delta_{13ip} \Delta INT_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup kısa dönemde reel döviz kurundan yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir.

Uzun dönem nedensellik testi ise hata düzeltme terimi ile ilişkilidir. Uzun dönem nedensellik testinde sıfır hipotezi $\phi_i \hat{\varepsilon}_{it-1} = 0$ şeklindedir. Sıfır hipotezi finansal gelişme endeksi, reel döviz kuru ve reel faiz oranından bir bütün halinde yabancı banka payına doğru nedenselliğin olmadığını ifade etmektedir. Alternatif hipotez ise $\phi_i \hat{\varepsilon}_{it-1} \neq 0$ şeklindedir. Buna göre finansal gelişme endeksi, reel döviz kuru ve reel faiz oranından bir bütün halinde yabancı banka payına doğru nedenselliğin olduğunu ifade etmektedir.

Finansal gelişme endeksinin bağımlı değişken olduğu regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^k \delta_{21ip} \Delta FBE_{it-p} = 0$ ise kısa dönemde yabancı banka payından finansal gelişme endeksine doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^k \delta_{21ip} \Delta FBE_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup kısa dönemde yabancı banka payından finansal gelişme endeksine doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. Bu regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^k \delta_{22ip} \Delta REER_{it-p} = 0$ ise kısa dönemde reel döviz kurundan finansal gelişmeye doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^k \delta_{22ip} \Delta REER_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup kısa dönemde reel döviz kurundan finansal gelişmeye doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. Yine aynı regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^k \delta_{23ip} \Delta INT_{it-p} = 0$ ise kısa dönemde reel faiz oranlarından finansal gelişme endeksine doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^k \delta_{23ip} \Delta INT_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup kısa dönemde reel faiz oranlarından finansal gelişme endeksine doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir.

Uzun dönem nedensellik testinde sıfır hipotezi $\phi_{2i}\hat{\varepsilon}_{it-1} = 0$ şeklindedir. Buna göre yabancı banka payı, reel döviz kuru ve reel faiz oranı değişkenlerinden bir bütün halinde gayrisafi yurtiçi hasılaya doğru nedenselliğin olmadığını göstermektedir. Alternatif hipotez ise $\phi_{2i}\hat{\varepsilon}_{it-1} \neq 0$ şeklinde olup yabancı banka payı, reel döviz kuru ve reel faiz oranı değişkenlerinden bir bütün halinde gayrisafi yurtiçi hasılaya doğru nedenselliğin olduğunu göstermektedir.

Reel döviz kurunun bağımlı değişken olduğu regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^k \delta_{31ip} \Delta FBE_{it-p} = 0$ ise kısa dönemde yabancı banka payından reel döviz kuruna doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^k \delta_{31ip} \Delta FBE_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup kısa dönemde yabancı banka payından reel döviz kuruna doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. Aynı regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^k \delta_{32ip} \Delta FDI_{it-p} = 0$ ise kısa dönemde finansal gelişme endeksinden reel döviz kuruna doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^k \delta_{32ip} \Delta FDI_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup kısa dönemde finansal gelişme endeksinden reel döviz kuruna doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. Aynı regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^k \delta_{33ip} \Delta INT_{it-p} = 0$ ise kısa dönemde reel faiz oranından reel döviz kuruna doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir.

Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^k \delta_{33ip} \Delta INT_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup kısa dönemde reel faiz oranından reel döviz kuruna doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. Uzun dönem nedensellik testinde sıfır hipotezi $\phi_{3i}\hat{\varepsilon}_{it-1} = 0$ şeklinde olup yabancı banka payı, finansal gelişme endeksi ve reel faiz oranından reel döviz kuruna doğru bir bütün halinde nedenselliğin olmadığını göstermektedir. Alternatif hipotez ise $\phi_{3i}\hat{\varepsilon}_{it-1} \neq 0$ şeklinde olup yabancı banka payı, finansal gelişme endeksi ve reel faiz oranından reel döviz kuruna doğru edenselliğin olduğunu göstermektedir.

Reel faiz oranının bağımlı değişken olduğu regresyonda sıfır hipotezi

$$\sum_{p=1}^k \delta_{41ip} \Delta FBE_{it-p} = 0 \text{ ise kısa dönemde yabancı banka payından reel faiz oranına doğru}$$

nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^k \delta_{41ip} \Delta FBE_{it-p} \neq 0$

şeklinde olup kısa dönemde yabancı banka payından reel faiz oranına doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir.

$$\text{Aynı regresyonda sıfır hipotezi } \sum_{p=1}^k \delta_{42ip} \Delta FDI_{it-p} = 0 \text{ ise kısa dönemde finansal}$$

gelişme endeksinden reel faiz oranına doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir.

Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^k \delta_{42ip} \Delta FDI_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup kısa dönemde finansal gelişme

endeksinden reel faiz oranına doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. Aynı

regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^k \delta_{43ip} \Delta REER_{it-p} = 0$ ise kısa dönemde reel döviz kurundan

reel faiz oranına doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise

$\sum_{p=1}^k \delta_{43ip} \Delta REER_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup kısa dönemde reel döviz kurundan reel faiz oranına

doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. Uzun dönem nedensellik testinde sıfır

hipotezi $\phi_{4i} \hat{\varepsilon}_{it-1} = 0$ şeklinde olup yabancı banka payı, finansal gelişme endeksi ve reel

döviz kurundan reel faiz oranına doğru bir bütün halinde nedenselliğin olmadığını

göstermektedir. Alternatif hipotez ise $\phi_{4i} \hat{\varepsilon}_{it-1} \neq 0$ şeklinde olup yabancı banka payı,

finansal gelişme endeksi ve reel döviz kurundan reel faiz oranına doğru bir bütün halinde

nedenselliğin olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.17. Model 2 İçin Panel VAR ve Panel VECM Nedensellik Test Sonuçları

	Kısa Dönem PVAR Nedensellik			Uzun Dönem PVEC Nedensellik	
	Δ (FBE)	Δ (FDI)	Δ (REER)	Δ (INT)	ECT(-1)
Δ (FBE)	-	1.245 (0.264)	0.009 (0.923)	0.370 (0.542)	-0.380877 [-4.977]***
Δ (FDI)	0.723 (0.349)	-	4.071 (0.043)**	0.131 (0.716)	0.006901 [0.638]
Δ (REER)	0.504 (0.477)	0.157 (0.691)	-	4.437 (0.035)**	1.798598 [0.639]
Δ (INT)	1.541 (0.214)	0.066 (0.796)	0.026 (0.871)	-	-1.674357 [-0.535]

Notlar: ***, ** ve * olan rakamlar sırasıyla % 1, % 5 ve % 10 seviyelerini göstermektedir. () ve [] sırasıyla olasılık değerini ve t istatistiklerini gösterir.

Kısa dönemde finansal gelişme endeksi, reel döviz kuru ve reel faiz oranı değişkenlerinden yabancı banka payına doğru birebir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Ancak uzun dönemde finansal gelişme endeksi, reel döviz kuru ve reel faiz oranı değişkenlerinden bir bütün halinde yabancı banka payına doğru nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Ayrıca kısa dönemde finansal gelişme endeksinde reel döviz kuruna doğru %5 anlam seviyesinde, reel döviz kurundan reel faiz oranına doğru %5 anlam seviyesinde nedensellik bulunmaktadır. Bu nedensellik ilişkileri haricinde herhangi bir nedensellik ilişkisi bulgusuna rastlanmamıştır.

Bu sonuçlara göre, kısa dönemde ele alınan finansal sistem göstergeleri yabancı banka girişlerini etkilemekte iken uzun dönemde yabancı banka girişleri üzerinde etkinliklerini kaybetmektedir. Bu sonuç eş-bütünleşme test sonuçları ile tutarlı olduğu görülmektedir. Öte yandan yabancı banka girişlerinin yerel finans sistemi üzerinde ne kısa ne de uzun dönemde etkisi bulunmamaktadır. Bu ise yabancı banka girişlerinin girdiği ülkenin ne reel sektöründe ne de finans sektörü üzerinde bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

3.7. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Toda-Yamamoto Tabanlı Panel Nedensellik Testi

Zaman serisi metodolojisinde makro ekonomik değişkenlerin iktisadi şoklara maruz kalıp kalmadıklarına göre düzeyde durağan veya birinci farkında durağan olarak adlandırılmaktadır. Serilerin durağanlık derecelerinde ortaya çıkan söz konusu bu

farklılık uygulanacak olan ampirik testin metodolojisini de değiştirmektedir. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) tarafından öne sürülen nedensellik testinde makro ekonomik değişkenler farklı düzeyden durağan olduklarında ve değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olmadığı halde her bir yatay kesit için nedensellik ilişkisi tespit etmektedir. Model 1 için Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) tarafından öne sürülen nedensellik testi;

$$\begin{aligned}\Delta FBE &= \delta_{1i} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{11ip} \Delta GDP_{it-p} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{12ip} \Delta UN_{it-p} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{13ip} \Delta FCI_{it-p} + v_{1it} \\ \Delta GDP &= \delta_{2i} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{21ip} \Delta FBE_{it-p} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{22ip} \Delta UN_{it-p} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{23ip} \Delta FCI_{it-p} + v_{2it} \\ \Delta UN &= \delta_{3i} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{31ip} \Delta FBE_{it-p} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{32ip} \Delta GDP_{it-p} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{33ip} \Delta FCI_{it-p} + v_{3it} \\ \Delta FCI &= \delta_{4i} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{41ip} \Delta FBE_{it-p} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{42ip} \Delta GDP_{it-p} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{43ip} \Delta UN_{it-p} + v_{4it}\end{aligned}\tag{3.16., 3.17., 3.18., 3.19.}$$

3.16., 3.17., 3.18., 3.19. regresyonlarında k_i panel vektör otoregresyon (PVAR) modelinden elde edilen optimal gecikme uzunluğunu, d_{\max} ise makro ekonomik değişkenlerin maksimum durağanlık seviyelerini ifade etmektedir. Yabancı banka payının bağımlı değişken olduğu 3.16 numaralı regresyonda sıfır hipotezi

$$\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{11ip} \Delta GDP_{it-p} = 0 \text{ ise gayrisafı yurtiçi hasıladan yabancı banka payına doğru}$$

nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{11ip} \Delta GDP_{it-p} \neq 0$

şeklinde olup gayrisafı yurtiçi hasıladan yabancı banka payına doğru nedensellik

bulunmaktadır şeklindedir. Bu regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{12ip} \Delta UN_{it-p} = 0$ ise

işsizlik oranından yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir.

Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{12ip} \Delta UN_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup işsizlik oranından yabancı

banka payına doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. 3.16 numaralı regresyonda

sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{13ip} \Delta FCI_{it-p} = 0$ ise sabit sermaye yatırımlarından yabancı banka

payına doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise

$\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{13ip} \Delta FCI_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup sabit sermaye yatırımlarından yabancı banka payına

doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. 3.17 numaralı regresyonda gayrisafi yurtiçi

hasıla bağımlı değişkendir. Sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{21ip} \Delta FBE_{it-p} = 0$ ise yabancı banka

payından gayrisafi yurtiçi hasılaya doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir.

Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{21ip} \Delta FBE_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup yabancı banka payından

gayrisafi yurtiçi hasılaya doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. İşsizlik oranının

bağımlı değişken olduğu 3.18 numaralı regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{31ip} \Delta FBE_{it-p} = 0$

ise yabancı banka payından işsizlik oranına doğru nedensellik bulunmamaktadır

şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{31ip} \Delta FBE_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup yabancı banka

payından işsizlik oranına doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. Sabit sermaye

yatırımlarının bağımlı değişken olduğu 3.19 numaralı regresyonda sıfır hipotezi

$\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{41ip} \Delta FBE_{it-p} = 0$ ise yabancı banka payından sabit sermaye yatırımlarına doğru

nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{41ip} \Delta FBE_{it-p} \neq 0$

şeklinde olup yabancı banka payından sabit sermaye yatırımlarına doğru nedensellik

bulunmaktadır şeklindedir.

Tablo 3.18. Model 1 için Emirmahmutoglu and Köse (2011) PVAR Tabanlı Nedensellik Test Sonuçları

Ülke	FBE \neq >GDP	FBE \neq >UN	FBE \neq >FCI
Belarus	15.889 (0.00)***	0.667 (0.716)	0.929 (0.335)
Bulgaristan	1.618 (0.203)	0.703 (0.401)	1.979 (0.371)
Çek Cumhuriyeti	1.102 (0.576)	0.307 (0.579)	1.970 (0.578)
Macaristan	1.588 (0.661)	1.280 (0.527)	3.980 (0.136)
Moldova	1.804 (0.179)	6.217 (0.094)*	3.639 (0.303)
Polonya	2.470 (0.480)	2.559 (0.109)	0.009 (0.922)
Romanya	1.422 (0.700)	0.826 (0.363)	0.467 (0.494)
Slovak Cumhuriyeti	0.070 (0.965)	1.016 (0.313)	0.190 (0.979)
Ukrayna	0.761 (0.683)	0.639 (0.423)	0.079 (0.777)
Panel Fisher	25.021 (0.124)	19.926 (0.336)	13.743 (0.746)
Ülke	GDP \neq >FBE	UN \neq >FBE	FCI \neq >FBE
Belarus	3.968 (0.264)	0.643 (0.724)	0.052 (0.818)
Bulgaristan	0.050 (0.822)	0.738 (0.390)	0.650 (0.722)
Çek Cumhuriyeti	1.316 (0.517)	0.050 (0.822)	3.581 (0.310)
Macaristan	2.035 (0.565)	0.442 (0.801)	22.441 (0.00)***
Moldova	0.679 (0.409)	4.275 (0.233)	2.491 (0.476)
Polonya	5.197 (0.157)	1.157 (0.282)	1.646 (0.226)
Romanya	2.109 (0.550)	0.209 (0.647)	0.443 (0.505)
Slovak Cumhuriyeti	4.759 (0.092)*	8.309 (0.00)***	25.928 (0.00)***
Ukrayna	9.325 (0.00)***	2.093 (0.147)	0.058 (0.808)
Panel Fisher	26.261 (0.093)*	24.567 (0.137)	55.128 (0.00)***

Not: ***, ** ve * sırasıyla 1%, 5% ve 10% anlam seviyelerini ve () ve [] ifadeleri olasılık ve t istatistik değerlerini göstermektedir.

Yabancı banka payının makroekonomik değişkenler ile olan nedensellik ilişkisi her bir ülke için Tablo 3.18'de yer almaktadır. Daha önce yapılan açıklamalar ışığında Emirmahmutoglu ve Köse (2011) tarafından öne sürülen nedensellik testinde sıfır hipotezi nedenselliğin olmadığı, alternatif hipotez ise nedenselliğin olduğu yönündedir. Karar aşamasında diğer panel veri testlerinde olduğu gibi olasılık değerleri kullanılmaktadır.

Eğer olasılık değerleri %1 (0.01), %5 (0.05) ve %10 (0.1) anlam seviyelerinde küçük olması durumunda nedenselliğin olduğu yönündeki alternatif hipotez kabul edilmektedir. Olasılık değerlerinin %1 (0.01), %5 (0.05) ve %10 (0.1) anlam seviyelerinde büyük olması durumunda ise nedenselliğin olmadığı yönündeki sıfır

hipotezi kabul edilmektedir. Bu açıklamalar doğrultusunda %1 anlam seviyesinde Belarus'ta yabancı banka payından ekonomik büyümeye doğru ve %10 anlam seviyesinde Moldova ekonomisinde yabancı banka payından işsizlik oranına doğru nedensellik bulunmaktadır.

Öte yandan %10 anlam seviyesinde Slovak Cumhuriyetinde ve %1 anlam seviyesinde Ukrayna ekonomisinde gayrisafi yurtiçi hasıladan yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmaktadır. Slovak Cumhuriyetinde %1 anlam seviyesinde işsizlik oranından yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmaktadır. Son olarak %1 anlam seviyesinde Macaristan ve Slovak Cumhuriyeti ekonomilerinde sabit sermaye yatırımlarından yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmaktadır.

Emirmahmutoglu ve Köse (2011) nedensellik analizi metodunun model 1 için sonuçları incelendiğinde, yabancı bankacılık girişlerinin ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu tek ülkenin Belarus olduğu, işsizlik üzerinde etkili olduğu tek ülkenin ise Moldova olduğu görülmektedir. Bu iki ülkeye yapılan banka girişlerinin ekonomik büyümeye ve istihdam artırıcı yatırımlara öncülük ettiğini söylemek mümkündür. Bunun haricindeki ülkelerden hiçbirisinin ekonomisine yabancı banka girişlerinin olumlu ya da olumsuz etkisi bulunmamaktadır.

Bu sonuç, hem eşbütünleşme hem de hata düzeltme modelleri ile tutarlı görünmektedir. Bununla birlikte, Slovakya Cumhuriyeti'ndeki tüm değişkenlerden yabancı banka girişlerine doğru nedenselliğin varlığı ile Ukrayna'da gayrisafi yurtiçi hasıladan yabancı banka girişlerine doğru nedensellik ve Macaristan'daki finansal gelişmişlik endeksinden yabancı banka girişlerine doğru nedenselliğin varlığı da yine diğer analiz sonuçlarını ülke bazında destekler niteliktedir.

Emirmahmutoglu ve Köse (2011) nedensellik sonuçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde yabancı bankacılık girişlerinin ülke grubunun ilgili değişkenleri üzerinde hiçbir etkisi bulunmamaktadır. Diğer taraftan gayrisafi yurtiçi hasıla düşük anlamlılık seviyesinde ve sabit sermaye yatırımları yüksek anlamlılık seviyesinde yabancı girişleri üzerinde anlamlı etkisi bulunmaktadır.

Model 2 için Emirmahmutoglu ve Köse (2011) tarafından öne sürülen nedensellik testi;

$$\Delta FBE = \delta_{1i} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{11ip} \Delta FDI_{it-p} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{12ip} \Delta REER_{it-p} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{13ip} \Delta INT_{it-p} + V_{1it}$$

$$\Delta FDI = \delta_{2i} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{21ip} \Delta FBE_{it-p} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{22ip} \Delta REER_{it-p} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{23ip} \Delta INT_{it-p} + V_{2it}$$

$$\Delta REER = \delta_{3i} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{31ip} \Delta FBE_{it-p} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{32ip} \Delta FDI_{it-p} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{33ip} \Delta INT_{it-p} + V_{3it}$$

$$\Delta INT = \delta_{4i} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{41ip} \Delta FBE_{it-p} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{42ip} \Delta FDI_{it-p} + \sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{43ip} \Delta INT_{it-p} + V_{4it}$$

(3.20., 3.21., 3.22., 3.23.)

Yabancı banka payının bağımlı değişken olduğu 3.20 numaralı regresyonda sıfır

hipotezi $\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{11ip} \Delta FDI_{it-p} = 0$ ise finansal gelişme endeksinden yabancı banka payına

doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise

$\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{11ip} \Delta FDI_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup finansal gelişme endeksinden yabancı banka payına

doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. Bu regresyonda sıfır hipotezi

$\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{12ip} \Delta REER_{it-p} = 0$ ise reel döviz kurundan yabancı banka payına doğru nedensellik

bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{12ip} \Delta REER_{it-p} \neq 0$ şeklinde

olup reel döviz kurundan yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir.

3.16 numaralı regresyonda sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{13ip} \Delta INT_{it-p} = 0$ ise reel faiz

oranından yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmamaktadır şeklindedir.

Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{13ip} \Delta INT_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup reel faiz oranından yabancı

banka payına doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. 3.20 numaralı regresyonda

finansal gelişme endeksi bağımlı değişkendir. Sıfır hipotezi $\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{21ip} \Delta FBE_{it-p} = 0$ ise

yabancı banka payından finansal gelişme endeksine doğru nedensellik bulunmamaktadır

şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{21ip} \Delta FBE_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup yabancı banka

payından finansal gelişme endeksine doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir. Reel döviz kurunun bağımlı değişken olduğu 3.22 numaralı regresyonda sıfır hipotezi

$\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{31ip} \Delta FBE_{it-p} = 0$ ise yabancı banka payından reel döviz kuruna doğru nedensellik

bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{31ip} \Delta FBE_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup

yabancı banka payından reel döviz kuruna doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir.

Reel faiz oranının bağımlı değişken olduğu 3.23 numaralı regresyonda sıfır hipotezi

$\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{41ip} \Delta FBE_{it-p} = 0$ ise yabancı banka payından reel faiz oranına doğru nedensellik

bulunmamaktadır şeklindedir. Alternatif hipotez ise $\sum_{p=1}^{k_i+d_{\max_i}} \delta_{41ip} \Delta FBE_{it-p} \neq 0$ şeklinde olup

yabancı banka payından reel faiz oranına doğru nedensellik bulunmaktadır şeklindedir.

Tablo 3.19. Model 2 için Emirmahmutoğlu and Köse (2011) PVAR Tabanlı Nedensellik Test Sonuçları

Ülke	FBE \neq FDI	FBE \neq REER	FBE \neq INT
Belarus	1.836 (0.399)	1.654 (0.647)	1.685 (0.640)
Bulgaristan	0.340 (0.843)	2.515 (0.112)	0.379 (0.538)
Çek Cumhuriyeti	7.955 (0.018)**	5.635 (0.130)	0.304 (0.580)
Macaristan	4.308 (0.115)	5.471 (0.140)	2.484 (0.478)
Moldova	2.082 (0.555)	0.271 (0.602)	1.704 (0.636)
Polonya	0.457 (0.795)	1.167 (0.279)	11.147 (0.011)**
Romanya	0.796 (0.850)	0.00 (0.98)	2.649 (0.448)
Slovak Cumhuriyeti	5.103 (0.077)*	0.517 (0.771)	0.928 (0.818)
Ukrayna	1.792 (0.408)	0.778 (0.377)	2.996 (0.083)*
Panel Fisher	23.293 (0.179)	19.297 (0.373)	21.596 (0.25)
Ülke	FDI \neq FBE	REER \neq FBE	INT \neq FBE
Belarus	3.049 (0.217)	1.417 (0.701)	5.150 (0.161)
Bulgaristan	1.628 (0.442)	1.293 (0.255)	3.740 (0.053)*
Çek Cumhuriyeti	3.106 (0.211)	0.648 (0.885)	2.393 (0.121)
Macaristan	1.002 (0.605)	4.044 (0.256)	5.818 (0.120)
Moldova	0.358 (0.948)	0.696 (0.403)	0.766 (0.857)
Polonya	3.328 (0.189)	3.377 (0.066)*	1.665 (0.644)
Romanya	0.533 (0.911)	0.00 (0.99)	9.365 (0.024)**
Slovak Cumhuriyeti	1.145 (0.563)	0.191 (0.908)	24.014 (0.00)***
Ukrayna	0.155 (0.924)	1.123 (0.289)	3.981 (0.046)**
Panel Fisher	13.706 (0.747)	16.337 (0.569)	53.906 (0.00)***

Not: ***, ** ve * sırasıyla 1%, 5% ve 10% anlam seviyelerini ve () ve [] ifadeleri olasılık ve t istatistik değerlerini göstermektedir.

Model 2 için Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) tarafından öne sürülen nedensellik test sonuçları Tablo 3.18’de yer almaktadır. Buna göre %5 anlam seviyesinde Çek Cumhuriyetinde ve %10 anlam seviyesinde Slovak Cumhuriyetinde yabancı banka payından finansal gelişme endeksine doğru nedensellik bulunmaktadır. Yabancı banka payından %5 anlam seviyesinde Polonya ekonomisinde ve %10 anlam seviyesinde Ukrayna ekonomisinde reel faiz oranına doğru nedensellik bulunmaktadır.

Öte yandan %10 anlam seviyesinde Polonya ekonomisinde reel döviz kurundan yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmaktadır. %10 anlam seviyesinde Bulgaristan ekonomisinde, %5 anlam seviyesinde Romanya ve Ukrayna ekonomilerinde,

%1 anlam seviyesinde Slovak Cumhuriyetinde reel faiz oranından yabancı banka payına doğru nedensellik bulunmaktadır.

Model 2'ye dair bu sonuçlara göre, yabancı banka girişleri sadece Çek Cumhuriyeti ve Slovak Cumhuriyeti'nde finansal gelişmişliği etkilerken, bu etki Çek Cumhuriyeti'nde yüksek Slovak Cumhuriyeti'nde ise düşük anlamlılık seviyesine sahiptir. Ayrıca Polonya ve Ukrayna'da yabancı banka girişleri faiz oranlarını etkilediği görülmektedir. Bu etki Polonya'da anlamlılık seviyesi yüksek iken Ukrayna'da düşüktür. Ülke grubuna bir bütün olarak bakıldığında ise yabancı bankacılıktan hiçbir makroekonomik değişkene doğru bir nedensellik bulunmamaktadır. Bu da yabancı bankacılık girişlerinin incelenen ülke grubunun finansal sistemi üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı anlamına gelmektedir.

Son olarak Polonya finansal sisteminde reel döviz kurundan yabancı banka girişine doğru ve Bulgaristan, Romanya, Ukrayna ve Slovak Cumhuriyeti'nde faiz oranından yabancı banka girişlerine doğru bir nedenselliğin olması, ülke grubunda da bir bütün olarak faiz oranlarından yabancı banka girişine doğru bir nedenselliğin olması yabancı bankaların ülkelere giriş kararlarında finansal verileri arasında faiz oranlarını dikkate aldıklarını göstermektedir.

3.8. Bölüm Değerlendirmesi

Bu bölümde yabancı banka girişlerinin Doğu Avrupa ülke ekonomileri üzerindeki etkilerini görmek amacı ile bir dizi panel ekonometrisi metodu kullanılmıştır. Yine analiz kapsamında iki model oluşturulmuş, ilk modelde reel sektöre ait veriler olan, gayrisafi yurtiçi hasıla, işsizlik ve sabit sermaye yatırımları, ikinci modelde ise finansal sektöre ait veriler olan finansal gelişmişlik endeksi, reel faiz oranı ve reel döviz kuru değişkenleri kullanılmıştır. Bu bağlamda öncelikle serilere ait tanımlayıcı istatistikler aracılığı ile değerlendirilmiştir. Sonrasında her bir ülkeye ait seriler arasında yatay kesit bağımlılığı test edilmiş, buna göre panel birim kök testleri uygulanmıştır. Bir sonraki aşamada, eşbütünleşme, vektör hata düzeltme ve nedensellik analizleri yapılmıştır.

Birinci modele ait tüm analiz sonuçlarından elde edilen bulgular, yabancı banka girişlerinin reel sektör değişkenleri üzerinde kayda değer bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Sadece Belarus ve Moldova ekonomilerinde yabancı banka girişlerinden gayrisafi yurtiçi hasıla ve işsizlik üzerinde etkili olduğuna dair nedensellik bulguları elde

edilmiştir. Bu durum yabancı banka girişlerinin teorik olarak vurgulanan girdiği ülke ekonomisi üzerinde etkilerinin pratikte olmadığını göstermektedir. Öte yandan yabancı banka giriş karar verirken ülkenin makroekonomik verilerini dikkate aldığı söylenebilir.

İkinci modele ait tüm analiz sonuçları ise, yabancı banka girişlerinin ülkelere ait finansal sistemlerine ait değişkenleri üzerinde kayda değer bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Çek Cumhuriyeti, Slovakya Cumhuriyeti, Polonya ve Ukrayna finans sistemleri üzerinde kısıtlı etkileri bulunmaktadır. Birinci modele benzer şekilde, yabancı banka giriş kararlarında ilgili finansal sistem değişkenlerinin dikkate alındığı söylenebilir.

Sonuç olarak, yabancı banka girişleri girdikleri Doğu Avrupa ülkelerinde ekonomileri teorik olarak beklenenin aksine anlamlı bir şekilde etkilemediğini söylemek mümkündür.

SONUÇ

Yabancı bankacılık küreselleşmenin finansal sistem üzerindeki etkilerinden bir tanesidir. Yabancı banka girişlerinin ekonomiler üzerindeki etkilerinin farklı bir boyutta incelenmesi ise literatürde sıkça araştırılan bir konudur. Yabancı banka girişlerinin finansal sistemler ve ekonominin geneli üzerindeki etkisinin hangi yönde olacağı ise literatür incelendiğinde netleşmediği görülmektedir.

Bu çalışmada yabancı bankacılık teorik ve ampirik olarak araştırılmıştır. Öncelikle yabancı bankacılık konusundaki teorik çerçeve oluşturulmuş, yabancı banka girişlerinin olumlu ve olumsuz sonuçları sıralanmıştır. İkinci bölümde ampirik olarak incelenen ülke ekonomilerinin temel değişkenleri ve finansal sistemleri ayrı ayrı incelenmiştir. Ayrıca finansal sistemlerindeki yabancı bankaların varlıkları hakkındaki veriler paylaşılmıştır.

Son bölümde ampirik analiz yapılmıştır. Burada elde edilen bulgulara göre, yabancı banka girişleri ile ekonominin geneline ait gösterge niteliğinde olan makroekonomik değişkenler üzerinde kayda değer bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Bu kapsamda analizlerden Belarus ve Moldova ekonomilerinde yabancı banka girişlerinden GSYİH'ye doğru bir nedenselliğin olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer ülkelerde bu tip bir ilişki bulunamamıştır. İlişkinin ortaya çıktığı iki ülkenin ekonomik büyüklüğünün incelenen ülkeler arasında en küçükleri olduğu, Belarus'un 50 milyar Amerikan doları, Moldova'nın ise ancak 11 milyar Amerikan doları olduğu görülmektedir. Ayrıca ekonomisinin daha bağımlı bir yapıda olduğu, özellikle Rusya bağımlı bir üretim ve dış ticaret yapısının bulunduğu anlaşılmaktadır. Yabancı banka girişleri ile ilgili de benzer bir yapıda olduğu, 1990'lı yıllardan itibaren her iki ülkenin de yabancı banka girişlerine konu olduğu görülmektedir. Literatürde de az gelişmiş ülkelerde yabancı bankaların daha etkin olduğu sonucuna ulaşılan çalışmalar mevcuttur. Bu bağlamda Belarus ve Moldova için elde edilen sonuçlar literatür ile uyumludur.

Geride kalan ülke ekonomileri için herhangi bir etkileşimin olmaması ise yabancı bankaların girdikleri ülke ekonomilerine katkılarının olmadığı ya da sınırlı bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuç ışığında, literatürde üstünde durulan yabancı bankaların küçük ya da yeni firmalar yerine daha büyük ve güvenilir firmaları fonlamak suretiyle "sütün kaymağını almak" şeklinde tabir edilen bir tutum içerisinde olduklarını, herkes

tarafından fon temin edebilecek bir firmayı fonlayarak ekonomik büyümeye katkısının, nispeten daha gelişmiş Doğu Avrupa ülkelerinde, olmadığı söylenebilir.

İkinci model ile ilgili yapılan analiz sonuçlarına göre, yabancı banka girişlerinin Doğu Avrupa ülkelerinin finansal sistemleri üzerindeki etkisinin benzer bir şekilde sınırlı olduğunu söylemek mümkündür.

Slovakya ve Çek Cumhuriyeti için yapılan analizde yabancı banka girişleri ile finansal sistemin gelişmişliği arasında yabancı banka girişinden finansal gelişmişliğe doğru tek yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum yabancı banka girişlerinin yerel finansal sistemi üzerinde etkili olduğuna dair literatür ile uyumlu olduğunu göstermektedir. Ukrayna ve Polonya ekonomilerinde ise yabancı banka girişlerinin reel faiz oranları üzerinde etkisinin olduğu, fakat etkinin oldukça düşük derecede anlamlılık görüldüğü anlaşılmıştır.

Slovakya ve Çek Cumhuriyeti'nde yabancı bankalar girdikçe finansal sisteme verimlilik artışı, maliyet düşüşü, teknolojik altyapı ve uygulama zenginliği ve finansal enstrüman sayısındaki artış nedenleriyle yerel finansal sistemin gelişmesini sağlamış olabilir. Etkinin geçerli olduğu ülkeler incelendiğinde ise iki ülkenin serbestleşme öncesinde Çekoslovakya'yı oluşturan ülkeler olduğu görülmektedir. Bu durum mevcut bankacılık sistemlerinde benzerlik olması nedeni ile özelleştirme faaliyetleri sonucunda yabancı bankaların ekonomilere girdiği düşünülebilir.

Ukrayna ve Polonya ekonomilerinde yabancı banka girişlerinin kurlar üzerindeki etkisinin düşük olsa da anlamlı etkisi, bu ülkelere yabancı bankaların getirmiş olduğu sermayenin bir etkisi olarak yorumlanabilir. Zira yabancı banka girişlerinin şekline bağlı olarak, banka ana merkez şubesi ya da iştirakine sermaye desteği sağlayabilir. Bu durum ülkedeki sermaye artışı ile üretimi arttıracak iken finansal sistemdeki artan yabancı para miktarı kurun aşağı doğru yönelmesine neden olmaktadır. Bu durum mevcut literatürdeki bazı çalışmalar ile uyumluluk göstermektedir.

Öte yandan analizin diğer kısmını oluşturan yabancı banka giriş kararlarında hangi faktörlerin etkili olduğu sorusuna alınan cevaplar, yabancı bankalar giriş yaparken bir takım değişkenleri dikkate aldığını göstermektedir. Buna göre tüm ülkeleri kapsayan ülke grubu için faiz oranlarındaki değişim yabancı banka girişini etkilemektedir. Ülke grubuna

bakıldığında da Ukrayna, Slovakya, Bulgaristan ve Romanya ekonomilerinde faiz oranlarının farklı anlamlılık seviyelerinde girişleri etkilediği anlaşılmaktadır. Bu durum, finansal sistem istikrarı olarak bir gösterge olan faiz oranlarındaki değişkenlik yabancı sermaye girişi için önemlidir. İstikrarsızlığın geçerli olduğu bir ekonomiye yabancı sermaye girişi sınırlı olacaktır. Ülkeler incelendiğinde ise ekonomiler nispeten küçük ve finansal gelişmişlik seviyesi diğer ülkelere göre nispeten küçüktür. Bu açıdan bakıldığında gelişmiş ülkelerin aksine girişte faiz oynaklığı önemli bir kriter olabilir. Öte yandan diğer değişkenlerin yabancı bankacılık üzerinde etkin olmadığı söylenebilir.

Makro değişkenlerin yabancı bankalar üzerindeki etkisi bir bütün olarak incelendiğinde GSYİH büyümesi ile sabit sermaye yatırımlarının yabancı bankalar için önemli kriterler olduğu söylenebilir. Zira bir bütün olarak modele bakıldığında bu iki değişken ülke grubunda etkindir. Ülke bazında bakıldığında, Ukrayna'da GSYİH'nin yabancı bankaların girişinde etkin olduğu söylenebilir. Ukrayna'nın geçmiş yıllarda siyasi anlaşmazlıklar ile uğraştığı, ekonomisinin Rusya ile olan problemler sonucunda ciddi sorunlar içine girdiği düşünüldüğünde yabancı bankaların makroekonomik değişkeni daha fazla dikkate alması iktisadi olarak anlamlı görülmektedir.

Slovakya ekonomisinde tüm makroekonomik değişkenler yabancı banka girişleri üzerinde etkin olduğu görülmektedir. Bu durumda yabancı bankaların nispi olarak küçük olan bir ekonomiye girerken makroekonomik performansın önemli olabileceği sonucuna ulaşılabilir.

Son olarak Macaristan ekonomisinde sabit sermaye yatırımlarının yabancı banka girişlerini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum yabancı bankaların müşteri takip etme hipotezi ile alakalı olabilir. Zira sabit sermaye yatırımları, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile finanse edilmesi, yabancı banka girişlerini cesaretlendirmekte, müşterilerini takip eden bankalar Macaristan ekonomisine giriş yapmış olabilir.

Tüm bu açıklamalar ışığında, Doğu Avrupa ülkelerinin finansal sistemleri ve reel ekonomileri üzerinde oldukça sınırlı bir etkisinin olduğu söylenebilir. Zira etkinliğin sadece Belarus ve Moldova gibi oldukça küçük ülkeler için geçerli olduğu, belki de diğer ülkelere ziyade bu iki ülkenin sermaye ihtiyaçlarını karşılamak için yabancı bankaları kullandığı söylenebilir. Bu bağlamda yabancı bankacılık girişlerini arttıracak politikaların

uygulanmasına gerek olmadığı, bunun yerine finansal sistemin verimli ve rekabetçi bir yapıda çalışmasına devam etmesi için gerekli politikalar uygulanabilir.

Doğu Avrupa ülkelerinin analize konu olan dönemlerde istikrarlı bir şekilde büyüdükleri görülmektedir. Bu büyümenin temelinde finansal sistemlerindeki gelişmeden ziyade başka faktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Bu noktada Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa ülkelerinin birliğe uyumu için 1990'lı yıllarda uygulanmaya başlanan yardım politikalarının etkili olduğu düşünülebilir. Ayrıca hemen hemen tüm ülke analizleri incelendiğinde, geçiş öncesi dönemde dahi ülkelerin yüksek beşeri sermayeye sahip olduğu, bunun ülkelerin özel sektöre dayalı sanayileşme hamlelerini kolaylaştırdığı görülmektedir. OEC raporlarından da görüldüğü gibi ülkelerin ihracat kalemleri, dünyanın diğer bölgelerindeki geçiş ekonomilerine nispetle daha ileri teknoloji ürünleridir. Bu da ülkelerin ekonomi performanslarını etkilemiş olabilir. Son bir sebep olarak, yabancı sermaye girişleri gibi Batı Avrupa'dan gelen doğrudan yabancı sermaye girişleridir. Ülke analizlerinde görüldüğü gibi Doğu Avrupa ülkeleri Batı Avrupalı ülkelere sermaye yatırımları almıştır. Özellikle Almanya, Avusturya, Hollanda, İtalya ve Fransa bu ülkelere yatırımlar yapmak suretiyle ekonomik çıktıyı arttırmış, aynı zamanda teknoloji transferi ile üretim yapısını olumlu yönde etkilemiştir.

Çalışmada kullanılan yöntemler, değişkenler arasındaki ilişkinin frekans genişliği, ilişkinin yönü konularında bilgi vermemektedir. Bu nedenle ileride yapılacak çalışmalarda her bir ülke için yeterli miktarda veri bulunması durumunda, gelişmiş nedensellik analizleri ile ilişkinin frekansı ve yönü (asimetrisi) incelenebilecektir.

KAYNAKÇA

- Aisen, A., & Veiga, F. J. (2013). How does political instability affect economic growth?. *European Journal of Political Economy*, 29, 151-167.
- Alesina, A., & Perotti, R. (1996). Income distribution, political instability, and investment. *European economic review*, 40(6), 1203-1228.
- Breusch, T., Pagan, A., 1980. The Lagrange multiplier test and its application to model specification in econometrics. *Rev. Econ. Stud.* 47, 239–253.
- Brunetti, A., 1997. Political variables in cross-country growth analysis. *Journal of Economic Surveys* 11, 163–190
- Cardenas, J., Graf, J. P., & O'Dogherty, P. (2003). Foreign banks entry in emerging market economies: a host country perspective. CGFS Working Group on FDI in the financial sector.
- Claessens, S., Demirgüç-Kunt, A., & Huizinga, H. (2001). How does foreign entry affect domestic banking markets?. *Journal of Banking & Finance*, 25(5), 891-911.
- Clarke, G., Cull, R., Peria, M. S. M., & Sanchez, S. M. (2003). Foreign bank entry: experience, implications for developing economies, and agenda for further research. *The World Bank Research Observer*, 18(1), 25-59.
- Emirmahmutoglu, F. ve Köse, N. (2011). Testing for Granger causality in heterogeneous mixed panels. *Economic Modelling*, 28, 870-876.
- Konopielko, L. (1999). Foreign banks' entry into central and east European markets: motives and activities. *Post-Communist Economies*, 11(4), 463-485.
- Kao, C., & Chiang, M. H. (2001). On the estimation and inference of a cointegrated regression in panel data. In *Nonstationary panels, panel cointegration, and dynamic panels*(pp. 179-222). Emerald Group Publishing Limited.
- Kraft, E. (2004). Foreign banks in Croatia: reasons for entry, performance and impacts. *Journal of Emerging Market Finance*, 3(2), 153-174.
- Lehner, M., & Schnitzer, M. (2008). Entry of foreign banks and their impact on host countries. *Journal of Comparative Economics*, 36(3), 430-452.

- Lensink, R., & Hermes, N. (2004). The short-term effects of foreign bank entry on domestic bank behaviour: Does economic development matter?. *Journal of Banking & Finance*, 28(3), 553-568.
- Levine, R. (2003). Denying foreign bank entry: implications for bank interest margins. Banco Central de Chile.
- Manzano, G., & Neri, E. (2001). Foreign Bank Entry, Bank Spreads, and the Macroeconomic Policy Stance. Philippine APEC Study Center Network Working Paper, (2001-07).
- Morgan, D., & Strahan, P. (2003). Foreign bank entry and business volatility: Evidence from US states and other countries (No. w9710). National Bureau of Economic Research.
- Pedroni, P. (2001). Fully modified OLS for heterogeneous cointegrated panels. In *Nonstationary panels, panel cointegration, and dynamic panels* (pp. 93-130). Emerald Group Publishing Limited.
- Pesaran, Hasem, M., (2004), "General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels", Working Paper No:0435, University of Cambridge.
- Pesaran, M. H. (2006). Estimation and inference in large heterogeneous panels with a multifactor error structure. *Econometrica*, 74(4), 967-1012.
- Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312.
- Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of Econometrics*, 142(1), 50-93.
- Uiboupin, J. (2004). Effects of foreign banks entry on bank performance in the CEE countries. University of Tartu Faculty of Economics and Business Administration Working Paper, (33-2004).
- Westerlund, J. (2007). Testing for error correction in panel data. *Oxford Bulletin of Economics and statistics*, 69(6), 709-748.
- Bumin, M. (2007). The determinants of foreign banks entry to the Turkish banking sector. *Banks and Bank Systems*, 2(4)

- Pozzolo, A. F., (2008), "Bank cross-border mergers and acquisitions (Causes, consequences and recent trends)", Economics & Statistics Discussion paper, Vol. 08/48
- Claessens, S. Demirguc, A., Huizinga, H., (2001), "How Does Foreign Entry Affect Domestic Banking Markets?", Journal of Banking and Finance, 25, 897.
- Clarke, George, Robert Cull, and Maria Soledad Martinez Peria, (2001), "Does Foreign Bank Penetration Reduce Access to Credit in Developing Countries? Evidence from Asking Borrowers," World Bank Working Paper No. 2716 (November).
- Goldberg, G., Sweeney, R., Wihlbord, (2005), "From Subsidiary to Branch Organization of International Banks: New Challenges and Opportunities for Regulators" LEFIC WORKING PAPER 2005-04
- BUCH, M. C., S. M. GOLDBER, "Foreign Versus Domestic Banks in Germany and the US: A Tale of Two Markets?", Journal of Multinational Financial Management, 11, 2001, pp. 341-361
- Clarke G., Robert Cull, Maria Soledad Martinez Peria, Susana M.Sanchez, (2003), "Foreign Bank Entry: Experience, Implications for Developing Economies, and Agenda for Further Research", The World Bank Research Observer, Vol:18, No:1, p. 50.
- Goldberg, L., (1981), "Financial FDI and Host Countries: New and Old Lessons", Federal Reserve Bank of New York Papers, p. 366.
- Cerutti E., Dell'Araccia G., Peria M., (2005), "How Banks Go Abroad: Branches or Subsidiaries?", World Bank Policy Research Working Paper 3753
- Goldberg, G., Sweeney, R., Wihlbord, (2005), "From Subsidiary to Branch Organization of International Banks: New Challenges and Opportunities for Regulators" LEFIC WORKING PAPER 2005-04
- Gündoğdu, A., Bankacılığın Temelleri, Ankara: Nobel Yayınevi, 2016
- Fotopoulos, S., Siokis, F., Papapanagos, H., (2011), "The determinants of the foreign banks' expansion in South Europe: Do Greek banks still follow their customers

abroad or not?" International Conference on Economics, Business and Management, IPED, Vol. 2, p. 15–19.

Focarelli, D., Pozzolo, A. F., (2001), "Where Do Banks Expand Abroad? An Empirical Analysis". Available at: [http:// papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=301644](http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=301644)

Çakar, V. "Yabancı Sermayeli Banka Girişleri ve Ulusal Bankacılık Sektörleri Üzerindeki Etkileri" TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara, 2003

Haas, R.T.A., Lelyveld, I.P.P. "Foreign Bank Penetration and Private Sector Credit in Central and Eastern Europe." DNB Staff Reports. Eylül 2002.

BUCH, M. C., S. M. GOLDBER; "Foreign Versus Domestic Banks in Germany and the US: A Tale of Two Markets?", Journal of Multinational Financial Management, 11, 2001, pp. 341-361

Kladova, A.; Liudmila Parfenova; Vytautas Juščius (2014). "The Influence of Foreign Bank Entry on the Development of Regional Financial Markets", ISSN 2029-9370. Regional Formation and Development Studies, No. 3 (8)

Bayraktar, Nihal; Wang, Yan, (2004), "Foreign Bank Entry, Performance of Domestic Banks and the Sequence of Financial Liberalization ", World Bank Policy Research Working Paper No: 3416

Khan, M.S., A.S. Senhadji, (2000), "Financial Development and Economic Growth: An Overview", IMF Working Paper, 209, 2000.

Claessens, S. Demirguc, A., Huizinga, H., (2001), "How Does Foreign Entry Affect Domestic Banking Markets?", Journal of Banking and Finance, 25, 897.

Lensink, R. ve Hermes, N., (2001), "The Short Term Effects of Foreign Bank Entry of Domestic Bank Behaviour: Does Economic Development Matter?", Journal of Banking & Finance,

Haas, R. T. T. ve Lelyveld, I. P. P., (2002), Foreign Bank Penetration and Private Sector Credit in Central and Eastern Europe, DNB Staff Reports.

- Berger, A.N., DeYoung, R., Genay, H. ve Udell, G.F. (2000). Globalisation of financial institutions: Evidence from cross-border banking performance. *Brookings Wharton Papers on Financial Services*, 3, 23-158.
- Lensink, Robert and Niels Hermes. (2004). "The Short-Term Effects of Foreign Bank Entry on Domestic Bank Behaviour: Does Economic Development Matter?". *Journal of Banking and Finance* , 553
- Denizer, C., "Foreign Bank Entry in Turkey's Banking Sector, 1980–1997", World Bank Working Paper no: 2462, 2000
- Goldberg, Linda, B. Gerard Dages, and Daniel Kinney (2001). "When is U.S. Lending to emerging markets volatile," Federal Reserve Bank of New York, March
- Şanlı, U.; "Türkiye'de Banka Alan Yabancılar Nereye Koşuyor?", *Aksiyon*, Sayı 624
- Lensink, Robert and Niels Hermes. (2004). "The Short-Term Effects of Foreign Bank Entry on Domestic Bank Behaviour: Does Economic Development Matter?". *Journal of Banking and Finance*, 553.
- Claessens, Stijn and Tom Glaessner, (1998), "Internationalization of Financial Services in Asia," World Bank Working Paper, No. 1911 (April)
- DETRAGIACHE, E., T. TRESSEL, P. GUPTA; "Foreign Banks in Poor Countries: Theory and Evidence", IMF Working Paper, January 2006.
- King, R. and R. Levine (1993), "Finance and Growth: Schumpeter Might Be Right," *Quarterly Journal of Economics* 108: 717-738.
- Naaborg, Ilko; Scholtens, B.; De Haan, J.; Bol, H. ve De Haas, R., (2003), "How Important Are Foreign Banks In The Financial Development Of European Transition Countries? ", *Cesifo Working Paper No. 1100 Category 6: Monetary Policy And International Finance* December 2003.
- Rajan, Raghuram G., and Luigi Zingales, (1998), "Financial Dependence and Growth," *American Economic Review*, 88(3): 559-586.
- Claessens, Stijn; Hassib, Omar; Neeltje Van Horen, (2017), "Role of Foreign Banks in Trade" Bank of England, Staff Working Paper No.656

- Claessens, Stijn, and Neeltje Van Horen, (2013), "The Impact of Foreign Banks," *Journal of Financial Perspectives*, 1(1): 1-18.
- Del Prete, Silvia and Stefano Federico, (2014), "Trade and Finance: Is There More Than Just 'Trade Finance'? Evidence from Matched Bank-Firm Data," Banco de Italia Working Paper No. 948.
- Anderson, James E., and Douglas Marcouiller, (2002), "Insecurity and The Pattern Of Trade: An Empirical Investigation," *The Review of Economics and Statistics*, 84(2): 342-352.
- Portes, Richard, and Helene Rey, (2005), "The Determinants of Cross-Border Equity Flows," *Journal of international Economics*, 65(2): 269-296.
- Michalski, Tomasz, and Evren Ors, (2012), "(Interstate) Banking and (Interstate) Trade: Does Real Integration Follow Financial Integration?" *Journal of Financial Economics*, 104: 89-117
- Brealey, R.A., E.C. Kaplanis, (1996), "The determination of foreign banking location", *Journal of International Money and Finance*, 15, 1996, pp. 577-597.
- Levine, Ross, (1996), "Foreign Banks, Financial Development and Economic Growth," in Claude E. Barfield, ed. *International Financial Markets: Harmonization versus Competition*. Washington D.C.: AEI Press.
- Sabi, M., (1996), "Comparative Analysis of Foreign and Domestic Bank Operations in Hungary," *Journal of Comparative Economics*, 22:179-188.
- Claessens, Stijn, Asli Demirguc-Kunt, and Harry Huizinga, (1998), "How Does Foreign Entry affect the domestic banking sector?" *World Bank Working Paper No: 1918* (June)
- Barajas, A., N. Salazar, and R. Steiner (2000). "Foreign Investment in Colombia's Financial Sector", in: S. Claessens and M. Jansen (eds.), *The Internationalization of Financial Services: Issues and Lessons for Developing Countries*, Dordrecht and Boston, Kluwer Academic Press.
- Claessens, S. Demirguc, A., Huizinga, H., (2001), "How Does Foreign Entry Affect Domestic Banking Markets?", *Journal of Banking and Finance*, 25, 897.

- Mathieson, Donald J. ve Roldos, Jorge, (2001), "The Role of Foreign Banks in Emerging Markets." VI.
- Unite, A.A. and M.J. Sullivan, (2003), "The Effect of Foreign Entry and Ownership Structure on The Philippine Domestic Banking Market," *Journal of Banking and Finance*, 27: 2323-2345.
- Jennifer, S., Crystal, B., Gerard, D. and Linda, S. (2002). Has foreign bank entry led to sounder banks in Latin America? *Current Issues in Economics and Finance*, Federal Reserve Bank of New York, 8 (1).
- Lensink, Robert and Niels Hermes. (2004). "The Short-Term Effects of Foreign Bank Entry on Domestic Bank Behaviour: Does Economic Development Matter?". *Journal of Banking and Finance* , 553
- Uiboupin J. (2005). Short-Term Effects of Foreign Bank Entry on Bank Performance in Selected CEE Countries. Working Papers of Eesti Pank. No 4.
- Fries S. and Taci A. (2005). Cost efficiency of banks in transition: Evidence from 289 banks in 15 post-communist countries. *Journal of Banking & Finance* 29(1):55-81
- Lehner, M., & Schnitzer, M. (2008). Entry of foreign banks and their impact on host countries. *Journal of Comparative Economics*, 36(3), 430-452.
- Gormley, T. A. (2010). The Impact of Foreign Bank Entry in Emerging Markets: Evidence From India. *Journal of Financial Intermediation*, 19 (1), 26-51.
- Jeon, B., Olivero, M. and Wu, J. (2011). Do foreign banks increase competition? Evidence from emerging Asian and Latin American banking markets, *Journal of Banking and Finance*, 35, pp. 856-875.
- Ran Li, Xiang Li, Wen Lei and Yiping Huang (2015) Consequences of China's Opening to Foreign Banks CHINA'S DOMESTIC TRANSFORMATION IN A GLOBAL CONTEXT LIGANG SONG, ROSS GARNAUT CAI FANG & LAUREN JOHNSTON (eds) Australian National University Press 2015.

- Akın, A. ve Bayyurt, N. (2016), Mode of entry and the performance of foreign banks: Evidence from Turkish banking industry. *Eurasian Journal of Business and Economics* 2016, 9 (17), 153-164.
- Dell’Ariccia, G. and Marquez, R. (2004), Information and bank credit allocation, *Journal of Financial Economics*, 72(1): 185–214.
- Martinez Peria M. and Mody A. (2004). How foreign participation and market concentration impact bank spreads: evidence from Latin America. Research working paper series; WPS 3210. Washington, DC: World Bank.
- Giannetti, M. and Ongena, S. (2009), Financial integration and firm performance: Evidence from foreign bank entry in emerging markets, *Review of Finance*, 13(2): 181–223.
- Kabir Hassan, M., Sanchez, B. and Faisal Safa, M. (2013), "Impact of financial liberalization and foreign bank entry on Islamic banking performance", *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, Vol. 6 No. 1, pp. 7-42.
- Claessens, S., & Van Horen, N. (2013). Impact of foreign banks. *DNB working paper*, 370.
- Ukaegbu, B. ve Oino, I. (2014). The impact of foreign bank entry on domestic banking in a developing country: the Kenyan perspective. *Banks and Bank Systems*, Volume 9, Issue 1, 28 – 35.
- Simpassa, Anthony Musonda, (2013), Competition and market structure in the Zambian banking sector, Working Paper Series N° 168 African Development Bank, Tunis, Tunisia.
- Mitreska, Ana; Bojcheva-Terzijan, Sultanija (2017) : Panel Estimation of the Impact of Foreign Banks Presence on Selected Banking Indicators in Macedonia, Working Paper, No. 4/2017, National Bank of the Republic of Macedonia, Skopje
- Chadi Azmeh (2018) Foreign bank entry and financial development: New evidence on the cherry picking and foreign bank’s informational disadvantage phenomena in the MENA countries, *Cogent Economics & Finance*, 6:1, 1452343,

- El Menyari, Y. (2019), Financial Development, Foreign Banks and Economic Growth in Africa. *African Development Review*, 31: 190-201. doi:[10.1111/1467-8268.12377](https://doi.org/10.1111/1467-8268.12377)
- Bruno, V. ve Hauswald, R. (2012). The real effect of foreign banks. *Review of Finance*, Volume 18, Issue 5, 1683–1716
- Isaev, M (2016). Determinants of Foreign Bank Entry to the Central Asia. Institute of Graduate Studies and Research Master of Science in Banking and Finance Eastern Mediterranean University, Gazimağusa, North Cyprus.
- Tulgar, D. (2018). TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI BANKACILIK VE DIŞ TİCARET. NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ÇALIŞMA İKTİSADİ ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS TEZİ, Tekirdağ.
- De Haas, R., & Van Lelyveld, I. (2010). Internal capital markets and lending by multinational bank subsidiaries, *Journal of Financial Intermediation* 19(1), 1–25.
- Molyneuxs, P., Nguyen, L.H. ve Xie, R (2013). Foreign Bank entry in South East Asia. *International Review of Financial Analysis*, 30, 26 – 35.
- Schäfer, D. and O. Talavera, 2007, “The Impact of Foreign Banks Entry on Domestic Banks' Profitability in a Transition Economy”, February 15, 2007,
- Saadat, Wahid & ur Rehman, Kashif. (2009). Foreign Banks are More Efficient—a Myth or Fact?. *International Journal of Business and Management*. 4.
- Flamini, V., Mcdonald, C. ve Schumacher, L. (2009). The determinants of commercial bank profitability in Sub – Saharan Africa. IMF Working Paper, no. WP/09/15.
- Acheampong, Nsiah K., (2013), The Effects of Foreign Bank Entry on Financial Performance of Domestic-Owned Banks in Ghana, *The International Journal of Business and Finance Research*, 7, issue 3, p. 93-104.
- KÖSE, Ahmet (2009), “Foreign Bank Prosence and Domestic Bank Performance In Turkish Banking System”, *Yönetim Dergisi*, Yıl: 20, Sayı: 63, Haziran.

- Berger, Allen and Mester, Loretta, (1997), Inside the black box: What explains differences in the efficiencies of financial institutions?, *Journal of Banking & Finance*, **21**, issue 7, p. 895-947.
- Koyuncu, C. ve Şahan, D. (2011). Türkiye’de yabancı bankaların varlığının yatırım ve GSMH üzerindeki etkisinin analizi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 30, 259 – 270.
- De Paula, Luiz Fernando, and Antonio José Alves. “The Determinants and Effects of Foreign Bank Entry in Argentina and Brazil: A Comparative Analysis.” *Investigación Económica*, vol. 66, no. 259, 2007, pp. 63–102.
- ATA, A. (2009). “Banka Yabancılaşmasının Türkiye’deki yerli ve Yabancı Bankalar Açısından Karşılaştırılması”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(4): 109–124.
- APAK, S. ve TAVŞANCI, A. (2007). “Bankacılık Kredileri ve Yabancı Sermaye Yatırımlarının Politik Riske Göre Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 3: 31–43.
- Sönmez, K.K.A. (2014). Türkiye’de Yabancı Sermayeli Bankaların Gelişimi Ve Yabancı Sermayeli Altı Bankanın Özsermayeye Serbest Nakit Akımları Yöntemi İle Değerlemesi. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bankacılık Ve Finans Anabilim Dalı Bankacılık Ve Finans Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Chen, Sheng-Hung and Liao, Chien-Chang, (2011), Are foreign banks more profitable than domestic banks? Home- and host-country effects of banking market structure, governance, and supervision, *Journal of Banking & Finance*, **35**, issue 4, p. 819-839.
- Claeys, Sophie and Hainz, Christa, (2014), Modes of foreign bank entry and effects on lending rates: Theory and evidence, *Journal of Comparative Economics*, **42**, issue 1, p. 160-177.
- Curry, E., Justin G. Fung and Ian R. Harper (2003). Multinational banking: historical, empirical and case perspectives. Handbook of International Banking, Editors: Andrew W. Mullineux ve Victor Murinde, Edward Elgar.

- Liao, C (2010). Are foreign banks in developing countries more productive? The case of Taiwan. *J. Int. Glob. Econ. Stud.*, 3 (2) (2010), pp. 63-74
- Morgan, H.M. (2013) Foreign banks and the export performance of emerging market firms: Evidence from India, *Research in International Business and Finance*, Volume 29, 2013, Pages 52-60,
- Lensink, R., Hermes, N., (2008) “The Short Term Effects of Foreign Bank Entry on Domestic Bank Behaviour: Does Economic Development Matter?” *Journal of Banking & Finance*.
- Claessens, Stijn, Feijen, Erik and Laeven, Luc, (2008), Political connections and preferential access to finance: The role of campaign contributions, *Journal of Financial Economics*, **88**, issue 3, p. 554-580.
- Gattini, L. ve Borysko, S. (2018). Financial Sector Review and Private Sector Financing. European Investment Bank Publication, Belarus.
- Republic of Belarus (2018). Economy Presentation, Belarus.
- Preiherman, Y. (2012). The lie of full Employment. Belarus Digest, 10.02.2012.
- Ratajczak, M. (2009). Polish Economics and the Polish Economy: A Study for the Twentieth Anniversary of Transition in Poland. *The History of Economic Thought*, Vol: 51, No: 2, 2009.